

Pitäjä pitäjältä

UUSIKIRKKO

Paavo Vesterinen:

Synnyinseutu

Uusikirkko, kunta Kannaksen, asuinala oli Karjalan heimon. Taatot muinoin siellä kaskia kyntäissään kevätviestejä kuunteli leivon. Sen taivahan sinessä singnaalit ovat soineet myös sotatorven, sen ääni meidätkin saattanut on halki harmaan kärsimyskorven.

Uusikirkko, kunta rajamaan, me muistoas palvomme yhä, näin juhlien tahdomme todistaa, et' kotiseudun muisto on pyhä. Me muistamme mäkiä maisemas, monet järvet ja järvien rannat. Yhä uudestaan monen talven taa aina muistosi elpyä annat.

Meren aukeat rannat ja selkeät veet, kuvan sielumme peiliin heitti. Ne hohtaa, eikä himmenny, sodan sauhut vaik' tienohot peitti. Kylänäkymät ken nähnyt on nuo Kaukjärveltä Vammelsuuhun, tai Suomenlahtea ihailnut, johon siltansa loihti kuuhut.

Noista kuvista vielä hän voimaa saa, niitä vaalii hän aarten lailla, kun kulkee polkuja outoja täällä Länsi-Suomen mailla.

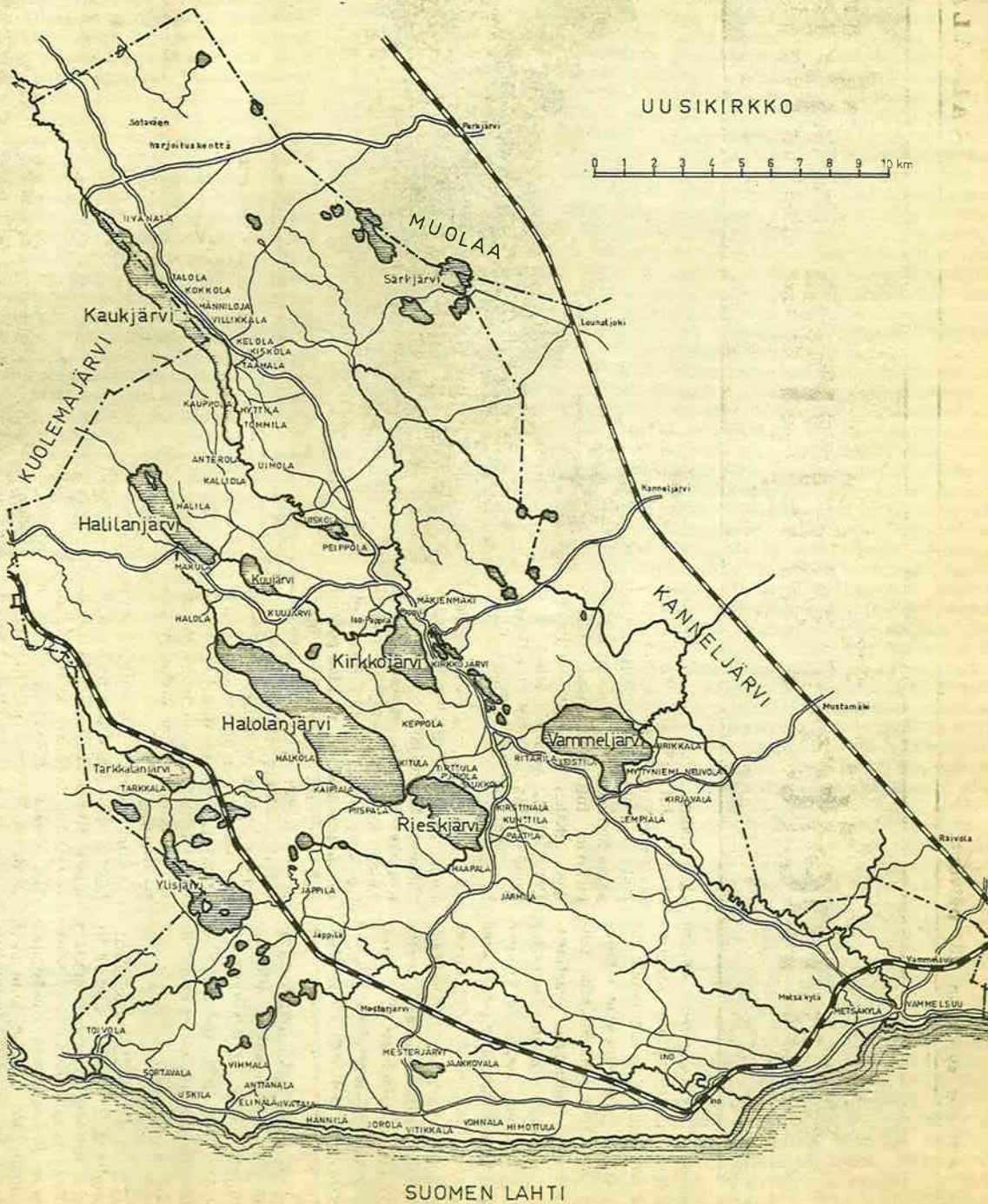
Oli Kannas Karjalan kaunista, jonka äärellä kasvaa saimme. Mut surulla täytyy tunnustaa: joskus toisaalta riemuja haimme. Siellä mestarit suuret ja taidokkaat, ovat luonnosta voimaa juoneet, monet taidearteet ikuiset ihmiskunnalle iloksi luoneet.

Tosin elämä joskus eteemme toi myös surua, puutetta, tuskaa, sehän elämänlaki on lahjomaton, siitä osa on yötä mustaa. Ei silti se muistoas harmenna, eikä sammuta soihtuja uskon. Meidän uskomme on yhä horjumaton: nähdä nousevan aamun rusko.

Nähdä aamu lauha ja lempeä, jossa kukkuu kevätkäki, jossa metsän takaa vilkuttaa Seitsenjärvet vapaita laineitaan, ja ylitse luonnon kauneuden soi kiitosvirsi kansan sen, joka toiveensa totena näki.

Uudenkirkon kirkkomäeltä.

VAINO ANTTALAINEN:

Kunnallisen itsehallinnon vaihteita

Uudenkirkon seutujen paikallishallinto on käynyt läpi samat kehitysvaiheet kuin muidenkin maamme paikkakuntien. Aluksihan pakanalliset jumalat, heimojen sekä perheiden päämiehet edustivat hallinnon varhaisempaa astetta. Ristiretkien aikana uudet valloittajat toivat myöskin hallintoon uusia piirteitä. Aluksihan kirkko ja uskonto huolehtivat kaikesta hallinnosta. Uudenkirkon seutujen suojeluspyhymykseksi nimitettiin 1300-luvulla hurskas ruotsalainen nainen Pyhä Birgitta. Hänen nimissään myöskin maallista valtaa käytettiin pitkiä aikoja. Birgitan ajoista on pitkä harppaus 1930-40-luvun kunnallishallintoon. Uudenkirkon kunnan lakattua virallisesti olemasta jäivät paikallishallinnon aikaansaannoksiksi seuraavat luettelomaisesti esitettävät laitokset. Halilan ja Patrun kuuluisat parantolat, kunnan oma sairaala, lastenkoti, kunnalliskoti, keskikoulu, maamies- ja kotitalouskoulu, Kannaksen ammattikoulukoti, kaksikymmentäkolme kansakoulua, pääkirjasto sekä parikymmentä sivukirjastoa. Läntisen kannaksen sivistyksellinen opinaho Kanneljärven kansanopisto on perustettu Uuteen kirkkoon kuulumisen aikana. Pitäjää halkoivat valtakunnan kannalta tärkeät liikenneväylät kuten Viipurin - Terijoen maantiet. Myöskin Viipurin - Leningradin ja Terijoen - Koiviston - Viipurin rautatiet kulkivat Uudenkirkon pitäjän läpi. On tarvittu paljon uskoa tulevaisuuteen ja ennen kaikkea työtä edellä mainittujen sekä monien mainitsemattomien edistysaskeleiden eteenpäin viemiseksi. Senpä takia onkin paikallaan luoda silmäys taaksepäin ja katsella kunnallishallinnon työtä ja kehitystä Uudellakirkolla.

Alkakaamme 1800-luvusta

ja talonpoika Salomon Nikkasesta. Nikkanen on niitä karjalaisia talonpoikia, jotka ovat kuin tasalattvat hongat kalliolla. Sellainen luonne ei ole tottunut kumartelemaan. Niinä entisinä aikoina oli virkavalta rehoittamassa. Eräskin tapaus kerrottakoon ajalta, jolloin hän oli kunnallislautakunnan esimiehenä, koska se hyvin kuvaa hänen toimintaansa.

Siihen aikaan oli lääninhallituksessa kiivas lääninsihteeri, eivätkä talonpojat tulleet hänen mielestään koskaan sopivaan aikaan, aina hän ajoi ulos. Kerran saapui Nikkanen häntä tapaamaan. Vahtimestari sanoo vavisten, ettei ole hyvä nyt mennä sisälle, se on huono aika. Nikkanen menee. Lääninsihteeri tiuskaisee: »Mitäs te tulitte tällaiseen aikaan? Ulos!» »No milloinkas se teillä on sopiva aika?» kysyy Nikkanen. Lääninsihteeri ryntää Nikkaseen kiinni, mutta Nikkanen painaa herran tuolle istumaan ja juttelee hymyillen: »Herran ei pidä kiivastua.» Nikkanen luiset sormet saavat lääninsihteerin toisiin ajatuksiin ja Salomon Nikkanen, eräs Uudenkirkon kunnan merkittävimpiä kunnallismiehiä 1800-luvun loppupuolelta, saa asiansa vastakin vaikeuksista toimittua herrojen luona. Näin kertoo Mikko Uotinen kirjassaan.

Myöskin on mainittava toinen merkittävä kunnallismies 1800-luvulta, 1845 syntynyt Kaarle Summa. Hän toimi mm. 28 vuotta kunnallislautakunnan esimiehenä, viisitoista vuotta kirkonisäntänä. Tämä aika oli kunnallisen elämän suurta muutosten aikaa, mm. kunnallinen itsehallinto ja lainsäädäntö hakivat omia muotojaan. Kaarle Summa oli myöskin merkittävä yrittäjä. Ammatiltaan hän oli maanviljelijä, mutta omisti myös värjäämön ja majatalon.

Laajan ja väkirikkaan Uudenkirkon kunnallisen ja seurakunnallisen luottamusmiehenjoukon piiristä löytäisi satoja tarmokkaita ja uudistuksen haluisia miehiä, mutta kahden heistä esilletuomien olkoon kunnianosoitus kaikille heille, jotka vuosisadan vaihteen vaikeissa oloissa hoitivat tämän rajapitäjän asioita.

Aikaisempina vuosina yhteiset asiat käsiteltiin pitäjän eli kirkonkokouksissa, kunnes joulukuun kuudentoista päivänä 1911 kunnanvaltuusto perustettiin Uudellakirkolle. Valtuuston ensimmäisenä puheenjohtajana toimi kanttori K. V. Aalto. Varsinaisena käytännön asioiden hoitajana oli kunnallislautakunta, joka perustettiin jo 1866. Lautakunnan puheenjohtajana ovat toimineet Karl Summa (Vanha Kalle), Salomon Nikkanen, K. Pehkonen, Pekka Paju, Kaarlo Summa (Nuori Kalle), Herman Vesterinen, Juho Koskelainen, Einar Lenkkeri ja viimeisenä puheenjohtajana Edvard Kokko, joka 1940 Tyrvällä viimeisellä nuijan

iskulla totesi Uudenkirkon kunnallislautakunnan toiminnan päättyneeksi.

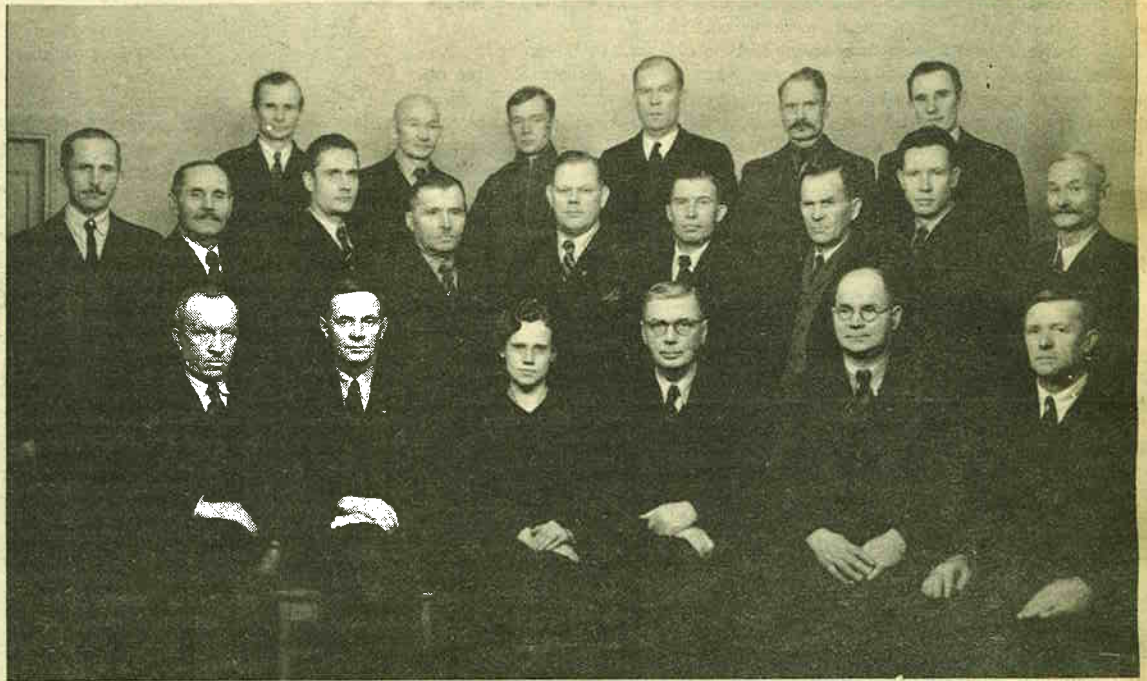
Viime vaiheet

On syytä palata viimeisen kunnanvaltuuston toimintaan. Se valittiin 1938 ja työskenteli Uudenkirkon vaiheiden vaikeimman ja kotalokkaimman ajan. Kunnanvaltuuston viimeinen kokous pidettiin marraskuussa 1939 kunnantalon eräessä pienessä huoneessa. Koko kunnantalo oli silloin sotilaiden käytössä. Monia kuntaa koskevia asioita ei kokouksessa käsitelty, vaan todettiin asioiden menevän kotalokkaaseen suuntaan. Useat meistä olivat silloin armeijan kirjoissa.

Kunnallislautakunnan ensimmäinen kokous pidettiin tammikuussa Tyrvällä. Minulla on sellainen muistikuva, että valtuuston kokous olisi keuhkolla 1940 pidetty Lohjalla. Näiden aikojen suurimpia töitä olivat korvausasioiden käsittely ja ihmisten sijoittaminen uusille asuinpaikoilleen. Jatkosodan syytyä ja Uudenkirkon alueen jouduttua hallintaamme alkoi asioiden hoitaa Uudenkirkon kunnan esimies, koska alue oli suuremmalta osaltaan sotatoimialuetta. Esikunta toimi aluksi Peippolan uudessa koulussa, josta esikunta siirtyi Kirkonkylään Kotilaisen taloon. Elämä elpyi ihmeellisesti, jo vuonna 1942 oli Uudenkirkon rehunluovutusvelvollisuus 650.000 kg, joka kyettiin ilman pakkotoimenpiteitä täyttämään. Uuden lähdön tultua tosiasiksi kesällä 1944 siirtyi esikunta Heinolaan ja lopetti toimintansa heinäkuussa 1944.

Muutamia muistikuvia

valtuuston toiminnasta. Valtuusto kokoontui Kirkonkylässä pitäjätuntuvassa suuressa valtuuston istuntosalissa. Valtuutetut istuivat ympärillä salin seinustaa olevilla tuoleilla keskilattian ollessa vapaa. Puheenjohtaja ja sihteeri istuivat salin ainoan pöydän ääressä papeerein. Kokoukset alkoivat aamupäivällä ja kestivät usein ilta-myöhään. Kokous keskeytettiin tupakka- ja kahvitaukoja varten, sillä kukaan ei tupakoinnut istuntosalissa. Kahvin kanssa taasen saatiin Veholan leipomon hyviä pullia. Sattuipa joskus, että kokous kesti parikin päivää, silloin pitempimatkat yöpyivät kunnantalon. Aina piti olla vähän evästä varattuna tällaisia tapauksia varten. Matkat olivat kunnan laajuuden takia pitkät ja matkat tehtiin polkupyörällä taikka hevosella. Yleensä asioiden hoito sujui hyvin sopuisassa hengessä eivätkä poliittiset ryhmittymät näytelleet vielä suurta roolia. Enemmänkin kyläkohtaiset ryhmittymät, jotka syntyivät jonkin

Viimeinen kunnanvaltuusto valokuvattuna Lohjalla 1940. Valtuuston vahvuus oli 29, kuvasta puuttuu 8 valtuutettua. Istumassa vasemmalta: Herman Vesterinen Inosta, Edvard Kokko Villikkalasta, kunnansihteeri Laitinen Kirkkojärveltä, puheenjohtaja Juho Hietanen Halilasta, varapuheenjohtaja Tahvo Rasimus Neuvolasta ja Aleksanteri Muurinen Toivolasta, toisessa rivissä vasemmalta: Juho Pusa Järvilästä, Ville Rehmonen Sortavalasta, Väinö Anttalainen Inosta, Ville Turkin Airikkalasta, Viljo Vehola Kirkkojärveltä, Ville Tuittu Makulasta, Herman Rokka Inosta, Paavo Vesterinen Inosta, Ville Horttonen Halolasta, kolmannessa rivissä vasemmalta: Väinö Leskinen Halilasta, Juho Taberman Peippolasta, Risto Nissi Metsäkylästä, Herman Inkinen Toivolasta, Esajas Lääveri Villikkalasta ja Kalle Vesterinen Putrolasta.

määrätyn tarpeen ympärille, olivat joskus ajankohtaisia. Sellainen mielipide saattoi syntyä veronkantojen määräämisestä, joka aiheutti valituksen lääninhallitukseseen asti. Joskin valituksen tekijät hävisivät asiansa. Valtuuston jäsenet eivät saaneet etukäteen esityslistaa kuten nyt, vanheidat kutsuttiin kokoukseen postikortilla ja kokouksen esityslista luettiin vasta kokouksen alettua. Joskus piirimiehiltä saatiin vihjeitä esille tulevista asioista. Mitään tarjousta ei koskaan kunnan puolesta suoritettu, vaan kahvit ja muut eväät oli jokaisen itsensä kustannettava. Muistini mukaan ainoastaan kerran valtuusto osallistui vihkiäistilaisuuteen, kun Vammelsuun uusi koulu vihittiin käyttöön.

Auto oli silloin harvinainen kapine. Valtuuston jäsenistä oli pari kolme auton omistajia, loput tekivät matkansa hevosella taikka

jalkapatikassa, myöskin polkupyörä oli nuorempien kulkuvälineenä. Kunnallisiin luottamustoimiin valitut henkilöt olivat omilla kotikylänsä toimeenpanevina voimina uusia yhdistyksiä, seuroja sekä osuuskuntia perustettaessa. Myöskin monet uudet aatteet ja työtavat ovat heidän kauttaan tulleet yleisempään käyttöön. Uudenkirkon kunta laitoksineen on meille tänään paperille kirjoitettua ja kirjoittamatonta muistoa. Karjalainen ihminen on tänään ehkä mielisempinä kuin koskaan aikaisemmin yhteiskuntakoneistomme johdossa, joten kehitys Pyhän Birgitan ja Uusikirkko-vaiheen jälkeen jatkuu edelleen.

Opettaja Konsta Sirkiän laatima yksityiskohtainen ja laaja Uudenkirkon pitäjänhistoria johdattelua lukijaa eteenpäin niillä muistojen poluilla, joista näin lehden palstoilla täytyy tinkiä

vat kummonkelmeät, laihat, kapeat ja harvaksen mustaa pitkää parransänkeä.

Autot lähtivät vasta aamulla, meidän oli pakko seistä siinä. Vierailu paikkakunnalla, ja pimeässä oli mahdoton kuluttaa aikaa edes kävelemällä. Kun siis seisomme aivan seinän vieressä, pöydän päässä, niin siitä löysimme jonkinlaisen rauhan.

Hoitajattarilla oli työtä paljon. Mielellämme olisimme auttaneet, vaan hekin kun työskentelivät saattajien valojen kanssa. Ihmeteltävän pian se yö kului siinä suoranaisessa metelissä. Aamuteelle mentiin varhain, ja autot lähtivät eteenpäin jo kello kuusi. Kun sieltä saaresta, jossa kasarmi sijaitti, pääsimme viimein pois, niin seuraavassa pysähdyspaikassa erosimme porukasta, ja jatkoimme matkaa junalla.

Siinä junassa, matkalla Tampereelle, muistelimme edellistä itsenäisyyspäivän viettoa, ja voi miten hauskaa silloin oli.

Ajattelemme itsekseni: "Näinkö meitä korkein rankaisee, ja siittäkö, että meillä on ollut joskus hauskaakin".

Olimme siis komennuksella, mutta ilman päämäärää. Kaikki kulkivat Suomea sinne tänne. Kaikki oli sekaisin.

Etsimme omaisiamme kaikkialta, ja lopulta löysimme heidät Kavatsalalta, Kulkulan kansakoululta.

Jälleennäkemisen ilo oli niin suuri, että kukaan ei osannut puhua mitään, kaikki vaan itkivät ja itkivät. Itkumme aihe koostui niin monesta syystä. Jäi koti ja kaikki tavara. Jäivät veljet, ja kaikki rakkaat sinne jonnekin.

Nyt siitä on kulunut kolmekymmentä vuotta. On aika loitota menneestä asiasta, ja pukea ajatukset runolliseen muotoonsa:

Olit aikani aamu niin armollinen, soit päiväni nousta ja palaa. Illan hämyssä sytytän nuotion, sen hehkussa katselen salaa.

Sen hehkussa lämmitän muistoni nuo, vain murheeni tuhaksi palaa. Mulla jos murheita laisinkaan, ne muruja ravitsevia. - A l m a s i n k o.

ITSENÄISYSPÄIVÄ V. 1939

Kylä tyhjeni, talot autioituivat. Tuntui, että taivas ja maa paloiivat yhtäaikaan. Tuntui kuin kaikki olisi takanamme sulanut yhdeksi sihisväksi massaksi.

Tietä riitti eteenpäin. Loputkin Kirjavalan kylän karjasta karkasi käsistämme. Tuli ja meni sotilaita, ammusautoja tuli ja meni, kahdena pitkänä jonona. Tietä riitti, ei kukaan seisonut, kaikki menivät aina vain eteenpäin....

Oli onnemme, että saimme poistua sodan jaloista, tuosta sihisvästä kyykäärmeen pesästä.

Siinä Leistilän kylässä ohitimme kenr. Nenosen. Katsoimme häneen pitkään, kunnioittaen, ja luottaen. Me - kotikylämme "hautajaisista" poistuvat neljä lottaa.

Tuntui, että kurkusta puristi niin oudosti, mielemme oli raskas. Ei näkynyt minkäänlaista ilonpisaraa, vaikka elimme nuoruuden vihreintä aikaa.

Viipurissa oli pitkä jono linja-autoja lähdössä. Kukaan ei tiennyt minne ne menivät. Kansaa ahtautui autoihin, ja yhteen niistä mekin sulloimme itsemme.

Toisten mukana poistuimme mekin autosta eräällä kasarmialueella, koska siellä oli luvattu yö-

sija ja ruokaa. Autot jatkoivatkin siitä matkaa vasta aamulla.

Oli itsenäisyyspäivä. Huomasimme olevamme melisairaalaista evakouitujen joukossa. Näimme paljon hoitohenkilökuntaa kiireissä askareissaan. Näimme myös paljon sairaita, saimme kohdata nuo kovaosaiset kansasisaremmme silmästä silmään. Muistan raskain sydämin pienen aikuisen Loviisan, joka lauloi yhtämittä: "Joulupuu on rakennettu, joulu on jo"

Kun se laulu loppui, hän alkoi alusta.

Ilta hämärtyi. Kasarmin isot ikkunat oli peitetty, valoja ei sisällä ollut. Tulitikut leimahtelivat siellä täällä, ja taskulamput välhtelivät. Olimme

isossa kasarmin ruokasalfissa. Vaikka seisomme koko yön pöydällä valvoen, niin ei siinä suinkaan ollut hyvää olla. Sellainen jännittävästi loikkiva pieni ihminen nyyppi jalkojamme, minkä siitä pöydän reunalta yletti.

Viereisellä pöydällä makasi kuoleva mies. Hänen virtsansa lirsisi pöydältä lattialle. Hänen kuolinkorinansa oli pahaa kuultavaa. Joskus kun joku valonvilahdus sattui, näimme hänen kasvoja, jotka oli-

MARTTI SINTONEN:

80 vuotta Uudenkirkon nuorisoseuratoimintaa

Vuonna 1955 julkaistussa Uudenkirkon pitäjähistoriassa on hyvin seikkaperäisesti kuvattu myös nuorisoseurojen toimintaa. Kun tämän pitäjälitteen tarkoitus ei ole toistaa jo julkaistua, tulen tässä vain pintapuolisesti käsittelemään niiden neljäntoista nuorisoseuran vaihteita, jotka ennen sotia toimivat Uudellakirkolla, ja joista osa jatkoi toimintaansa sotien jälkeenkin.

Etelä-Pohjanmaalla syntynyt nuorisoseuraliike oli jo ehtinyt vakiintua ja näyttää toimintakykyisyytensä lähes kymmenen vuoden ajan, ennenkuin aate oli kypsytynyt Etelä-Karjalassa. Alkuperäisinä kummissakin maakunnassa olivat paikkakunnan ylioppilaat. Keskukseuraksi tarkoitettu Etelä-Karjalan Nuorisoseura perustettiin Viipurilaisen Ylioppilasosaston toimesta v. 1890. Välittömästi tämän jälkeen alkoi paikallisten haaraosastojen eli nuorisoseurojen perustaminen.

Uudenkirkon nuorisoseura

Seuraavan vuoden tammikuussa perustettu Uudenkirkon nuorisoseura kuului viiden ensimmäisen paikalliseuran joukkoon. Eräiden lähteiden mukaan seura olisi perustettu jo edellisen vuoden elokuussa. Perustavan kokouksen avaajana mainitaan seurakunnan kappalaisen poika, ylioppilas Onni Kekoni. Kun myös kirkkoherra Sarlinin mainitaan olleen mukana seurakunnan puolelta ollut vastustusta nuorisoseuratoiminnalle, kuten useilla muilla paikkakunnilla. Kun lisäksi seurassa vallitsi voimakas isänmaallinen henki, sai se osakseen myös vanhemman väen luottamuksen. Toimintamuotoja oli monia. Alusta saakka oli seurassa voimakasta kuoroharrastusta. Sekakuoron lisäksi toiminnassa oli mieskuoro »Sävel» ja naiskuoro »Sirkat». Kuorot toivat useita palkintoja esiintyessään eri puolilla maata Kansanvalistusseuran sekä nuorisoseurojen laulujuhilla. Seurassa toimi myös torvisoittokunta. Iltaomia »näytöskappaleineen» järjestettiin runsaasti, ja olivat silloiset tilaisuudet eräänlaisia ohjelmallisten ja kokousten välimuotoja. Myös urheilutoimintaa harrastettiin. Oman talon seura sai v. 1897. Kirjallisista harrastuksista näytteli tärkeää osaa oma seuralehti Kipinä, jossa otettiin kantaa moniin ajankohtaisiin kysymyksiin. Seura perusti lukutuvan sekä kirjaston. Myöhemmin lukutupia ja kirjastoja perustettiin eri kyliin. Myös ohjelmavierailuja suoritettiin eri puolilla pitäjää. Näin seura toiminnallaan valmisteli tietä uusien kyläseurojen synnylle.

Kyläseurojen synty

Kymmenen vuotta myöhemmin 1901 perustettiin pitäjän toinen nuorisoseura, **Hallilan nuorisoseura Alku**. Seuran perustaminen sattui tämän vuosisadan alun vaikeimpaan sortokauteen, jolloin rajoitettiin mm. paino- ja kokoontumisvapautta. Seura joutui myös kokemaan poliittisen kriisikauden, jonka aikana osa jäsenistöstä erosi ja perusti paikkakunnalle työväenyhdistyksen.

Hallilan nuorisoseura toimi alussa taloissa ja kansakoululla, mutta sai oman talon jo v. 1904. Hallilassakin oli vankat kuorovoimat, vilkasta näytelmätoimintaa, opintokerhotyötä, urheilutoimintaa, oma seuralehti sekä laaja kirjasto. Seura

raa on pidettävä paikkakunnallaan edelläkävijäseurana.

Vuosi 1905 eli ns. suurlakkovuosi synnytti useita nuorisoseuroja Uudenkirkon eri kyliin. Rantaan, jolla sanomalla tarkoitettiin meren rantaa, nousi mm. kolme merkittävää nuorisoseuraa. Näistä Vammelsuun-Metsäkylän nuorisoseura mainitaan syntyneen vanhemman väen vastustuksesta huolimatta. Pian seura hankki oman talon ja urheilukentän. Suuria juhlia järjestettiin myös aavan meren äärellä, jossa oli ihanat juhlapaikat. Ohjelmien puolesta seura joutui usein sensuurin alaiseksi. Niinkuin nuorisoseuroja yleensä, täälläkin toimintaa kannusti vakaa isänmaallisuus. Seura kartutti itselleen laajan kirjaston, hoiti opintokerhotoimintaa ja piti yllä laulukuoroa. YH:n aikana armeijan tarpeisiin käytetty seuratulo tuhoutui räjähdyksessä.

Rannan nuorisoseura Itu sai kotipaikkakseen Anttanalan, minkä johdosta seuraa yleisesti kutsuttiinkin Anttanalan nuorisoseuraksi. Seuralla oli oma talo korkealla mella, josta oli avara näköala merelle, aavaa silmän kantamattomiin. Vastarannalla hämmöttivät Inkerin rannat ja veljeskansan asuinpaikat. Paikkakuntien miehet tapasivat toisiaan kalastus- ja purjehdusmatkoilla. Seura teki myös retken Eestin suurille laulujuhille v. 1928. Toiminnassa, kuten yleensäkin nuorisoseurojen toiminnassa silloin, opettajat olivat kiinteästi mukana ohjaten laulukuoroja, opintokerhoja, näytelmätoimintaa jne. Täälläkin seura omisti ison kirjaston. Seurantalon viereinen kangas palveli monipuolista urheilutoimintaa. Seura järjesti huomattavia kesä- ym. juhlia. Rantatien valmistuttua myös liikkuvuus parani ja vierailuja tällöin tehtiin usein mm. Koivistolle.

Inon nuorisoseura Vesa koki innostavan syntykautensa, olihan Uudenkirkon nuorisoseura jo usein tehnyt vierailuja ja järjestänyt juhlia paikkakunnalla, ja siten myös muokannut maaperää oman seurakunnan synnylle. Seura sai kuitenkin kokea syntyessään vanhemman väen kovaa vastusta. Seura ei saanut hankituksi omaa taloa, joten toiminta lamaantui ja loppui sittemmin kokonaan. Tämä puolestaan synnytti Marttayhdistyksen paikkakunnalle. Nuorisoseura ehti kuitenkin lyhyenäkin aikana muokata mielialoja ja vastustuksista huolimatta tyydyttää nuorten toimintatarvetta. Vastustusta murrettiin rohkealla ja suoraviivaisella toi-

Äitienpäivät Inon vanhalla rautatieasemalla 1920-luvulla.

minnalla. Seura ehti hankkimaan mm. kirjaston.

Samana vuonna eli 1905 perustettiin vielä Vammeljärven nuorisoseura, josta myös kehittyi merkittävä seura paikkakunnalleen. Oman talon puutteesta rakennettiin ensin seuralle lava, pian kohosi seuralle oma talo ja 1930 aikoihin saatiin hankituksi iso huvila kahden hehtaarin tontilleen. Väliseiniä poistamalla huvilasta saatiin riittävät toimitilat. Juhlita järjestettiin runsaasti, ja väkeä niissä kävi kauempaa muistakin kylistä. Mm. äitienpäiväjuhlasta muodostui merkittävä perinne. Opintokerhotoimintaa ylläpidettiin ja näyteltiin ahkerasti.

Seuroja syntyi edelleen vuoden parin väliajoin. Vitikkalan nuorisoseura Ranta ja pari muuta seura perustettiin v. 1907. Seuran alue oli aluksi melko laaja, käsittäen mm. Mesterjärven, kunnes tämä myöhemmin koulupiiriin myötä sai myös oman nuorisoseuran. Vitikkalassa toimittiin aluksi vuokrahuoneissa ja kansakoululla sekä kesäisin Vitikkalan mäellä rakennetulla lavalla. Tehtiin myös vierailuja lähikylien seurantalolle. Seuralla oli vilkasta urheilutoimintaa ja monia hyviä urheilijoita. Ylläpidettiin kirjastoa, laulukuoroa ja opintokerhoa. Myöhemmin seura hankki Suojeluskunnan kanssa yhteisesti seurantalonsa.

Kaipialan nuorisoseura Vesa perustettiin v. 1907. Seuran piiriin kuului useita pikkukyläiä. Toiminnan muodostivat kokoukset, yleiset illamat, näytelmätoiminta ja opintokerhotyö. Seuralla oli oma talo kauniin Halolan järven rannalla. Juhlailaisuudet kokosivat talolle suuret yleisöjoukot.

Kuten kaksi edellistä nuorisoseuraa, perustettiin samana vuonna vielä Neuvolan nuorisoseura. Oman talon puute vaikeutti kuitenkin seurakunnan toimintamahdollisuuksia. Myös läheinen Vammeljärven nuorisoseura pystyi parem-

min kokoamaan paikkakunnan nuoria. Tilaisuuksia kuitenkin järjestettiin Neuvolassakin seuralle vuokratusta huvilassa. Ylläpidettiin mm. laulukuoroa. Myöhemmin seuralla oli oma talokin, mutta toiminnan laimentuessa seura päätettiin lakkauttaa.

Seuraavana vuorossa oli pitäjän »yläpää», Kaukjärvi, jonne nuorisoseura Kipinä perustettiin v. 1908. Seura yhdisti täällä usean pikkukylän nuorisoa, joista kukin toi oman osuutensa seurakuntaan. Eränä vuosina esim. näytelmätoiminta oli erittäin vilkasta, toimitettiin lehteä ja kartutettiin kirjastoa. Seuralla oli oma talo Kaukjärven Kiskolassa. Seuran toimintaa on mainittu suuriarvoiseksi niin sivistyksellisessä kuin poliittisessäkin mielessä tällä historiallisesti merkittävällä paikkakunnalla. Edettäessä tämän vuosisadan ensimmäisen kymmenluvun loppua kohti seuraverkosto jatkuvasti tiheä. V. 1909 syntyi Kirstinälän nuorisoseura Yrityä, jonka alue muodostui nykyään muutamasta pikkukylästä. Toiminta koostui kokouksista, perheiltamista ja juhlita. Laulukuoro ja opintokerho kuuluivat kiinteästi toimintaan. Seuralla oli myös vaatimaton kirjasto. Oma talo sijaiti aivan Riesjärven tuntumassa.

Seuraavalla kymmenluvulla syntyi vielä kaksi nuorisoseuraa. Mesterjärven nuorisoseura Taimi perustettiin v. 1916. Seuran toiminta oli vilkasta alusta lähtien, joskin v. 1918 jälkeen täällä, kuten monissa muissa seuroissa, toiminta osin heikkeni suojeluskuntien vireyden johdosta. Nuorisoseura piti kuitenkin hyvin »pintansa». Parhaina vuosina mainitaan järjestetyn 25 juhlaa ja iltamaa sekä esitetyn 15 näytelmää. Opintokerho liittyi tiiviisti ohjelmaan. Ylläpidettiin myös laulukuoroa, opintokerhoa ja urheilutoimintaa. Seuralla oli aikaisemmin vaatimattomampi toimipaikka Mesterjärven rannalla, mutta myöhemmin saatiin uusi talo rautatieaseman lheisyyteen. Radan valmistuminen vilkastutti täälläkin suuresti paikkakunnan elämää.

Seuraavana vuonna eli 1917 perustettiin Toivolon-Sortavalan nuorisoseura Alku. Seura syntyi aikana, joka oli vakava ja uhkaava. Oleva tilanne herätti nuoret aatteelliseen työhön ja toimintaan. Tosin ranta-alueella oli jo nuorisoseuroja, mutta laajaan alueeseen uusi seura toi kaivattua parannusta. Seuralla ei ollut omaa taloa, joten kansakoulu oli usein seurakunnan käytössä. Koululla pidettiin perheiltamia ja esiteltiin useita näytelmiä vuodessa. Seuralla oli vaatimaton

kirjasto ja säännöllisesti ilmestyvä seuralehti.

Viimeisin perustettu nuorisoseura Uudellakirkolla oli Leistikylän nuorisoseura Pyrintö, jonka syntysanat lausutiin v. 1928. Seuraa ympäröivät jo muutamat voimakkaat naapuriseurat, joten sillä ei ollut mahdollisuuksia kovin mittaviin tuloksiin. Toiminnassa oli kuitenkin opintokerho, toimitettiin omaa lehteä ja kartutettiin kirjastoa. Kokouksia ja iltamia pidettiin ja esitettiin näytelmiä.

Yleinen vaikutus.

Yleisesti voidaan todeta nuorisoseurojen suorittaneen merkittävää herätys- ja kasvatustyötä niin Uudellakirkolla kuin koko Karjalan kannaksella. Ne loivat maaperää uudistuksille maamme itsenäistymiselle ja kaikkinaiselle kehitykselle. Toiminta kasvatti vastuuta ja yhteishenkeä. Nuorisoseurojen piiristä tai vaikutuksesta syntyivät myös monet erikoisseurat ja harrastukset. Näistä mainittakoon mm. raittiusseurat, marttayhdistykset, maamiesseurat ja pienviljelijäyhdistykset sekä urheiluseurat. Syntyi myös poliittisia seuroja, mutta lähempää vastakohtia ei ilmennyt. Samoja henkilöitä oli mukana eri seurojen toiminnassa. Nuorisoseurat edisivät suuresti myös erilaisia hankkeita, joista tässä mainittakoon mm. kansanopiston saaminen Uudellakirkolle.

Kokonaiskuvan saamiseksi lienee syytä mainita myös ne nuorisoseurat, jotka perustettiin saman aikaisesti jo mainittujen kanssa, mutta jotka myöhemmin jäivät Uudestakirkosta erotettuun Kannljärven pitäjään. Nämä olivat Kanneljärven nuorisoseura ja Mustamäen nuorisoseura, jotka perustettiin v. 1902, Tyrisevän nuorisoseura 1906, Hötsölän nuorisoseura 1911 ja Hämeenkylien nuorisoseura 1913. Myös Uudenkirkon kansanopiston (myöhemmin Kanneljärven) toveriliitto, perustettu v. 1902, kuului yhtenä nuorisoseurojen joukkoon.

Muistikuvia

Itse lähdin syksyllä 1939 evakokoon 10-vuotiaana, joten omat kokemukseni nuorisoseurojen toiminnasta siellä ovat varsin vähäiset. Muistan kuitenkin elävästi, kun Mesterjärven kansakoulun viereen rakennettiin uutta nuorisoseuran taloa. Koulutuntien päätyttyä alakoulussa kierrettiin aina talon kautta, josta kuitenkin puumiehet häätivät aina »pikkupojat lukemaan läksyjä». Erästä tällaisesta äkkilähdöstä on vieläkin arpi niskassa. Talo valmistui, käytiin siivoustalkoot, vietiin kotimetsästä korkea lippusalko ja istutiin tar-

Vammeljoen nuorisoseurantalot, joka tuhoutui YH:n aikana.

Leistilän nuorisoseuran opintokerho v. 1930.

Vammeljoen nuorisoseuralaiset maakuntajuhlilla Viipurissa v. 1930.

Vammeljärven nuorisoseuran äitienpäiväjuhlan järjestäjät.

keinä vihkiäisjuhlassa. Juhlilla lie-
nee eniten jäänyt mieleen terijoke-
lainen sotilassoittokunta kiiltävine
torvineen ja illan näytelmästä Ju-
nulan ja Tanulan riitaiset naapuri-
rit kaksine raja-aitoiineen. Opinto-
kerhon vierailu meillä kotona oli
tapaus sinänsä. Kanala tuotiin
kaasalampun, kuten aina merkittä-
viin tilaisuuksiin. Isoveli rykäisi
ja avasi kerhokokouksen. Käytiin
läpi läksyjä, keskusteltiin ja lau-
lettiin ainakin Karjalaisten laulu
ja Vala. Se oli jotain ihmeellistä.
Seura järjesti suuria kesäjuhlia
kilpailuineen sekä vastaavasti tal-
vella hiihtokilpailuja. Isompien pe-
rässä teimme kilpailumatkoja myös
Vitikkalaan, Kaipialaan, Vammel-
järvelle ja Kirstinälään.

Väliaika Uudellakirkolla.

Siitä, miten nuorisoseuratoiminta
ehdi elpää sinä väliaikana, jolloin
oltiin Uudellakirkolla vv. 1941-44,
ei ole tarkkoja tietoja. Keskus-
seuran tilastojen mukaan esim. v.
1943 oli jo 150 etäläkarjalaista nu-
orisoseuraa pitäneitä vuosikokouk-
sensa ja 130 opintokerhoa aloittaneita
toimintansa. Ehkä niiden jou-
kossa oli jokin uusikirkkolainenkin
seura. Ainakin Kirstinälän nuorisoseu-
ran kohdalla mainitaan, että
seurassa suunniteltiin jo uuden tal-
lon rakentamista poltetun tilalle.

Sotien jälkeinen aika.

Sotien jälkeinen aika uusilla
asuinsijoilla ansaitsi aivan oman
erillisen kirjoituksensa. Tässä vain
siitäkin lyhyesti. Siellä missä seu-
rojen jäseniä asetti enemmän sam-
malle paikkakunnalle, lähti entisen
seuran toiminta kuin itsestään jäl-
leen käyntiin. Seura oli yhdistäjä,
joka muodosti läheisen ja kotoi-
sen piirin. Se oli voiman antaja
noina vaikeina aikoina. Kaikki uusikirkko-
laisetkaan nuorisoseurat
eivät jatkaneet toimintaansa. Oli-
han tapauksia, että samalle paik-
kakunnalle sattui useampia joko
uusikirkkolaisia tai muita karja-
laisia nuorisoseuroja ja niin kai-
kille ei ollut mahdollisuuksia pi-
tempiaikaiseen toimintaan. Kun li-
säksi useiden seurojen kohdalla en-
tinen jäsenistö joutui hajalleen,
jopa pitkienkin välimatkojen päähän,
tuotti se ylivoimaisia vaikeuksia.
Näistä seuroista voitaneen
mainita Vitikkalan Ns. Sauvossa,
Uudenkirkon Ns. Halikossa (on
täyttynyt tänä vuonna 80 vuotta)
ja Vammeljärven Ns. Somerolla.
Halilan Ns. jatkaa edelleen Per-
niössä ja täyttää tulevana syksynä
70 vuotta. Toiminta ei viime vuo-
sina ole kovin vilkasta ollut. Liikun-
ta- ja opintokerhotoiminta on
viimeksi ollut esillä. Mesterjärven
Ns. on mm. opintokerhon muodossa
jatkanut toimintaansa Sauvossa.
Vammelsuun-Metsäkylän Ns. jat-

HERMAN PARKKARI:

Kulkuneuvot ja liikenne

Uudenkirkon pitäjä oli liikenteen
kannalta verrattain edullisessa
asemassa, ottaen huomioon, että
pitäjä sijaitsi Viipuri-Pietarin ra-
dan kahta puolen vuodesta 1870,
jolloin kyseessä oleva rata vihit-
tiin. Terijoki-Koiviston radan val-
mistuttua v. 1916 oli pitäjän kahden
radan välissä. Viipuri-Pietarin
radasta oli Uudenkirkon pitäjän
alueella asemat ja pysäkit: Tyrise-
vä (siirretty Terijoen pitäjään
myöhemmin), Mustamäki, Uusi-
kirkko (nimi muuttui Kanneljär-
veksi) ja Lounatjoki. Kun Kannel-
järven kunta muodostui itsenäiseksi,
ei mainittu rata kuulunut enää
pitäjän alueelle. Terijoki-Koivis-
ton radalla oli suuri merkitys eri-
toten rantakyläen asukkaille, mat-
kustettaessa Kannaksen kaupunkiin
Terijoelle tai Koiviston kauppä-
keskukseen. Koivisto-Viipurin ra-
dan valmistuttua oli myös suora
yhteys Viipuriin. Koiviston ra-
dasta, kuten väliä Terijoki-Koi-
visto nimitettiin, kuului n. 40 kil-
ometrin pituudella Uudenkirkon alu-
eelle, pysäkit ja asemat olivat:
Vammeljoki, Ino, Mesterjärvi,
Jäppilä ja Naurisjärvi. Pitäjän tie-
verkosto oli verrattain taaja, niin
pituus kuin poikkeaisuunnassakin,
joten kulku rautatieasemille ei
tuottanut hankaluksia. Hevoskyyti
oli yleistä, mutta viime vuosisadan
loppupuolella alkoivat Uudenkirkon
teille ilmestyvä ensimmäiset autot-
kin, nämäkin vain yksityiskäytössä
olevia.

Kului pitkät ajat ennenkuin auto-
liikennettä alettiin ammattimai-
sesti harjoittaa. Vuonna 1914 mai-
nitaan ensimmäisenä Mikko Nik-
kasen ja Summien yhteisestä hen-
kilöautoliikenteestä. Linja-auto-
liikenne alkoi vähän myöhemmin
linjalla Terijoki-Uusikirkko-Vii-
puri, harjoittajana Tatu Inkinen.
Samoihin aikoihin ryhtyi Ville
Kurppa harjoittamaan linjalla Ha-
lila-Uusikirkko-Kanneljärvi au-
to-, posti- ym liikennettä. Kuljet-
tajana oli Paavo Pohjalainen, joka
ryhtyi myöhemmin itsenäisesti
harjoittamaan ammattimaista
kuorma- ja linja-auto liikennettä
linjalla Halila-Kaukjärvi-Viipuri,
alussa kerran, myöhemmin kah-
desti päivässä. Henkilöautoliiken-
teen harjoittajista mainittakoon
myöhemmin Halilassa Streisman,
Sievers ja Muurman, kirkolla Lau-
ri Vikström, Metsäkylässä Antti
Ranki, Kaukjärvellä Salomon Havia
ja Vilho Mellanen, Nachtman ja
Ville Parkkarin linja-auto Rasva-
tusta kesäisin harjoitti liikennettä
linjalla Kivennapa-Terijoki-Sor-
tavala ja henkilöauto milloin mi-
hinkin tarvis oli. Myös linja-autot
kulkiivat linjalla Terijoki-Ino-Vii-
puri V. Juustin omistuksessa,
myöhemmin samalla linjalla Tah-
vo Vikström liikennöi. Myöhemmin
sekä auto että linja joutuivat Vi-
ipurin Linja-Auto Osakeyhtiön
käyttöön. Ennen sotia oli linja-
autoliikenne erittäin vilkasta linjalla
Terijoki-Viipuri, neljä viisi vuo-

koi toimintaansa Vammeljoen nu-
orisoseurana Halikossa. Seuralla on
ollut liikunta- ja kerhotoimintaa.
Kirstinälän ja Rannan nuorisoseu-
rat eivät jatkaneet varsinaista toi-
mintaansa sotien jälkeen, vaan
luovuttivat mm. korvausvaransa
keskuseuran hoitoon.

Vaiherikas on ollut uusikirkko-
laisen nuorisoseuratyön 80-vuotis-
taival. Työssä on koettu paljon
vastuksia, sortoa, sotien ankeutta
ja siirtolaisuutta. Mutta työhön on
sisällynyt myös ilon päiviä ja us-
koa tulevaan. Nuorisoseurat ovat
olleet osana Karjalan heimon elä-
mää. Siksi se on läheistä, joka kos-
kettaa. Nuorisoseuralaisuus elää.
Uusikirkkolaisen nuorisoseurojen
kohdalla alkanut uusi kymmenluku
on ratkaiseva. Olemme tässä ja
nyt, — toistaiseksi.

roa päivässä, jota liikennettä vä-
littivät Viipurin Linja Oy:n autot.

Polkupyöriä alkoi myös näkyä
viime vuosisadan loppupuolella pi-
tämme eri teillä. Monista pol-
kupyörät tuntuivat ihmeeltä, mi-
tenkä ne kestävät pystyssä kahdella
pyörällä. Polkupyörä oli alussa
sellainen herrojen kapine, joka ei
soveltunut talonpojan tarpeisiin.
Ajan ollen ne alkoivat yleistyä,
ensin virkamiesten käyttöön, pos-
tinkuljettajille ja poliiseille, myö-
hemmin katsoivat monet ne tar-
peellisiksi niin töissä kuin toimis-
sa käymistä varten sekä huviaje-
lulla. Ennen sotia oli polkupyörän

käyttö verrattain yleistä. Huvitalo-
jen seinänvieret olivat täynnä niin
miesten kuin naistenkin pyöriä,
sillä miesten pyörien lisäksi alet-
tiin valmistaa myös naisten pyö-
riä. Kulku näillä sujui hyvin vaika
polkua pitkin.

Huolimatta siitä, että autot ja pol-
kupyörät näyttelivät suurta osaa
liikenteessä, tarvittiin kulkuväli-
neenä samalla myös hevosta, jota
käyttäen voitiin liikkua eri ajope-
lein niin talvella kuin kesällä.

Tässä lyhykäisyydessään kuvaus
pitämme liikenteestä ja kulku-
neuvoista.

Aijai ko akkai kuol, kuka miu nyt nostaa hevose selkää.
(Uusikirkko)

KANSANSOITTAJIA TOIVOLAN KYLÄSSÄ

Toivola, pieni rantakylä Uudella-
kirkolla, sai lukea asukkaikseen
paljon kansansoittajia. Sai sanoa,
että puolesta kylän taloista löytyi
joku soitonharrastaja. Viulu eli
violi, kuten sitä sanottiin, oli pää-
soittimena 1800-luvulla, mutta
vuosisadan vaihteessa alkoi ilmes-
tyä kuvaan sirmakka, ensin yksi-
sitten jo kaksirivisenä hanurina.
Vanhemmista soitontaitajista nou-
sevat mieleen Muurisen veljekset,
Salomon, Niklaus ja Aleksanter
sekä Mikkel. Jokainen heistä jo-
takin peliä soitti, mutta Salomon
kiintyi myöhemmin yksinomaan
urkuharmoniin. Heidän lisäksi
soitelti viulua myös Hanno Toivo-
nen, jonka kolmesta pojasta tuli
myös viulunsoittajia, Erikistä,
Anttoonista ja Feeliksestä. Viime-
mainittu nuorimpana omaksui jo
poikaseksena hanurin soiton taidonkin.
Lempäisen veljekset Jalmari ja
Feelik tunnettiin myös vanhem-
man polven soittajina, samoin Kale-
le Toivonen. Itsenäisyytemme al-
kuvuosina astui "areenalle" yhä
uusia soittajia: Lauri Muurinen,
Iivari Gotshack, Väinö Spännär,
Kalle Tetri, Kaarlo Toivonen,
Erkki Muurinen, Mauno Muurinen,
Pekka Urtjef, Ale Urtjef.

- Kansansoittajat olivat itseoppi-
neita, tietävästi ei kukaan heistä
ollut saanut koulutusta alalle. Niin-
pä totuttiinkin pitämään selviönä,
että soitotaito oli veressä, kellä
se oli.

- Paitsi edellämäinnittuja oli vielä
monia soitotaitoisia kylässä, mut-
ta nämä mainitut esiintyivät julki-

Jo piisas

Uudenkirkon Toivolasta kauppias
Salomon Muurinen oli kirkkoväär-
ti ja siinä ominaisuudessa joutui
kantamaan kolehtia kirkossa.
Vaikka kirkkomatkaa oli 27 km,
käytiin talosta hevosella kirkossa
joka pyhä. Hevonen oli sama aina,
"kirkkohevonen" Polle, mutta kir-
kossa käynnissä vuoroteltiin väki-
rikkaan perheen kesken. Salomon
Muurisen pojanpoika, Leo Allan,
oli innokas hevosties vähäisestä
kuudesta ikävuodestaan huolimatta
ja kätti usein mukaan kirkkomat-
kalle. Niinpä sattui kerran, että äi-
jä otti tämän pojanpoikansa mu-
kaansa kahtena perättäisen pyhänä.

Pieni mies ei suinkaan torkkunut
kirkossa, vaan seurasi valppaasti
tapahtumia, vaikka vakaana ja hil-
jaisluonteisena ei niistä paljon pu-
hunut. Mutta kaksi perättäistä
kirkkomatkaa lieenee poikaa kyläs-
tyttäneitä, koska toiselta matkalta
palatessaan julisti muulle perheel-
le:

Nyt ei mei äijän kans enää huoli
männä kirkkoo, ko äijä on saant jo
kaks punasta pussillista rahhaa.
Miekti panin häne pussihee kym-
mää pennii. - E s t e r M a r j a m a a.

sisä tilaisuuksissa myös omaa
kylää kauempana. "A, Toivolaas o
ain soittajii, hoihtä sikiää ko sientä
sateheel", oli tapana sanoa. Oli
selvä, että niin on ollut ja niin on
aina oleva. Niin uskottiin, mutta
toisin kävi. Sota hävitti kylän ja ha-
joitti soittajat sinne tänne. Mikäpä
olisikaan kestävää tässä muuttu-
vassa maailmassa. - E s t e r M a r j a m a a.

LILJA KURPPA:

Emigrantteja Uudellakirkolla

Venäjän rajan mentyä kiinni jäi Uudellekirkolle ja moniin muihin Kannaksen pitäjään suuri määrä ulkomaalaista asujaimistoa. Maanviljelijä Ernst Steffen on kertonut, miten monet perheet paetessaan Venäjän vallankumousterroiria, mikä kohdistui suurimmaksi osaksi rikkaisiin ja ylhäisiin, olivat onnellisia saadessaan turvapaikan Suomessa. Useimilla perheistä oli täällä ennestään oma maapaikka kesänviettoa varten, ainakin huvila ja tontti, mutta toisilla oli isompiakin kiinteistöjä. Suurin osa emigranteista halusi jäädä Suomeen lopullisesti, mutta varojen vähyyden loppuessa ja kielitaidon puuttuessa oli monen pakko muuttaa muihin maihin, eniten ehkä muuttajia oli Ranskaan ranskankielen taitoisina, mutta myöskin muihin maihin. Alkuvuosinaan monet heistä myivät mukaan saamiaan kulta- ja hopeaesineitä ja muita kalleuksiaan, mutta näiden loputtua alkoi monelle sangen niukka aika. Kotikielenä perheissä oli yleisesti venäjä, mutta suuri osa oli myös saksalaisperheitä, joissa kotikielenä oli saksankieli venäjänkielen rinnalla. Ylhäisöpiireissä, kuten esim. Botkinat, ruhtinas Meschterskij ym, oli ranskankieli kotikielenä.

Emigranteista osa oli jo ennestään Suomen kansalaisia, nuoret pääsivät 24 vuotta täytettyään "suht. koht. mukavasti", kuten Ernst Steffen asian ilmaisi, maamme kansalaisiksi, mutta vanhempi polvi ensin epärii hakea Suomen kansalaisoikeuksia, eikä heitä mielellään otettuakaan. Vasta vähän ennen talvisotaa ja sen jälkeenkin hakivat Suomen kansalaisuuden saadakseen korvauksen Kannakselle jääneestä omaisuudestaan, jota ei ulkomaalaisille myönnetty.

Siellä lapsuutensa viettäneet kasvoivat yhdessä kylän tyttöjen ja poikien kanssa mitenkään muutoin eristäytymättä kuin että talvisin heillä oli omat koulunsa esim. Liikolan kylässä, joka toimi sisäoppilaitoksena. Jouluna, jolloin oli pitempi loma-aika, yhdessä taas juhliittiin kotikylissä. Nuoremmat ikäluokat joutuivat mukaan talvisotaan, ollen heistä erinomaista apua esim. tulkkeina sotavankien keskuudessa.

Osa emigranteista jäi lopullisesti "passilla eläjiksi" ja samoin esim. Ranskaan muuttaneet ovat edelleenkin "passilla eläjiä".

Maanviljelijä Vilho Lempiäinen Vitkkalasta kertoi kotikylässään olleen pakolaisvirran aikana vastaanottopalkan, jossa Pietarista paenneet saivat ruokaa siivotta itsensä pakomatkan jälkeen ja levätä jonkin aikaa, jonka jälkeen jatkoivat matkaansa, useimmat suoraan Ranskaan ym lopullisesti jäädäkseen.

Rouva Alma Sinkko on muistellut lapsen silmin ja muistikuvin Kirjavalan kylässä asuneita emigrantteja seuraavasti:

Kirjavia ja monivivahteista se oli. Näimme sen lapsen silmillä. Näimme entiset upporikkaat venäläiset köyhtyneinä, mutta silti heihin katsottiin kunnioittavasti. Heidän olemuksessaan oli jotain hienoa, kulttuuripitoista ja me lapset näimme heidät ikäänkuin korokkeella.

Kylän laidalla asui eräs erittäin komea, pitkä, tuikeaileminen venäläinen herra Krieth. Riitiksi me lapset häntä kutsuimme. Herra oli toiminut autotehtaan insinöörinä Venäjällä, mutta paennut Suomeen

omistamalleen maatilalle. Riitillä oli komea rotukoira ja kun lapsena kuljimme heidän ohitse niityllemme, haukkui koira meitä niin "verisesti", että joka kerran kun siitä kuljimme, oli sydämemme pysähtynyt pelosta, vaikka koira oli aina ketjuissa kiinni. Riitin elämä oli vaurasta, heillähän oli oma maatalo karjoineen kaikkineen. Aikuisena kuulin, että kirjailija Maksim Gorki asui huvilassa, jossa myöhemmin oli Neuvolan kansakoulu ja johon oli talvisodan jälkeen perustettu väliaikaisten asujien toimista Maksim Gorkin museo.

Erikoisen hyvin muistan erään kylämme rajalla asuvan venäläisen kenraalittaren. Häntä kutsuttiin rouva Timurova, vaan me lapset kutsuimme kissarouvaksi. Hän asui yksin ja omisti paljon kissoja. Tuttavat kertoivat kuulleen, kun hän hiljaisella mutta kimeällä äänellään aina kutsui iltaisin kissojaan luokseen sisälle. Hän osasi puhua huonosti suomenkieltä. Hän kertoi miehensä olleen venäläinen kenraali ja kuoli punakapinassa Viipurissa. Tämän hän kertoi ihan sydäntä särkevästi valittaen. Se oli traaginen tarina meidän lasten kuultavaksi ja muistamme sen aina. Tämä rouva oli pieni ihminen. Hänen ihonsa oli tuhkan harmaa, jollaiseksi iho menee, jos ei huolehdi puhtaudesta pitkiin aikoihin. Hän tuoksautti tympästä hajuviedeltä. Tässä mietin, mistä hän sai elantonsa ja luulen, että kunta avusti häntä.

Lähellämme asui myös melko ummikko venäläinen leskirouva Nylander. Hän oli taitava pukuompelija. Isäni puhui auttavasti venäjänkieltä hänen kanssaan. Hän oli ihastuttava ihminen. Kun me lapset veimme hänelle sieniä, antoi hän aina meille jotakin parempaa, kuten keksejä ja sen päälle ihanaa marjasosetta. Tai sitten namusia. Hänelle kelpasivat sellaiset sienet ja tatit, joita me nimittelimme kakkatateiksi. Uskoa sopii, että me lapset vierailimme aivan luvottoman usein hänen luonaan vieden sieniä ja kukkia ym löydöksiämme.

Kun lähdimme evakkotaipaleelle samanaikaisesti Martta-sisareni kanssa, oli rva Nylander meidän

pihallamme, taputti meitä olkapäähän, itkimme kaikki kolme, hän toivotti meille hyvää matkaa ja sanoi, ettei hän lähde minnekään ja että Jumala suojelee, hän näkee kaikkialle. Usein sisaremmme kanssa muistelimme tuota rouvaa ja kysyimme itseltämme, missä mahtaa hän olla, silloin kun itse olimme turvallisesti evakuoitu Kavatsalle Satakuntaan.

Rouva Nylanderin hyvä ystävä oli täysin ummikko venäläinen rouva Morosov, joka asui Sykiälän kylässä ja kävi usein hänen luonaan. Rouva Morosov oli pitkä ja laiha ihminen ja me lapset taas kutsuimme häntä pitkärouvaksi. Kun hän kulki maata viiltävässä hameessaan, oli hänen ryhtinsä kadeditavan kaunis ja askel joustava. Kun hän kietoi päänsä ympärille pitkän kapean pitsiliinan, näyttivät hänen kasvonsa hyvin laihoilta. Hän oli ihminen, jonka käsityötaito oli vertaansa vailla koruompelussa. Siihen taitoon yltyä tänä päivänä tuskin monikaan.

Yhteistä kaikille näille kylämme venäläisille oli, että he ovat aikoinaan kuuluneet venäläiseen sivistyneistöön. Heitä ei voi sivuttaa muistoissakaan tuntevasta suusta kunnioitusta heitä kohtaan. Kylässämme oli autoituneita taloja Venäjänvallon ajoilta. Niiden puutarhoissa kukkoivat keväisin villiomenapuu ja jasmiinipensaat kukat. Oli kaunista katseltavaa ne ihanat puutarhat polkuineen ja puistoinen, jotka tosin nurmettuivat ja villiintyivät kasvussaan. Ne henkivät omalla tavallaan romantiikkaa ja sitä hehkua, mikä on sykkinyt muinaisten ruhtinattarien sydämissä.

Muistan kuinka haaveellisenä kuljeskelimme itsekkin siellä Resnewskin puistossa. Puisto oli noin hehtaarin laajuinen ja nelikulmainen. Sitä reunustivat kuusipukujauset. Siellä ne olivat, Pusupuijsto ja Lemmenlaakso. Puistossa sijaitti kaksi autiotaloa ja sinne mentiin tyttösakilla usein jenkkaa ja mäsurrkaa opettelemaan. Itse ralla-tettiin tahtia: "Äiti se mua tuudit-ti, liikutti, kiikutti..." Siitä sen rytmin löysimme.

Kannakselta siirrettyjä autiotaloja löytyy tänäkin päivänä täältä muualta Suomesta asutettuina. Ne olivat pitsihuviloita koristeellisine pääty- ja ikkunaleikkauksineen kuin satulinnoja torneineen ja värillisine ikkunalaseineen. Kylämme oli kuin romantiikan lehto. Muutamia vuosia sitten edesmennyt kirjailija Elsa Pukonen on muistellut kotipaikkakuntansa huvila-asutuksen aikoja tähän tapaan:

- 19. vuosisata alkoi mullistaa koko Kannaksen järvein rantaelämää vierasmaalaisilla huviloilla. Rieskjärvinen oli tähän tarkoitukseen hyvin sovelias. Sillä oli enimmäkseen kirkasvetiset hiekkapohjaiset rannat, kauniit rantamaisemat viehekeine lehtipuineen. Ei siis ollut ihme, jos nämä rannat kansoittuivat pietarilaisesta, kansainvälisestä hienostosta kesäkausiksi ja huviloita kohosi rannoille kuin sieniä sateella. Oli muutamia ns. "hovejakin". Järven pohjoispuolella, Sikkolan kylässä asui ruhtinas Meschterskij, leppoisa herra, joka perheineen suhtautui erinomaisesti paikkakunnan suomalaisväestön kanssa. Päättilässä asui vuosisadan vaihteessa vielä kenraali Tshaisnikof, josta kansa käytti nimitystä "Saisniekkaukko" sekä hänen hyvin suosittu rouvansa. Nämä myivät tai lahjoittivat - kuka sen tiesi - hovin väylyle ruhtinas Dolkoruginille, mutta myöhemmin hekin muuttivat pois. Päättilässä oli myös professori Botkinin, keisari Aleksanteri III:n henkilöäkin hovi. Tämä "Potkina-ukko", kuten kansa sanoi, oli

Nii tuttu mics, nii tuttu mies, mut ku ei tunne ni ei tunne.
(Uusikirkko)

ENTISAJAN ELOA JA OLOA

Maanviljelijä Juhana Nikkanen, jokaisen tuntema Siltavouvi Jussi, 87-vuotias teräsvaari, muistelee vanhoja seuraavaan tapaan:

- Morsian otti kihlat vastaan. Seuraavana pyhäpäivänä oli tupakaiset, johon sulhanen tuli suuren puhe-miesjoukon kera mukanaan pus-sillinen tupakkaa, oli lehtitupakkaa ja nuuskaa, joita vanhemmat miehet maistelivat. Nuoret tanssivat ja keksivät sulhasesta mahdollisimman mojovia pilkkalauluja. Äitini sanoi ensimmäisestä sulhasestaan laulettun: "Muuten on sulhanen kyll' komea, mut' o liia pitkät polvet, eikä muuta rikkautta kuin hevostia kolme".

Naapurin Ville oli kuulutettu erään tytön kanssa, mutta leskiä-tinsä pakotuksesta joutui hän etsimään toisen morsiamen. Pojat lauloivat: "Suottaha Ville on sulhanen, ko vanha eukko ellää, eihä meijä pojilla oo kahta eukkoo kel-lää".

Setäni kosi Tyrisevältä morsianta itselleen ja pelkäsi, että pistä-vät hänelle "länget päähän". Vält-täkseen tätä hän lähti aikaisin pyhäamuna tupakaisille. Setä oli jo nuorena paljaspää, joten hänes-tä laulettiin: "Kas tää pakana pal-jaspää, lonkkuis tänne lounahella".

Salomon Olkkonen kosi lisäksi Lovissaa ja olivat menossa pappi-laan. Kusta Lindqvist huomasi hei-

dät ja valjasti kiireesti hevosensa ja ehti samoihin aikoihin pappi-laan. Rovasti kysyi morsiamelta, ettäs kumman kanssa nyt kuulute-taan, jolloin morsian vastasi, että Kusta Linqvistin kanssa. He elivät yhdessä parikymmentä vuotta ja leskeksi jäätyään kosi Salomon Olkkonen uudemman kerran Lovissaa ja ehtivät olla naimisissa kolmisen kymmentä vuotta vielä.

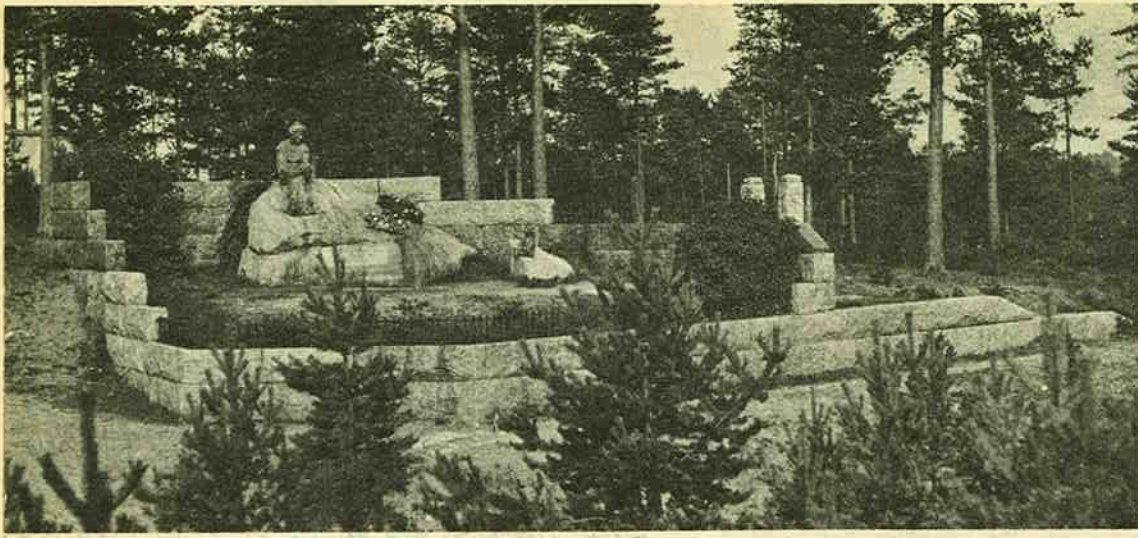
Kerran tällainen morsianta vail-le jäänyt sulhanen tuli kotiin ky-symään, eikö meillä ollut morsia-meksi sopivaa tyttöä. Naapurin palvelijat olivat riihenpuinnissa. Emättä kutsui heistä yhden pois ja puhui asian työlle. Yhdessä tulivat Siltavouville, katsoivat uusi mor-sian ja sulhanen hetken silmästä silmään toisiaan ja tyttö suostui lähtemään pappilaan, pestyään ki-reesti riihen noet pois kasvoil-taan. He elivät onnellisina - kuten hyvät sadut päättyvät - elämänsä loppuun asti.

Uudenkirkon entisistä papeista oli Juhana Nikkanen kuullut van-hemmiltään eräästä Piispanen-nimisestä papista, joka kyllästyi papin hommaan ja haki avoimna ollutta nimismiehen paikkaa, johon hän pääsiikin. Jonkin ajan kuluttua hän kyllästyi siihenkin ja perusti oluttehtaan kirkonkylään. Tämä olikin koko suuri liikehomma, sillä kesäisin oli huvila-asukkaita noin 51.000 siihen aikaan, kun kanta-asukkaita oli 17.000 - 18.000. Kaneljärvi kuului siihen aikaan myös emäpitäjään Uuteenkirkkoon. Teh-das oli tuottoisa, omistajia vaihtui väliin, Saxon oli viimeinen omistaja. Kieltolaki teki tehtaan toiminnan kannattamattomaksi ja lopulta kunta osti rakennukset. Ta-losta tehtiin kunnantalo, jossa myös kärkevät istuttiin. Tehtaan betonikopit olivat pienin korjauksin käytettävissä vankien koppeina käräjien aikana ja muutoin poliisiputkana.

Kappalaisena oli pappi nimeltään Kekoni, mutta kansa antoi hänelle nimen sikopappi. Hän nimittän käski kaikkien kyläläisten laittaa sioille renkaan kärsään, etteivät siat pääsisi hänen puutarhaansa ja pelloilleen, siihen aikaan kun siat kävelivät vapaasti ulkona kesä-seen aikaan. Seppä Korhonen lait-teli renkaita sikojen kärsään, mut-ta syksyisin olivat kaikki renkaat

Neuvolan kylässä sijainnut huvila, jonka todellinen vapaaherratar Orlov myi vuonna 1930 edustaja Kärrnälle. Kuvan lapsuuskodistaan lähetti tiemestari Olavi Kärrnä Kemijärveltä.

Rakkauden hauta.

RAUHA MÄÄTTÄNEN:

Uudenkirkon itäisen kulman matkailunähtävyyksistä

Uudenkirkon pitäjän itä-eteläkärki, joka rajoittui Suomenlahteen, ja Kivennavan ja Terijoen pitäjiin, oli hyvin monessa suhteessa värikäs ja mielenkiintoinen, sijaintinsa, liikenneyhteyksiensä, nähtävyyksiensä ja elinkeinoelämänsä vuoksi. Siellä valutti vettä Suomenlahteen tummapintainen, rehevärantainen, kirkasvetinen Vammeljoki, joka sai alkunsa Vammeljärvestä, ja Raivolalla Roslivasta — Muotolanjoki — yhtyen Vanhansahan kohdalla. Jo vanhat tiesivät kertoa tarinoita jokivarren maineikkaasta menneisyydestä, jolloin Vammeljoensuussa oli ollut vilkas satama, johon laivat olivat tuoneet ja vieneet tavaroitaan merien takaa.

Raivolassa kerrottiin olleen rautatehdas, jonka tuotteita hevostaravaanit kuljettivat Vammeljoensuun satamaan, rautamalmia laivoilla. Leistikössä oli ollut lasitehdas, johon tarvittavaa, valkoista lasihiekkaa oli purettu rantaan, ja kuljettettu edelleen, ja Vanhallasahalla kerrottiin olleen paperitehtaan, missä vielä isänikin oli ollut työssä, ja mummoni kertoi olleensa seuraamassa miten suolaa purettiin laivasta rantaan. Suola oli ruumassa irrallaan ja lapiottiin myös irrallisena maalle.

En yritä kertoa tätä virallisiin asiatietoihin pohjautuvana, vaan sellaisena kuin sen kuuli, näki ja koki, vaikka seudun tehtaista tosin löytyy oikeita asiakirjatietoja, ja sitäpaitsi muistan vielä suuret savikuopat enoni mailla Metsäkylän Muotolassa, vanhat kertoivat niiden olleen tiilitehtaan jälkiä.

Sittemmin jokisuu lietty ja maldaltui, laivat eivät enää päässeet rantaan. Oli rakennettu Pietari-Viipuri ja Terijoki-Koivisto rautatiet, tehdasteollisuus sammui. Vain kalastajat pääsivät veneillään merelle, seuraten mutkittavaa joenuomaa matalassa rantavedessä ja syksyisin täyttivät silmumerrat Vammeljoen suun. Joensuun maailmalle joutuneet asujamat muistelevat silmulohkoa vieläkin vesi kielellä.

tpötiessään ja siat kulkivat mihin tykkäsivät. Papilla oli neljä poikaa ja nämä olivat kovia tappelemaan, myöskin isänsä kanssa. Eräänä pyhä-aamuna tapella nahistivat isä ja pojat niin kauan, että isän oli kiirehdittävä kirkkoon. Kirkosta palattuaan katseli hän kuvaansa peilistä ja loihe lausumaan: "Tuo on varmasti Onnfn smälli, tuo iso tuossa". Kekoni meni Saarijärvelle, mutta haki kirkkoherran paikkaa Uudetakirkolta myöhemmin. Hän sai vain yhden äänen, sillä Sexberg, joka ei koskaan käynyt edes kirkossa, sanoi että pitäähän sikopappiakin äänestää.

Ja siitä, että siellä oli joskus ollut laivoja, kertoi kauempana meressä olevassa kivessä oleva valtavan suuri rautarengas. Sunnuntai-ilalla soutuarekella saattoi kapeaa joenuomaa seuraten päästä kiven luo, tai sitten joskus, pakoveden aikaan menimme sille uuden ja kahlaten. Aikaisemmin kiiveä sanottiin Migittakiveksi, nuorempien suussa se myöhemmin väännyti Kajavakiveksi. Seudun vanhat ihmiset olisivat tienneet kertoa enemmän tietojaan vanhoilta ajoilta, mutta me olimme niinkuin nuoret nykyäänkin — vanhojen tarinoita ei monesti perusteta kuulla.

Merenlahden takaa kimmelsivät nauhana Kronstadtin valot ja runsaan tunnin junamatkan päässä oleva Pietari toi seudulle kesäasukastulvan. Se oli iloista vuosikokousta, jolloin raha helposti tuli sekä meni, ja rantakylän asukas sai hyvän hinnan hoiviin viemästään maito- tai piimälitrasta, tattikorista tai mansikkatuokkosesta, kalasta tai kukkapuketista, ja toinen toistaan komeampi taatsa koristi tienvarsinäkömiä kyläkuvaissa.

Sitten tuli vallankumous, raja suljettiin ja taatsat purettiin. Rantikon maisemat olivat nähtävyyksiä luonnonkauneudestaan ja venäläisajan jäljiltä jäi seudulle rauhoille ominainen romantiikan hohoto, joka teki Vammeljoensuun laajalti tunnetuksi yli koko Suomenmaan. Terijoki oli myöskin Suomen itsenäisyyden aikana suosittu kylpypaikka, kesävieras, jotka tulivat Helsingistä tai muista kaupungeista lomaviittoon Suomenlahden hiekkarannikolle, pitivät jo ehdottomana tardingona käydä myös katsomassa Vammeljoen nähtävyyksiä. Nähtävyyksiä toki olivat rantakylät täynnä, mutta Vammeljoki oli aina ehdoton.

Suosituin ja tunnetuin käyntipaikka oli varmaankin

»Rakkauden hauta».

Se oli valkoinen, kullattukupolisen kirkon vierellä, aidalla eristetty, venäläisen ylhäisönaisen, Maria Kartatshevan hauta, ja muistomerkki, joka esitti kivipaadella istuvaa mieteliästä kaunistava hanaikaisesti puettua naista, jonka kapea kengänkärki oli ilmeisesti tuonnoin muodissa olleen kapean, pitkän kengänkärjen aikaisempi esikuva.

Turistit unohtivat, että paikka oli hauta, he kiipeilivät kivellä, ja ottivat valokuvia istuen kuvapatsaan sylissä. Lapsena erehdyin matkimaan, kiipesin ylös siihen kivi- ja otiin kaulasta kiinni, mutta paikallepa oli tullutkin venäläinen nainen, joka komensi tyttön toruen alas, pitäen tekoa haudanhäpäsynä. Vielä aikuisena raapi selkääni ilkeästi nähdessäni tu-

ristien istuvan kuvan sylissä, mutta eiväthän ne mistä tietäneet. Toisella paadella istui pieni pronssinen nallekarhu. Toiset sanoivat, että siinä oli haudattu oikea karhu, joka oli ollut rouva Kartatshevan seurana silloin kun hän oli eläissään istunut siinä odottaen laivaa mereltä, joka olisi tuonut tullessaan hänen odottamansa, toiset sanoivat, että kiven alla oli varattu miehen hautapaikka, joka tahtoi tulla haudatuksi vaimonsa viereen. Mutta mistä sen tiesi, kun vierasta kieltä puhuneet ihmiset olivat kuolleet jo kauan sitten. Tarinat »Rakkauden haudasta» ovat jo niin tuttuja, ettei niihin ole tässä aihetta puuttua. Valkoisessa kreikkalaiskatolisessa kirkossa siinä vierellä pidettiin harvoin jumalanpalveluksia, ehkä joskus Terijoen tai Raivolalla venäläinen pappi piti messun seudun harvakukselle seurakunnalle.

Luvattomasti kiipesimme usein kirkon rauta-aidan ja muurin yli, ihailimme oven yläpuolella olevaa Kirkastusta kuvaavaa taulua ja istuimme hylätyn kirkon portailla tai kiipesimme kellotapuliiin. Emmehän me tytöt mitään pahojamme tehneet. Kerran kutsui pitkäpartainen pappi meidät katsomaan sisälle kirkkoon, siellä oli paljon kauniita ikoneja ja maalauksia, mutta arastellen pujahdimme kuitenkin kohta ulos.

Harvat kuitenkin tiesivät, että vähän matkaa kirkosta olivat rannot keskentekeisesta »sanatoriossta» ja aidoin eristetty venäläinen hautausmaa, jonka huolella hoidettuja kukkaistutuksia kävimme aidan takaa ihaillessa. Joskus sanoivat, että siellä metsässä kummitteli. Ehkä hyvinkin oli joku tuonut rakkaan omaisensa haudalle palavan kynttilän, joka siellä syysillassa vilkkui, olimme nähneet siellä sellaisia.

Jos kuka kävi »Rakkauden haudalla», se kävi myös

»Kuoleman Kuilulla».

Se oli seudun nuorten suosittu kiikku- ja leikkipaikka, kesäiltoina kiikku pyöri uskaliaimpien kiikkuttamana ympäri ja ympäri ja laulut helisivät myöhään yöhön. Miten totta olivat tarinat nimen synnystä, en mene vannonaan, mutta oli ainakin viehättävämpää ajatella, että siitä jyrkanteeltä oli viisi kasakkaa suistunut jokeen ajaessaan takaa tyttöä, joka olisi pelastunut viime hetkessä joenvarren pensasiin, tai onneton tyttö sulhasensa pottämänä olisi hypännyt törmältä alas. Viimeksimainittu olisi mielestäni ollut vähän hankalaa, korkeintaan siinä olisi taitannut jalkansa ennenkuin olisi päässyt jokeen asti, mutta mistä häntä tiesi, kun kukaan ei yrittänyt. Sitäpaitsi joki muodosti ylem-

pänäkin hyvin monta samanlaista jyrkännettä kaarteissaan, se oli niin tuttu jokakesäisillä uinti- ja soutu- ja leikkipaikoilla, ja niin trooppilisen kaunis rehevine rantoineen, veden yli kaartuvine lehtevine oksineen ja niin sametintummine pintoineen, ettei myöhemmin maailma ole tuonut vastaan toista lapsuuden jokimaiseman vertaa.

Me metsäkylän lapset emme ikinä ymmärtäneet miksi

Lehtikuusimetsä

oli Raivolalla lehtikuusimetsä. Raivola oli Kivennavan pitäjää, ja kun me oikein tarkistimme asian, niin pitäjän rajalle oli kaksi kilometriä matkaa lehtikuusimetsän portilta. Raivolalaiset saivat ansaitsemattoman kunnian omistaa meidän pitäjässämme olevan metsän, ja se kävi kunnialle, sillä meistä se oli, ihan totta Vanhallasahalla, kuten Kannaksen ammattikoulukin oli Vanhallasahalla, Raivolalla asemalle oli kuusi kilometriä, eikä lehtikuusimetsä eikä ammattikoulu olleet Raivolassa. Mutta kaikissa painetuissa sanoissa luki, että Raivolalla, eikä sille mahdantanut mitään.

Aluperin lienee nimi kuulunut »Katarinaipuisto». Se oli istutettu Katarina II:n laivoston rakennuspuiksi, ja oli todella mahtava nähtävyys. Paksumpien puiden ympärille eivät syykkään kahden ihmisen sormet koskettaneet toisiaan, tämän todistimme monta kertaa. Suorien, pitkien puiden latvat kohosivat kohti taivasta, katsoi mihin suuntaan tahansa, puut seisivat suorassa rivissä, puiden alla oli varjoisa hämy, ja rehevät pensaat ja sananjalat antoivat satumaisen vaikutelman metsäpoluille kulkevalle vaeltajalle. Muotolanjoki kohisi koskena keskellä metsää.

Vieraammalle sensijaan jäi

Wulinanpuisto

vähemmälle huomiolle, ja viime aikoina voi ainoastaan kuvitella millainen se oli alkuaan ollut.

Viipuri—Terijoen maantien varrella, Vanhallasahalla kirkollepäin oli kuusi-aidan katveessa puinen kyltti portilla »Wulina». Portilta lähti kovin arkinen tuntuinen kärrytie pellon ja metsikön halki, vasta mäen alla oli siita, eikä siitäkään kohta huomannut, että se vei kaivetun tekojärven yli. Puiston oli omistanut Nikolai II:n ho-

vimaalari, virolaissyntyinen taitelijaja Aaron, ja sellaisena kuin muistan sen varhaisesta lapsuudestani, oli se kaikkea sitä mitä suuri raha ja eriskummallinen taitelijan mielikuviutus voi saada aikaan. Itse huvila oli ylempänä mäellä, siitä en enää muista muuta kuin suuren kasvihuoneen, jonka peräseinällä oli naisfiguuri, mutta puisto alhaalla oli täynnä käytäviä ja kukkaistutuksia, suuri kaivettu tekojärvi saarineen, niemineen siltoineen. Keskellä järveä suihkukaivo, jonka alla lekottelivat rumannäköiset ihmishahmot, kaarisillat johtivat niemekkeiden yli, suihkukaivon sai toimimaan rannalla olevasta pumppuhuoneesta, ja puistossa oli rinteeseen kaivettu luolia ja salakäytäviä, huvihuoneita ja kuvapatsaita, naisvartaloita, pulleita lapsukaisia, tytön ja pojan vaatteissa, keruubeja ja aamoreja.

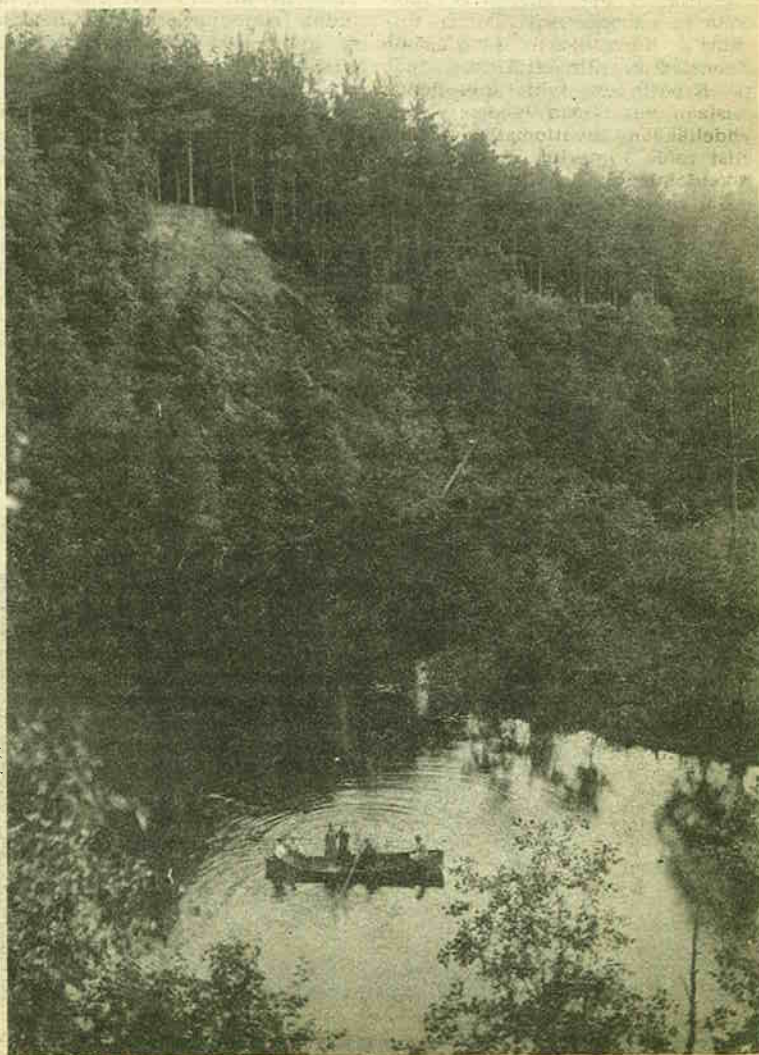
Mutta senaikuisten pikkupoikien mieleen tuskin juolahti, että puistossa ilkosillaan keikistelevä naisenkuvaa olisi ollut taidetta, mikä olisi ollut syytä säilyttää. Päinvastoin verrattomasti houkuttelevampaa oli koetella käden ja kiven tarkkuutta, osuisko tinttaamaan sitä nenään. Päätellen särkyneistä kuvapatsaista, käsi oli ollut tarkka. Sama kohtalo oli ollut myös »Karttaffin» kirkon muurisyyvennyksissä olleissa ikoneissa, pikkupojat olivat kivittäneet taulut rikki. Muistan käyneeni Wulinalla sellaiseen aikaan, kun puiston pylväiden päässä olleet kuvapatsaat oli kasattu suurista tervaskannoista rakennettuun huvimajaan, »pirun kirkkoon», jonka oven päällä oli koristeena hyvin ruma kannosta muotoiltu pää, ja ikkunat väriilasia. Huvimajan sisällä laki oli maalattu kuvaamaan kaareutuvaa sinistä taivasta valkeine pilvineen, ja keskeltä riippui lyhty. Kerrottiin, että patsaat oli myyty Viipurin ja odottivat siellä lukitun oven takana poiskuljetusta.

Puisto rappeutui, lupiinit ja leukoijat rehoittivat villinä rinteillä, taitoimme suuret niput kotiin vietäviksi, sillat lahosivat, salakäytävät luhistuivat, suihkukaivo särkyi ajan ja vuosien vieressä. Sunnuntaisin lemmentarvit kävelivät treffillään puistossa ja maatilan omisti inkeriläissyntyinen vanha herra.

Inon patterista

tietää kertoa paremmin joku ino-

lainen, ja niistä on tyhjentävästi

Vammeljoki, Kuolemankuilu.

Lottakursien päättäjät Uudenkirkon nuorisoseurantalolla v. 1930.

Itätuul viep kalan kattilastkii. (Uusikirko)

YH:n aika ja talvisodan alkutapahtumista Vammelhoella

Er. P. 3:n komentaja everstiluutnantti **L u d v i g M ä n t y l ä** on kertonut ylimääräisistä kertausharjoituksista lyhyesti seuraavaan tapaan:

- Pataljoona koottiin Uudenkirkon nuorisoseuran talolle, jossa jaettiin varusteet. Useillahan oli jo ennestään suojeluskunnan puku yllään tullessaan, joten heidän varusteensa jäivät selkäreppujen ym pienempien esineiden saantiin. Vuorokauden sisällä joukot siirrettiin Vammelhoelle. Pataljoona käsitti konekiväärikomppanian, viestitoimintaa koskevat joukot ja oli sillä itsenäinen huolto ym asiaan kuuluva.

YH:n aikana järjestettiin asiat toimintakuntoon. Sivilli-ihmiset suhtautuivat oikein mukavasti

joukkoihin, jotka oli koottu Uudenkirkon, Kanneljärven, Vahvialan ja Raivolan miehistä, osittain myös Viipurin miehistä.

Er. P. 3 sai tulikasteensa Vammelhoella, pojat luottivat siihen, että asema pidetään, mutta käskystä siirryttiin eri vaiheitten jälkeen Summalle asemiin. Kenraali Öhqvist mainitsee kirjoittamassaan sotahistoriassa, että pataljoona piti kutinsa loppuun saakka. Koko sota-ajan, 90 vuorokautta, miehet olivat taisteluissa mukana, lepoaikaa ei voitu antaa, pyyntöihin vastattiin: "Te olette korvaamattomia, panssaritorjuntaan ei ole muita lähetettäväksi.

Menetyksiä oli ja se vaikutti murheellisesti joukkoihin, joita ei voitu välillä vaihtaa. Sodan loput-

tua siirrettiin jäljellä olevat miehet Ylämaan seudulle linnoitustöihin ja pataljoona romutettiin heinä-elokuulla, jolloin myös miehet kaikki kotiutettiin. Everstiluutnantti Simonen kertoi saaneensa kadettikoulusta määräyksen Karjalan Kaartin Rykmenttiin. Sinne tuli armeijakunnasta kysely, onko yhtään kk-upseeria? Tästä tuli Simoselle määräys, ota kuorma-auto ja aja Vammelhoelle. Siellä reservialikersantti ilmoitti vastatulle parijonossa seisovat joukot alkaen: "herra korpraali" (hänellä oli kadetin natsat olkapäillä). Tutustuin heti joukkoihin, he olivat kotiseutuaan rakastavia, kaikki tinsivat toisensa ja joukkueessa vallitsi erinomaisen hyvä henki. Erikoisesti hän mainitsi komentajansa majuri Mäntylän uurastuksen pataljoonansa puolesta, tehden esityksiä armeijakunnalle. Tästä pataljoonasta tuli Summassa panssaritorjunnan runko, joka talvisodan loppuun sai olla asemissa.

YH:N AIKA JA SODAN ALKUTAPAHTUMISTA VAMMELHOELLA

"Er. P. 3 jatkaa entistä tehtäväänsä" oli päiväkäskyn loppukaaneettina pitkään. Helmikuun 21. päivänä loppui ura, jolloin veli venäläinen viimein tarkkasi. Huhtitoukokuun vaihteessa jouduin takaisin Ylämaalle. Prikaati muuttui jatkosodassa Jr. 5:ksi. Nyt tippa silmässä saa katsoa miten yksi länkkää yhdellä jalalla, harmaita jokaisen ohimoilla, mutta on entinen reipas ryhti ja hyvä henki. Olitte valiojoukkoa talvisodassa.

Kapteeni **A a r n e K a n k a i n e n** kertoo YH:n ajalta. Kun he rakensivat Vammelhoen tien vasemmalle puolelle pesäkkeitä, tekivät he pesäkkeen katon pakuista hirsistä. Kenraali Öhqvist oli tarkastusmatkalla ja huomautti, että tehän teette kuin itseänne varten. Ja niin sitten kävi, sodan alussa olin samassa pesäkkeessä ja katto kesti hyvin ammunnat.

Ylikersantti **L a u r i M a n n o n e n** kertoo Vammelhoen nuorisoseuratalon räjäytyksestä. Oppitunnin piti alkaa. Siirryin etupenkkiin istumaan. Kersantti esitelmöi kenttämiinoista. Hän selitti, että nyt miina on sellaisessa asennossa, varmistinkeppi poissa, että jos tähän polkaisee, arvatkaa mitä tapahtuu? Ja silloin tapahtui, unin tiiliskivet rapisivat niskaan. Ulospäin pyrkiessäni tein sen havainnon, että kaikki penkkien jalat olivat poikki, mutta ukkojen jalat eivät. Kun pääsin ulos, hengitettyni raikasta ilmaa, koetin mennä toisia auttamaan, mutta minut vietiin. Ilmanpaine kuori nahat kas-

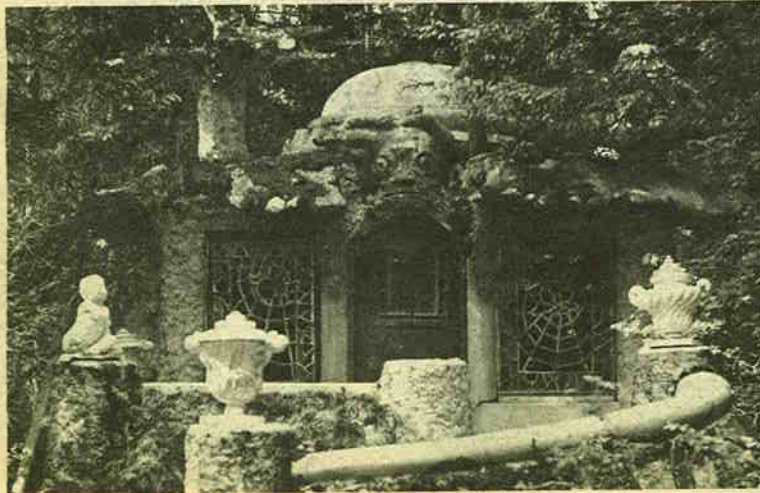
kerrottukin Uudenkirkon historiasa, mutta koska sunnutaiseen turistikerrokseen kuului myöskin käynti Inon pattereilla, mainitsen niistä myöskin tässä. — Suuri ja mahtava Venäjä suunnitelti aikoinaan rakennettavaksi Pietarin turvaksi linnoituksen vastapäätä Kronstadtia, niin että kun Inon ja Kronstadtin tykit katselisivat toisiaan vastakkain lahden yli, ei yhdelläkään luvattomalla laivalla olisi asiaa Pietariin. Linnoituksen rakentamistyöt aloitettiin 1909 syksyllä, ja rekennustöissä oli mukana paljon pitäjän miehiä hevosineen. Patteritoista kerrottiin jutuja ja tarinoita, esimerkiksi hevosmies saattoi ajaa päivän portista sisään ja toisesta ulos välillä kuormaa tyhjentämättä, saaden joka kerran portilla merkinnän tuomastaan kuormasta, ja muita samantapaisia tarinoita. Mikäs kumma se olisi ollut, eiväthän Uudenkirkon miehet pitäneet patterin rakentamista mitenkään tähdellisenä, minkä sai rakennuttajia petetyksi, sitä lystinpää.

Vapaussodan päätteeksi venäläiset

joukot vetäytyessään pattereilla räjäyttivät sen ilmaan lähtiesään. Räjähdys särki talojen ikkunalaseja jopa kymmenen kilometrin päästäkin, mutta kerrottiin, että jos räjähdys olisi tapahtunut suunnitellussa laajuudessa, ei kahdeksan kilometrin säteellä olisi ollut kiveä kiven päällä.

Joskus, sunnuntaisilla retkillämme ajelimme myös Inon patterin raunioilla, kävelimme betoniin valuttujen muurien päällä ja sieltä näkyi kauas rauhalliselle Suomenlahdelle. Puut ja ruoho kasvoivat soraisilla kumpareilla ja seudun pikkupojat kaivoivat viimeisiin vuosiin asti paukkuleikkiehinsä raunioista ruutia, taisipa siinä moni menettää kätensäkin tietämäni mukaan.

Siinä on nyt vain osa muistikuvista menneeltä kotiseudulta. Siinä on tullut mieleen patkä Kaarlo Sarkian runosta: "älä mistään sano / tämä on äiti minun. / On elämän rikkaus kaikki sinun, / kun mitään et siitä sä omakses sano . . ."

Huvimaja Wulinan puistossa.

Vammeljärven sk-kylöastion 30 kmn hiihtäjät v. 1932 Neuvolan koulun pihalla. Oikealla lottien puheenjohtaja Alina Mannonen, keskellä Toivo Mannonen ja vasemmalla opettaja Maija Tyynelä.

voista, sen tietää milta näytin. 26. 12. tulin takaisin rintamalle, jouduin Summaan.

Alikersantti **K a l l e T u o m a a** l a piti päiväkirjaa YH:n aikana. Hän kertoo saaneensa kutsun kuten toisetkin, viettivät yön kansanopistolla ja aamulla kokoontuivat Uudenkirkon nuorisoseuran talolle, josta seuraavana yönä marsivat Vammelhoelle.

Marraskuun 27. päivänä joukoista osa siirtyi Kannaksen ammattikoululle. Puhelinkeskus sijoittui suutariverstaan puiseen mökkiin. Parin yön jälkeen alkoi aamulla kuulua epätavallista kolkutusta ulkoa. Paavo Rainne jäi päivystämään ja minä lähdin ottamaan selvää, mitä tapahtui ulkona. Merenranta oli punaisenaan, ammusta tuli Terijokea ja koko rannikkoa kohti.

Kiirehdin sisälle, heti tuli diviisioonan esikunnasta puhelu pataljoonan komentajalle. Meillä oli määräys ettei saa kuunnella ja jos kuulee, ei saa kertoa. Näin 30 vuo-

den päästä voin avoimesti kertoa, että kuuntelin puhelun, joka sisälsi vain kaksi sanaa: maastoutukaa ja taistelkaa. Heti perään pataljoonan komentaja pyysi yhdistämään jokaiseen yksikköön. Kun ilmoitin komentajalle: "Ryhmäpuhelu valmis, puhukaa", kuulin saman käskyn: "Maastoutukaa, taistelkaa". Miehet lähtivät välittömästi ammattikoululta, jokainen määrättyihin aseimiinsa. Me puhelinmiehet jäimme kelaamaan tapsia. Tapsia kertyi paljon, joten kuormaa keventääksemme kokosimme niitä latoon, jonka tuikkasimme tuleen. Luutnantti **O l a v i V e s t e r i n e n** kertoo vetäytymissuuntana heillä olleen Syklälä-Vammeljärvi-Hötömäki, josta tuli määräys mennä Mäkienmäelle. — Siellä olimme 2. 12. illalla siinä klo 10 ajoissa ja näimme kun Uudenkirkon kirkko paloi.

Tästä alkoi marssi kohti Summaa. (Magnetofonina uhaltakoon - LK.)

Kaukjärven lottia lottalupauksen antotilaisuudessa Kaukjärven koululla 1936.

»Kissa kiitokseel ellää,
koira pää selitykseel»

SANANPARSIEN SANOMAA...

Karjalaiseen sananparsiperinteeseen kätkeytyy kosolti varteenotettavia elämäntapa- ja opetus-arkielämästä otetuista, tutuista ja kotoisista kuvista, joita vilkas karjalainen mielikuvitus on ollut herkkä keksimään ja löytämään. Asiat ilmaistaan usein leppoisan, toisinaan ironisenkin huumorin höystäminä, lisäksi taiten riimiteltynä. Sukupolvien kokemukset on sutjakasti osattu pukea sanalliseen asuun, eikä kuulijalle jää sitä vaikutelmaa, että niitä tyrkyteläisiin. Hän saa niiden ytimen ikään kuin itse huomata. Tuskin sepittäjät ja myöhemmät käyttäjät ovat aina jaksaneet noita ohjeita noudattaa. Tekopyhästä haiskahtaisi tuollainen väite, mutta varmasti niistä on usein ollut apua vaikeissa tilanteissa.

Eivät yksin viisaat opetukset ole saaneet riittävästi sovitettua muotoa. Joissakin sanomuksissa saatetaan hiukan ivaa äänessä puuttua inhimillisiin heikkouksiin. Joku lähimmäinen voi myös saada temperamenttisen karjalaisen suuttumaan. Silloin tarvittiin suoria sanoja tunnelatauksen purkamiseen. Nasevat, kirpeät ja usein sangen kärkevätkin sutkaukset saivat puhua.

Puheenparret kielivät, ettei karjalainen suhtautunut elämän arkena vaikeuksiin niinkään nöyrän alistuvasti, saati valitellen, vaan pikemminkin realistisen toteavasti ja huumorin pilke silmäkulmassa. Monet yleisesti tunnetut sananlaskut ovat saaneet pirstävän lisänsä murteen omista varoista löydettyistä sanakäänteistä. Näistä vanhan kansan sanomuksista löytyy tämän ajankin kasvattajalle ja opettajakunnalle noudatettavaksi kelpaavia ohjeita hänen usein liiallistenkin torjuntansa korvikkeeksi. Vaikka asenteet, suhtautumistavat, koko elämänympäristö ovat muuttuneet vuosikymmenien myötä, on ihmisen peruspiirteinen yhä sama.

Kiireissään vuhottavan nykyihmisen olisi syytä pysähtyä kuulemaan, että »huomene on päivä uusia uuvvele viikool o kuus». Ellei tätä muista, vaan yrittää ottaa yöstä päivän jatkoa, voi »päivää nauraa pimmet töitä». »Kiireel ei kuitekaa saa ku kissapokii». »O paremp kerra tehä ko kahist katsoo».

Tuo tuttu kotieläin, kissa, on saanut muitakin sananlaskuja nimiinsä. Kun ei uskottu toisen sanoihin, saatettiin toista: »Narraa kissaa, kissaal o pitkä häntä». Sen tosiasian ilmaisuun, että tässä katalassa maailmassa on sellaisia, jotka mielellään korjaisivat toisen työn tulokset, ei tarvita pitkiä selittelyjä. Ytimekäs ja paljon puhuva on sutkaus: »Söishä kissakii kallo, muttei kasteliis kynsijää». Kiitoksen kipeä sai kuulla, miten »kissa kiitokseel ellää, koira pää silitykseel», ja omahyväisen kustannuksella hiukan vitsaillaan: »Se kissaa kiittelöö, kel ei oo muuta elokasta». Kun tosissaan äkeenty jollekulle, saattoi niin ikään turvautua eläinmaailmasta saatuihin kuviin ja oikein sormilla mittaa näyttämään manata: »Kirppu lihais syököö, tää verra jalele jättäköö». Olisi sutkaukseen sisällyttävän huumorin luullut jo liennyttäneen pahimman tunnekuohon. Jos pur-

kauksen kohteen lepyttely-yrityksensä eivätkä kuitenkaan sattuneet onnistumaan, ei hänen auttanut muu kuin todeta, »et käy tuhman kans haastamaa ja vasika kans kiistaamaa, se o yks sama».

Yleisinhimillinen vika tarttua kärkevästi muiden asioihin on syystä katsottu sananlaskun arvoiseksi, ja tehoa on vielä lisätty iskevällä rytmillä ja loppusoinnuteulla: »Älä tuppii — vierahasse voikuppii». Tämä ei toki tarkoittanut sitä, että olisi haluttu kokonaan eristäytyä omiin ympyröihin. Vieraita nähtiin mielellään talossa, ja heitä kestitettiin. Uusi-kirkkolaisen tiedän tunnetuksi vieraanvaraisuudesta, kuten yleensä karjalaisen. Tässä ei kuitenkaan menty niin pitkälle, että normaali päiväjärjestys olisi kokonaan sekoitettu. Oltiin sitä mieltä, että »talo ellää tavallaa, ja vieraat tuloot ajallaa». Tämän tietäen ei kylään tulleenkaan tarvinnut tuntea olevansa vaivoiksi. Joku harva ehkä kuitenkin nuukuuttaan tinki vieraanvaraisuudesta ja tarvitsi tukeksen sananlaskun: »Paremp o vieras saattaa ku syöttää».

Avioliitto ja kaikki siihen liittyvä on siivittänyt karjalaisista kansanhimistä moniin sanomuksiin. Ensinnäkin todetaan rakkaudesta se, »ettei se uo potatti vaa kokonaine lanttu». Yleisesti tuttu sananlasku »Vakka kantensa valitsee» ei ole sellaisenaan tyydyttävä. On pitänyt ilmaista asia omaperäisemmin ja sanoa: »Töhnyrs röhnykse löytää», tai »vakka ja kans ja lopsahus pääl». Ennen vanhaan poika jatkoi usein isänsä ammattia (»Isä virka pojale, siakärsä porsahalle»), ja saattoi käydä niin, että vanhemmat myös järjestivät hänelle sopivaksi katsomansa puolison. Niinpä pari tutustui toisiinsa lähemmin vasta avioliitossa. Tähänkin asiantilaan suhtauduttiin realistisen toteavasti: »Rakkaus ja lapset tuloot jälestpäi». Vaikka tilanne on tässä suhteessa ollut jo kauan toinen, pitäne yhä paik-

kansa se, että »sit vast toisee tuntoo, ku yhteine suolasäkki o syöty». Suorasanaista sutkausta tuskin sentään käy jokaisen asianomaisen kohdalla yleistäminen. Tokko kaikkiin leskiemännän naineisiin sentään päti väite, että »varis ei oo lintu, eikä puusniekka oo ihmene». Samoin varauksin lienee suhtauduttava anopin ja minian välejä — kuvastavaan sanomukseen: »Liki ku on ni puskoo, ettääl ku on ni ammuu». Piikki minian huonosta kohtelusta on myös puettu asuun: »Syöpiks minja vai annea taaks kissale». Jos minian oli vaikea tulla anoppilassa toimeen, ei hänen ollut helppo kotiinsaakaan palata, sillä »korkia o kynnyss tyttärelle takasi tulla». Kun naimattomalta tiedusteltiin hänen naimattomuutensa syytä, hän saattoi leikkisästi tokaista: »Hyvät hylkiit, huonot pyrkiit, keskikertaset ei kelvanneet». Joku taas oli perin kyllästynyt vaimon etsintään ja yksikantaan tunnusti: »Ai kui paljo o puuhaa ottaes aka luoja».

Tiettyä ennakkoluuloisuutta ja toisaalta yliarvostustakin kouluvistystä saaneita kohtaan on huomauttanut puheenparissa: »Mää herroi kans marjaa, häviät ropeheiskii» ja »sitä (jotakin pulmalista asiaa) ei ymmärrä kirjalukijakkaa». Vähemmän imartelevaksi on tulkittavissa seuraava: »Ryssä o ryssä, vaik vois paistais».

Rehellisyyttä, anteliaisuutta, säästäväisyyttä ja omavaraisuutta arvostetaan. Sanotaan valheella olevan »lyhyet» jäljet ja väärän pennin vievän suorankin pennin. Hyvän todetaan antavan vähästäänkin, mutta pahan ei paljostaankaan. Rahan arvo tunnetaan, sillä »rahla saap ja hyvääl pääsöö». »Ei lisa luotaa lykkää», sanottiin, siksi piti olla kaikessa säästäväinen. Ei ollut syytä heittää pois sellaistaakaan tavaraa, jolla ei kyseisellä hetkellä tuntunut olevan käyttöä, sillä »aika tavara nautitsoo». Jos köyhyys teki häitää, ei auttanut jäädä suremaan, vaan lohdututtua toteamalla, että »köyhyys ei oo mikkää koiruus» ja että »makkuu o maailmaas paljokii, muttei köyhä kattilaas». Huumori tuki sentään auttoi purkamaan mielessä liikkuneet rahahuolet sanoiksi: »Äyri o ämmäl rahhaa ja silkkaa ei oo paikkaa». Työt piti tehdä ajallaan ja järjestyksessä. Vain »laiska pyykkii o lauvantain». Kuitenkaan ei pitänyt hätköidä ja pyrkiä tekemään kaikkea yhtäaika. Kokeemus oli opettanut, että »kerraalha laiska selkä katkkaa, virkee käyp viis kertaa». Ei silti saanut päättömästi aikaa tuhlailla ja ottaa turhia askeleita: piti viedä mennessään ja tuoda tullessaan. Jos pystyttiin tulemaan omilla toimeen, oli oma tupa ja lupa, oltiin tyytyväisiä ja hieman omanarvontuntoisesti todettiin: »Oma sika, oma papu, oma kattila maku». Tähänkin sutkaukseen riittellyyn altis korva löysi osuvat loppusoinnut. Tiedettiin, että ahkeruudella ja vaivannäöllä pystyttiin tuo omavaraisuus säilyttämään, tilapäiseen onnenpotkuun ei luotettu, koska »tuulel jos tuloo, ni vihellykseel männöö».

Ikääntyvällä ihmisellä olivat omat huolensa, jotka hän purki sananparsiin. Ehkä hänellä myös oli eniten aikaa ja taitoa näitä sorvailla. Vanha oli usein kivuloinen ja sairastuessaan voi vain todeta, »ettei pahale maale paljo hallaa huoli». Joskus hän saattoi puolileikkisellä vitsailla, miten »paljo o työtä vanhetees ja van-

Ei ne uo
varastettu
eikä kunna
rahoil
ostettu
(Uusikirkko)

haan o vaikia ellää». Talven kylmyys pani vanhan jo hieman tuskastuneena huokaamaan: »Huonost tei, ku talvele läksi». Olisi pitänyt kuulla talvella, »ku ei kykene muuta ku ropeheel kiukahalle». Huonontunut muistikin teki toisinaan häitää: »Vanha tallele pannoo, vaikei muista». Pahimman harmin haihduttua saatettiin jo leppyneenä näihin ikääntymisen sivuilmiöihin tokaista: »Voi vanhoi päiviä, nuorta ikäjäi». Kokemuksen kautta elämä oppineella vanhuksella oli nuoremalleen sanalliset eväät: »Kyl maailma opettaa, jos ei muuta, ni tasaseel maal kävelemmää», ja olihan tämän se uskomus, koska tiesi, että »vanhuus ja viisaus» eli »ei vanha koira valetta hauku».

Säähän, vuotuisiin juhlapäiviin, yleensä ajan kulkuun viittaavia sanomuksia ja ennustuksia vilahtaa vanhan uusikirkkolaisen puheessa tavan takaa. Tiedetään, että »syk-

syne yö ajjaa yheksäl hevoseel», että enne maariaa ku rika avajaa, ni jälest kaks peittää» ja että »on yötä yökotellä Anni päivän aikaan», vain muutamia poimiakseni.

Nämä jälkipolven uusikirkkolaisen sananparsitulkinnat saattavat jossain määrin ehkä poiketa siitä, miten paljasjalkainen kannakselainen ne käsittää. Näiden sanomusten ja sutkausten perimmäistä käsitteistöä on nuoremman ehkä mahdoton täysin tavoittaa: ovathan kokemuspohjat niin erilaiset. Tästä ei kenenkään pitäisi pahastua. Onhan sanoma kuitenkin — mahdollisista tulkintaroista huolimatta — omalla tavallaan mennyt perille.

Sananparsimateriaali, johon edellä oleva »piissoitus» perustuu, on kokonaan saatu uusikirkkolaisilta. Siitä lämmin kiitos kaikille haastateltavilleni. — Marjatta Kapari (o.s. Nikkanen).

VOIMAMIEHIÄ

Tapana on sanoa, ettei kylä ole ilman kirveitä.

Uudenkirkon pitäjässä, jossa oli yli 60 kylää, ei ollut puutetta myös voimamiehistä, niistä haluan hie-

man mainita. Lempiäisen veljekset Vitikkala s s a, Jalmar, Vilho, Paavo ja Väinö olivat kylässä tunnetut voimamiehistä. Tapahtui, että ystävämme venäläiset halusivat ylistää Suomen itsenäisyyttä ampuamalla Yhimäestä 12-tuumaisilla yli meren, mm Vitikkalaan. Ammuksista yksi jäl suutariksi osuuskaupan läheisyyteen. Ohikulkijat koettivat nostaa tuota 500 kg painoista ammusta pystyyn siinä kumminkaan onnistumatta. Lempiäisen veljekset kiersivät ammuksen kaupan senlän viereen ja nostivat pystyyn.

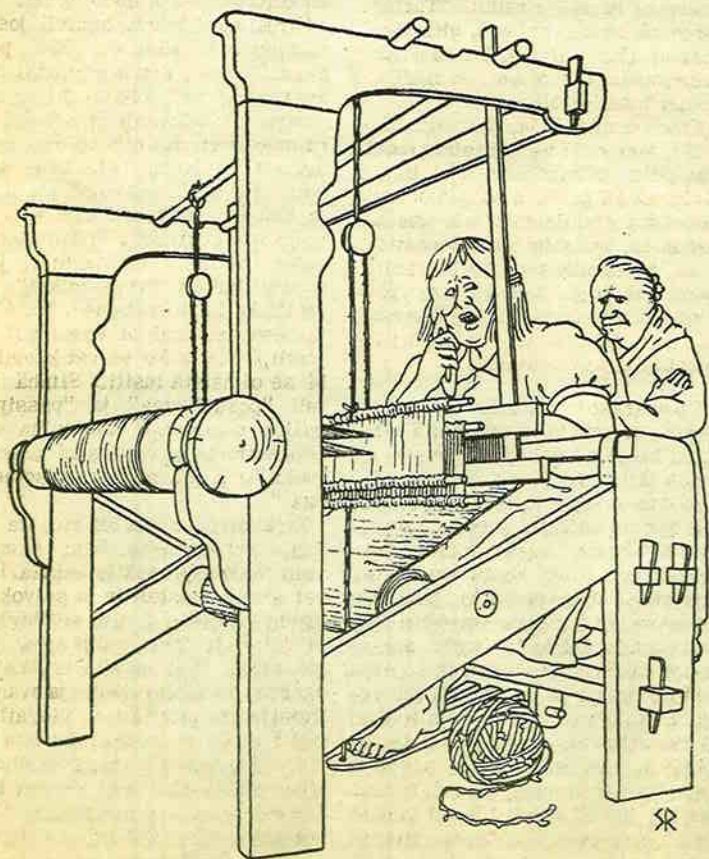
Makulan kylässä oli Eemil Haakanen kylän vahvimpia. Haakanen meni kerran Korhosen pajaan, jossa oli useita miehiä, jotka sanoivat Eemilille: »Sinä et jaksaa nostaa tuota alasinta toisenalasin päälle». Eemil sanoi, että täytynee yrittää ja nosti kuin nostikin 180-kiloisen alasin maasta toisen päälle.

Halilankylästä mainittakoon Matti Kakko ja Viktor Lindström.

Anterolassa olivat huomattavampia Asikaisen veljekset ja Taavetti Pötrö.

Kaukjarveltä ovat muistissani Matti Hillgen, Taavetti Toivonen ja Muurisen veljekset, Tuomas ja Salomon. Kylässä liikkui kerran Hakoharjun kaupan luona hevos-ym varkauksista tunnettu mies. Kun tämä huomasi, että hänestä alettiin ahdistella, pyrki hän karkuun juoksemalla. Tuomas Muurinen oli samalla suunnalla tekemässä aita. Kaupan luota huusivat, että ota mies kiinni, kun toinen jo oli hypännyt yli aidan. Tuomas tapasi miestä niskasta kiinni ja nosti yhdellä kädellä takaisin yli aidan. Veljekset olivat kerran tukinajossa seurakunnan metsässä, he tuumasivat, ettei hevosta kannata joka tukin luo ajaa, isommat tukit kantoivat rekeen, toinen otti toisesta päästä kiinni ja toinen toisesta, pienemmät kantoivat yksin hevosten luokse. Tulokoon mainituksi, etteivät tukit olleet mitään hammastikkua. Tämän kirjoittaja oli samassa metsässä tukinajossa, joten voin asian todistaa. Kylien väliset tappelut aina tavallisesti ratkoivat nuo tuollaiset voimamiehet. Isossa pitäjässä oli useita tällaisia voimamiehiä, mutta nämä ovat tarkemmin muistissani.

- Herman Parkkari.

Kovvii puije välis o vaikija olla. (Uusikirkko)

Uusikirkkolaiset purjehtijat ja Venäjän keisarinna "Kotlemmä"

Jo viime vuosisadalla, mutta varsinkin tämän vuosisadan alussa harjoittivat useat Uudenkirkon merenrannikkoseutujen asukkaat vilkasta laivaliikennettä. Heidän laivansa olivat suurimmaksi osaksi aivan pieniä rannikkojaaloja, joilla he kuljettivat hiekkaa, soraa, kiviä ja jossain määrin myös halkoja Pietariin, Kronstadtiin ja niiden lähistöllä oleviin linnakkeihin. Välistä nämä purjehtijat joutuivat hyvin epämiellyttävien määräysten ja rajoitusten alaisiksi korkeimpienkin venäläisten vallanpitäjien taholta. Varsinkin silloin, kun keisari liikkui samoilla vesillä heidän kanssaan, olivat jaalapurjehtijain, kuten muidenkin purjehtijain, tiet tukossa. Jos keisari oli matkalla esim. Pietarista Kronstadtiin tai päinvastaiseen suuntaan, silloin eivät muut purjehtijat saaneet olla liikkeessä niillä vesillä. »Pois väyliltä ja ankkuri pohjaan», oli määräys. Myrskyyn ja merenkäyntiin ei silloin kiinnitetty huomiota. Vallankumouksen pelossa epäiltiin myös välistä aseiden salakuljetusta Venäjälle. Silloin pysäytettiin kaikki purjehtijat jo Kronstadtiin ulkopuolelle ja toimitettiin tarkastuksia. Muistuu tässä mieleeni eräs sellainen keisarin matkan johdosta tapahtunut purjehdusrikko.

— Olimme jaaloinemme Pietarin ja Kronstadtiin välillä, kun luoksemme ajoi nopea moottorivene, josta selitettiin kuin hengen hädässä, että piti nopeasti pyrkiä jonkekin syrjäpaikkaan ja ankkuroida jaalamme sinne, sillä keisari oli seurueineen matkalla Pietarista Kronstadtiin. Pietarhovin rantaan päin emme saaneet mennä, olisimme jääneet liian lähelle keisarin matkareittiä.

Lähdimme siksi toiseen suuntaan, Revonnen ja Lahden kylien rajavesille. Moottorivene valvoi, että noudatimme määräystä. Kun jaalamme oli ankkuroitu, lähiti moottorivene etsimään uusia saaliita. Silloin me katsoimme, että voimme lähteä pohjoista rantaan pitkin purjehtimaan Pietaria kohti. Edellä mainittu vene tuli takaisin luoksemme, ja siitä uhkailtiin että keisarin laivueesta saatettiin ampua, jos emme tottele pysähdysmääräystä. No, emme kyllä ampumista keisarin taholta pelänneet, mutta tahdoimme taipua tottelevaisiksi alamaisiksi ja pysähtyä odottamaan keisarin sivupurjehdusta, vaikka emme »suuriruhtinastamme», kaikille suomalaisille niinä aikoina tunnetuista syistä, kovin suuresti kunnioitaneetkaan.

Kohta ilmestyikin Merikanavasta »Putilovan juomaan» komea laiva, jolla keisari purjehti Kronstadtia kohti. Kun siinä harvinaisen kaulissa syyskesän ilmapiirissä tähytelimme keisarin ajoneuvoa, kertoi pitkäaikainen laivarenkimeri Mikko Lempiäinen keisarista, keisarinnasta ja hänen »Kotlemmästään» seuraavan tarinan:

»Tämä keisari Nikolai II on Aleksanteri III:n poika. Hänet on kasvatettu Pietarin Talvipalatsin muurien sisällä. Kesäisin hän kyllä oleskeli Pietarin takana, Tsarskoissa eräällä huvilaseudulla. Hän ei saanut joutua minkäänlaisiin kosketuksiin tavallisten ikäistensä kanssa. Lapsenhoitajat ja imettäjät vartioivat hänen jokaisesta askeltaan. Siksi hän kasvoi erilleen kansasta. Nyt hänen kansansa ei ymmärrä häntä eikä hän ymmärrä kansaansa. Sitä todistaa tämäkin tapaus, jota tässä katselemme. Eikö tässä nyt riittäisi

vesialuetta purjehtia sekä keisarin että meidän toisten samalla aikaa. Mutta hän ei tahdo, ehkä ei uskalla, esiintyä vapaasti vesillä ollessaankaan. Hän ei noudata suomalaisen sananlaskun hyvää neuvoa: Kyllä sopu sijaa antaa.

Kun tämä tuleva keisari oli siten vartunut siihen ikään, että osasi jo erottaa miehet ja naiset toisistaan muustakin kuin parrasta ja imettämiselimistä, alkoi hän, yhä vartuttuaan, katsella naisia tulisen venäläisen tavoin. Hanakka kuului olleenkin naisten perään. Koittipa sitten sekin aika, jolloin piti alkaa ajatella naimisiin menoa. Etsittiin sopivaa morsianta. Poika mielistyi kyllä moniin kotimaisiin tyttöihin, mutta ei niissä piireissä niin vain naimisiin mennä. Ei siellä poika saa ottaa vaimokseen sitä tyttöä, jonka hän itse haluaisi. Ministerit ja monenlaiset »kortavoit» ne siellä valinnan suorittavat. Ainoastaan hallitsevien huoneiden työt tulevat kysymykseen. Ei siellä ole niin kuin meillä, jossa poika iskee vain »solkkovat» valitsemansa tytön käteen ja vähän koristeita tytön sormiin. Sitten seuraavat häät ja läksiäiset ja sillä hyvä. Laulaja-akat ja -ukot ovat asia erikseen. Tarvittaneekohan niitä keisarillisissa piireissä. Ei ehkä.

Keisarin morsiamen etsitkelyyn kiinnitettiin suurta huomiota. Sitä haettiin sieltä ja täältä. Viimein löytyi Saksasta sopiva impi. Sähkösanomilla ja monenlaisilla muilla »ukaaseilla» asia sitten järjestettiin lopullisesti. Hyvän morsiamen kuuluu saaneenkin: on kaunis kuin Herran enkeli ja viisaskin kuuluu olevan. Mikäs siinä. Suuren talon poika kun on, niin kylähän niitä tyttöjä saa.

Mutta vaikka niiden ylhäisten naimisiinmenotavat eroavatkin suuresti meikäläisten naimisiinmenotavoista, on niissä kumminkin samalansiaakin piirteitä. Kerrotaan, että kotlemmä niissäkin piireissä annetaan tytölle isän kodin karjasta, kun hän muuttaa uuteen kotiin. Edellä mainitussa tapauksessa kuulemma harkittiin kotlemmäasiaa, mutta siihen ei olisikaan kelvannut mikä mulipää tai sarvipää tahansa. Vähintään puhveli

sen olisi pitänyt olla. Ja kun yleinen kansan tapa vaatii, että se olisi pitänyt taluttamalla saattaa uuteen kotiin, niin pelättiin, että sorkat kuluisivat pitkän matkan johdosta. Ja missä se puhveli olisi täällä Pietarissa laiturimella käynyt. Puistoissa olisi vain pelotellut naisia ja lapsia. Eikä se muutenkaan olisi puistoja kaunistanut kuin ehkä taiteilijan sen mukaan muovailemana kuvapatsaana, sillä lehmällä on lehmän tavat, olkoot se sitten mitä rotua tahansa. Viimein saksalaiset keksivät hyvän keino: annetaan laiva kotlemmäksi. Ja niin sitten tapahtuikin. Tuossa se keisari nytkin ajelee sillä vaimonsa kotlemmällä. Kyllä sen karva kiittää ja kuve välkähtelee syysillan auringon loisteessa. Sen nimi on kyllä väärennetty. Sen perässä on nyt toinen nimi, mutta sen oikea nimi on Kotlemmä. Meille se on vihainen hirviö, kuten nytkin koemme: ei suvaitse meitä kanssaan samoilla vetisillä karjapoluillaan.»

Tietysti edellä olevassa kertomuksessa on vain osa totta ja muu kansan kertomaa mielikuvitusta. Kiihtymys purjehduksemme pysäyttämisen johdosta ehkä myös on jossain määrin värittänyt sanontaa. Toiselta puolen tämän kertoja oli kymmeniä vuosia purjehtinut niillä samoilla vesillä ja joutunut lukemattomiin kosketuksiin venäläisten kanssa. Hän tunsi Kronstadtiin salmet, aallonmurtaajien taustat, »Taljanskin» rannat, Pietarin Nevan lukuisat suuhaarat, monien Pietarin kanavien rannat ym. ym. melkein yhtä hyvin kuin hänen Uudenkirkon pitäjän Inon Kylänpäässä kotinsa lähellä olevan Savo-ojan notkon penkereet, joten hänellä oli edellytyksiä tosiasiallisuuteen tietoihin kertomustensa suhteen. — Me tiedämme, miten traagillisiksi muodostuivat edellä mainitun keisarillisen perheen elinpäivät. Äärimmäisestä korkeudesta äärimmäiseen alemmuuteen — väkivaltaiseen kuolemaan johti elonpolku.

Meriliike oli monien Uudenkirkon »rantalaisten» tärkeä elinkeino. Tyrievältä Toivolaa asti oli joka kylässä rannikkolaivoja. Esim. Inossa oli pieniä jaaloja kymmeniä samaan aikaan. Jukkolassa ja osittain muuallakin oli isompiakin laivoja, kaljaaseja. Monenlaisia juttuja oli liikkeellä purjehtijain kokemuksista. Pietarissa oli kaksi laivarantaa, »Kalintko» ja »Sutskova», joissa melkein jatkuvasti oli uusikirkkolaisia purjehtijoita laivoineen kesäisin. Monet hauskat ja myöskin vähemmän hauskat kokemukset monine elämyksineen muistuvat vielä usein monien vanhojen, elossa olevien uusikirkkolaisien purjehtijain mieleen. — Konsta Sirkkiä.

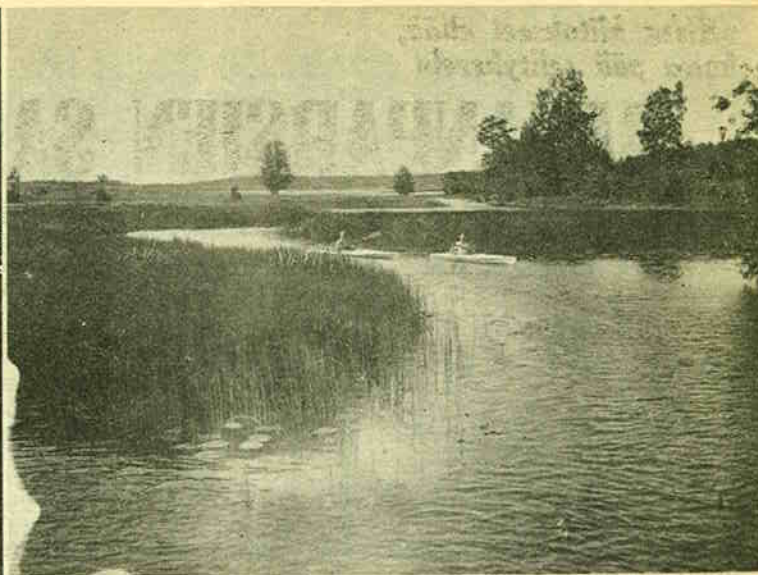
Häkkii oppi syömää

Kalle oli tunnetusti sanavalmis mies kylällä. Kerran hän meni kunnan metsänhoitajan kanssa metsää leimaamaan.

Salolle oli matkaa 5-6 km, kun kinttopolkua käveltiin, oli Kalle väsynyt. Puolet päivää kului ja ruokatunnin aika oli käsillä. Kalle katsoi kelloaan ja sanoi: »Eiks käyvä syömää?», alkaen samalla hakata kuivaa puuta tulen tekoa varten. Valkea alkoi palaa ja Kalle istahti sen viereen kaivaen eväitään. Silloin metsänhoitaja ärjäisi, ettei hän näin lyhyen päivän aikana ole enenkään ruukannut pitää ruokatuntia. Siihen Kalle tokaisi: »Vaiket sie syö kesälkää, ni myö syyvää».

Toisena päivänä kun Kalle teki tulen, otti metsänhoitajakin evänsä esille ja alkoi syödä. Kalle katsoi miestä ja tokaisi: »Joha siekii opit syömää ilma opettamata».

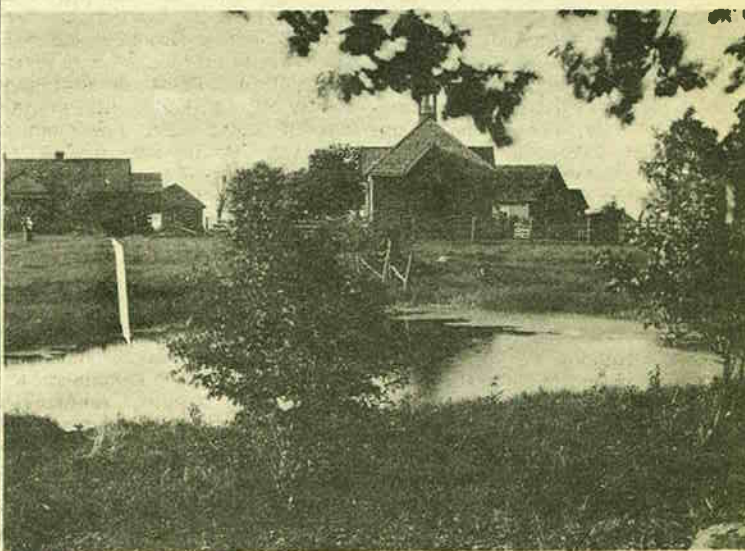
— J u h o K o l i.

Patrujoen vehmaita maisemia 1930-luvulla.

ROUVA: »NIE POLSI NAADA.»
HERRA: »SUDAA.»

MAKSIM GORKI POROVIKOIHEN YSTÄVÄ

Keskellä Neuvolan kylää oli Kaunislampi, »Luosa», jonka rannalla kasvoi iso tammi. Kuvassa, joka lienee otettu v. 1912, taustalla keskellä rukoushuone, vasemmalla Joonas Mannosen talo, oikealla näkyy Kristian Mannosen talo.

Neuvola - Neuvola, se mielessä meille soi, vaikka poissa sieltä meistä suurin osa ollut jo on melkein puoli vuosisataa, meistä, jotka olemme nuoruudessamme sieltä lähteneet, ken opin tielle, ken sitten pyörivän leivän perään, kuten entinen Urjalan mies. Lukusilla pappi kysyi Otolta, missä Matti on, jonka piti rippikouluun mennä, miksi ei lukusille tullut? »Täällä kun se leipä on niin pyöreä, että vierii mäkeä alas, niin lähti sen perään menemään jo nuorena, et saisi sen kiinni», selitti toinen.

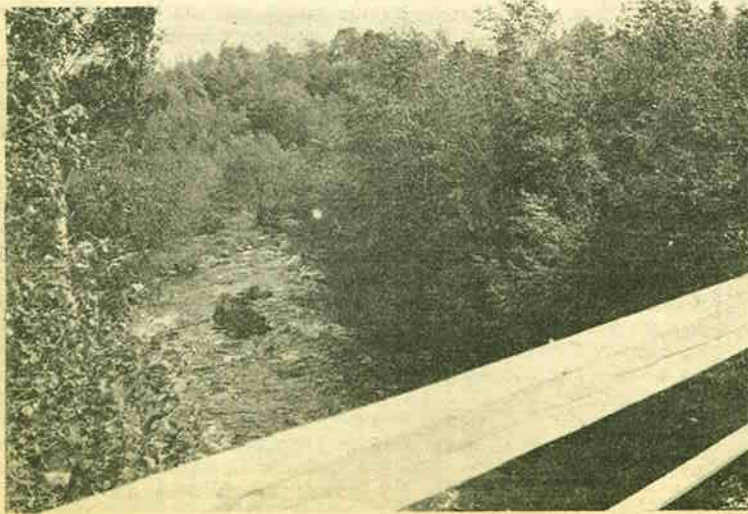
Niin oli meilläkin, Neuvolan lapsilla, kun vielä ne herratkin menivät pois, jalkarahaa sinne toivat. Kylässä oli paljon huvila-asutusta, kenellä pietarilaisella oli oma kesähuvila, ken sitten pensionaatissa asui, kuten siihen aikaan täyshoitoita sanottiin. Rouva Langin pensionaatissa oli paljon kesävieraita ja rouva Toivoniemi piti toista pensionaattia kylässämme.

»Kuharkkoja» siellä oli paljon, lukua en muista, mutta heitä vilisi kuin kissoja Vilkkilässä, ovesta sisään ja toisesta ulos. Hyvin muistan kun marja- ja tattikori kädessä kyökin puolella seisoin kaupalla. Kylämme kesävieraitten joukossa oli myös kuulu venäläinen kirjailija Maksim Gorki, joka asui omassa huvilassaan Neuvolan kauneimmalla kohdalla, josta aukeni laaja näköala Kronstadtiin saakka. Mäelle näkyi 18 venäläistä (kreikkalaiskatolista) kirkkoa ja lisäksi 7 luterilaista. Kirjailija oli lasten ystävä, joka osti lapsilta marjat ja tati hyvään hintaan, aina oli hopeaurupla, jos oli enemmän tai isompi erä kysymyksessä. »Brivesiitte olmine otsin naaka pielai kripii», näin hän aina sanoi nähdessään las-

ten menevän kori kädessä metsään. Niiden täytyi kaikkien olla suunnilleen samankokoisia herkkusieniä, joita silloin sanottiin »porovikoiksi». Koko lapsiparvi oli liikkeellä isoja rahoja tai kenkärähoja ja itselleen hankkimassa. Koulun alkaessa syksyllä, piti olla kengät kesäpyynnillä hankittuna, muutoin ei ehkä päässyt talvella kouluun eikä ollut uloskaan menemistä.

Kirjailijan rouva huuteli joskus ikkunasta peräämme: »Nie polsi naada», mutta kun herra näki parvekkeelta, että tattia tulee, niin »sudaa» hän huuteli ja aukaisi veranнан ovet, tati lattialle isoon kekkoon kaadettiin, tuli siitä tatti vuori tai keoksi me sitä sanottiin, ja hauskaa oli kotiin juosta ruplasolkkona kourassa. Sitten ne herrojen heittäjät tai vetäjät, joita kansa kutsui »vossikoiksi». Oli siellä laulukin sellainen: »Et Mustamäen asemaal ol vossikko 80 justii, / herra ko saivat kärrihee, ni se ol heistä lustii. / Siinhä sitä tuli »posaalustaa» ja »passipoo» paljon sanottua, / vaik tulha siitä koekoitakin ja vielä sitä »natsaijuukii», / a vot, mikäs sen somempaa.»

Kirkkokin meillä oli omasta takaa, rukoushuone. Niin monesti vein »valtsilla» isälle kahvia. Hirret siellä veisteltiin ja salvoksiin sitten laitettiin ja niin sitä kirkoksi valmistuttuaan kutsuttiin. Paljon siellä kävi puhujia ja lähetysseurain lähetysjuhla ja evankeliumijuhla pitämässä. Vierailivat siellä myös oman seurakunnan papit. Lähetystyötä siellä tehtiin jo aikaisemminkin, jopa vuonna 1898 Sanansaattajassa mainitaan Neuvolasta kerätty kolehti ja liittiväpö toiset keräykseen kultasormuksiakin, niin palavaa oli lähetystyö

Näkymä Vammelojen Vanhansahan sillalta joen alajuoksulle päin.

SAKARI ROKKA:

Kalastuksesta Inon rannikolla 20 – 30-luvulla

Vaikka Pietarin aika oli kalastuksen varsinaista kulta-aikaa, muodostui kalastus Tarton rauhanteon jälkeen rannikkoväestölle tärkeämmäksi kuin se oli ollut Pietarin aikana. Kalastuvuutta oli niukanlaisesti, mutta koska muita rahanansaitsemiskeinoja ei juuri ollut, oli turvaututtava siihen ainoaan tarjolla olevaan. Kalastuksella olikin etelä-Kannaksella edessä mittava tehtävä, olihan sillä turvattava lähes pariinkymmeneentuhanteen nousevan väestön toimeentulo. Kuten hyvin tiedetään, tämä vaatimus oli sille ylivoimainen, käsitti hän varsinaisen pyyntialue vain vajaat kolme kilometriä vettä rannasta mitaten.

Pyyntialueen ahtaus pakotti kalastajat käymään varkaissa naapurin puolella tunnettuihin seurauksiin. Kalastajien ja Neuvostoliiton rajaviranomaisten välillä syntyneitä kahinauksia, joissa kalastajat olivat ottavana puolena, puitiin aina hallitustasolla saakka 30-luvun loppupuolelle pääsemättä ratkaisuun. Uudenkirkon rannikko oli tässä suhteessa pahimmalla tulilinjalla. Kysymys kalastajien rajanloukkauksista, heidän pidätyksistään, kyydityksistään ja kärsimistään tuomioista Neuvostoliiton vankiloissa samoin kuin heidän käymänsä taistelu elinehtojensa puolesta, muodostaa oman lukunsa, joten sivuutettakoon se tässä yhteydessä.

PYYNTIVÄLINEET

olivat alkujaan Pietarin aikojen perua käsittäen pääasiassa hailli-, kurvi- ja kiiskiverkkoja. Nuottaja-rysäkalastus kalliine välineineen olivat Pietarin markkinoiden sulkeuduttua ja parhaimpien apaja-paikkojen jäätyä rajan taa jääneet vähemmälle. Muistini mukaan kuitenkin Lautarannan Ressillä oli nuotta kuten myös Marttilan Sussilla. Uutun Hermannilla ja Nikkasan Jussilla Niemestä oli yhteinen rysä. Uudenkirkon vesillä Inosta länteen sekä itään lienee ollut lisäksi joitakin rysä- ja nuottakuntia.

Pyyntivälineet, -tavat ja -menetelmät kehittyivät jonkin verran 20–30-luvuilla, mutta pääomien niukkuus ja pyyntialueen suppeus oli kehityksen ratkaisevana jarruna. Siimoilla ja katiskoilla pyynti oli hyvin vähäistä, eikä pilkkikonkijoita juuri näkynyt. Kesällä sitä vastoin saattoi mato-ongella onkijoita olla rantaluodoilla useita venekuntia. Ahven tarttui hyvin ja kalat olivat suuria. Pikkupojat jatkoivat onkimissesonkia Inon sataman laitureita hyväksi käyttäen niin pitkälle kuin sulaa vettä riitti. Luharannan matalikossa pyydettiin kesällä öiseen aikaan kaloja kiertämällä ja jotkut pitivät matalassa vedessä mertoja Vammel- ja Inonjoen suistoissa.

Ammattimaisen kalastuksen kannalta verkkokalastus muodostui merkittävimmäksi. Verkot laskettiin (talvella uittettiin) poikki meren valtakuunan rajaan saakka. Kun pyyntimiehiä oli paljon, tulivat verkot lähelle toisiaan ja pyynti muodostui ryöstökälykalastukseksi. Saalista silti saatiin jatkuvasti kalaonnen vaihdella. Pumpulilankaverkot eivät tyhjentäneet merta kokonaan, vaan jäivät siihen aina kasvunvaran. Kun rospuuttoajat oli pakko jättää lyhyiksi, aiheutti tällainen uhkapeli runsaasti pyydysten menetyksiä. Pahimpana vaarana olivat syysmyrskyt ja alkutalvista jättien repeämät. Myöhemmin Neuvostoliiton viranomaiset takavarikoivat suomalaisten kalastajien verkkoja aluevesiltään pidättäen ne itsellään sakkoina rajanylityksistä. Tällä tavalla menetti mm. allekirjoittanut kaikki verkkonsa 1935 talvella.

Korkeat ja tiheäsilmäiset hailliverkot olivat kalliita ja monasti kävi niin, että kun verkot menivät, uusia ei pystynyt enää hankkimaan. Tämä synnytti ammatin-

siihen maailman aikaan. Niin sitä elettiin ja oltiin, mutta tosipaikka tuli monelle eteen, kun kesävieraat loppuivat, raja suljettiin 1918, silloin raha loppui ja -toisten oli lähdelevän leivän perään pyörimään. Toiset saivat tulla myöhemmin, kukin ajallaan jättää Karjalan kauniit koivikot ja rämeiset näreiköt.

Vaan muistomme elää ja siellä ovat taattojen tavat ja nurmettu- neet hautakummut. Eläkäämme neuvolaiset muistoissa, muuta ei minulla ainakaan muistona sieltä ole.

- Maria Landén.

harjoittajien määrässä terveellistä harvennusta. Moni ehkä huokasi helpotuksesta, sillä arvata saattoi, mikä työ oli pitää vanhuuttaan pehehtyneet ja moneen kertaan parsitut hailliverkot jatkuvasti pyyntikunnossa. Syys- ja talviltoina olivat pienien tupien seinät täynnä kunnoltaan erilaisia verkkoja, joita öljytuikun valossa talkoilla parsittiin ja paikkailtiin. Kun muutakaan mahdollisuutta ei ollut, yrittämisenhalua ei silti puuttunut, monet vielä kutoivat uudet hailliverkot omin käsin.

Sitten kun »keksittiin» harvat verkot ja siirryttiin kuhan ja siian pyyntiin, toi tämä mukaan sellaisiakin yrittäjiä, jotka eivät aikaisemmin olleet kalastusta harjoittaneet. Näin tungos merellä vain lisääntyi. Harvoilla verkoilla pyynti vaikutti ratkaisevasti siihen, että ryhdyttiin leventämään pyyntialuetta omin luvin Neuvostoliiton puolelle. Harvat verkot olivat tiheitä verkkoja huomattavasti halvempia hankkia, ne olivat helpohoitaisia ja niitten saaliit arvokkaita ja helposti markkinoitavia. Näin muodostui kalastuksesta Uudenkirkon rannikolla jokamiehen ammatti. Ennenpitkää siinä tarvittiin myös lujaa uskoa, sillä muutamalla paksulankaisella verkolla yrittänyt saattoi useammin kuin kerran vetää tyhjän apajan. Hailinpyytäjä sentään aina sai kisan kiukaalta alas, mutta näin hyvin eivät olleet asiat kuhan ja siian pyytäjällä.

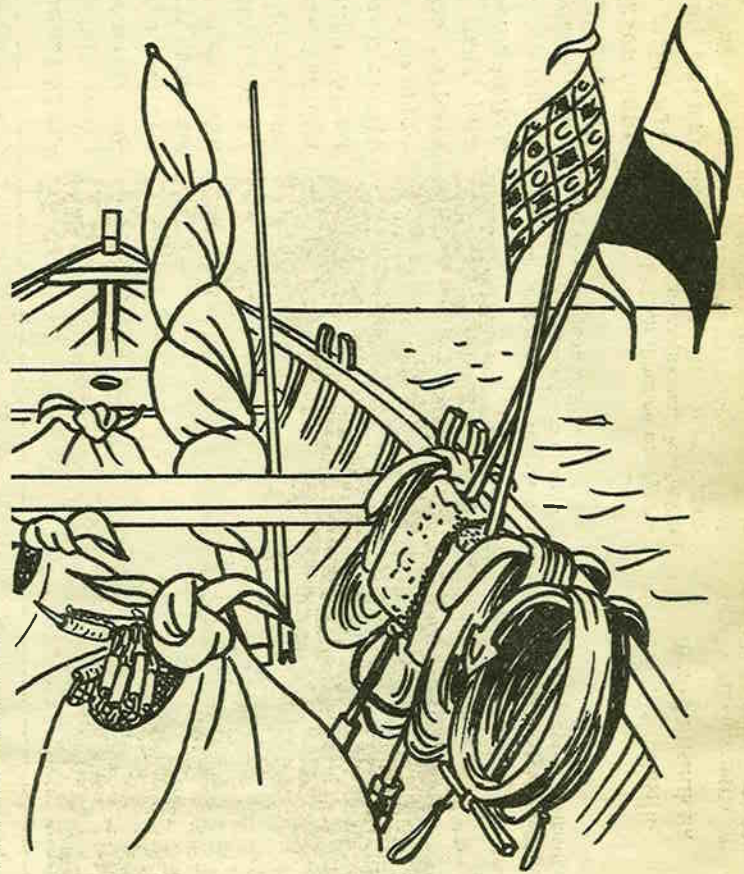
Verkot kuivatettiin kesällä ulkona »sohissa», jossa ne myös puhdistettiin merenpaskasta rautarenkaalla eli paskalahtarilla. Syksyllä ja talvella kuivatettiin sekä pyydykset että nuorat saunassa riu'uille levitettynä. Verkojen savustaminen lisäsi niiden käyttöikää sekä teki uudet verkot paremmin kaloja ottaviksi. Verkojen värjäystä myös jonkin verran harrastettiin. Rannassa pidettävät ahvenverkot värjättiin tavallisesti vihreiksi.

POIJUT, PARTSAT JA ANKKURIT

Verkkojen pohjaan kiinnittämisessä käytettiin sulanveden pyynnissä aluksi ankkureita, jotka olivat useimmiten omatekoisia, mutta myöhemmin siirryttiin yhä lisääntyvässä määrin käyttämään painoina vain kiviä. Kivien eli partsojen käyttömuodin toivat mukanaan länteenpään hivuttautuneet terijokelaiset kalastajat. Verkojatan merkkeinä käytettiin poijuja, jotka olivat paikkakunnan kielenkäytön mukaan »pujuja». Hyvässä poijussa oli kaksi lippua, musta ja valkoinen, paremman näkyvyyden varmistamiseksi. Lippujen muotoilussa saattoi kukin esittää omaa persoonallista tyyliään, ja kun tyyli jäi pysyväiseksi, lipusta muodostui tunnus, joka oli samalla verkkojatan omistajan käyntikortti. Lipun kuviointi taas voi paljastaa naisväen käyttämien kesähameiden kankaanlaadun.

Rannoille jätettyjen poijujen painona käytetty lyijy tahtoi valitettavan usein häipyä pikkupokien ongenpainoiksi. Inon kohdalla lahden kapeikosta johtuen vallitsivat usein voimakkaat merivirrat, jotka pyrkivät nielaisemaan verkkojen pinnan alle. Tämän vuoksi poijut pyrittiin tekemään suurikokoisiksi ja hyvin pinnalla pysyviksi lisäämällä niihin runsaasti korkkia ja nostamalla narun kiinnityspaikkaa ylempiä aivan korkkiin kiinni.

Talvisin voitiin verkkojatan paikkaa varmistaa maamerkein. Kulkutien »viehkaaminen» oli yleistä. Verkoapajille johtava tiestö muodosti kuvan tiheähaaraisesta puusta, jossa tyvi oli rannalla kalojen markkinointipaikalla, eli »rintkassa». Verkkojen uittamisessa käytettiin kahta tapaa, joista jalkamiehet suosivat leijoilla uittamista hevosten käyttäessä pääasiassa salkouittoa. Leijoilla uittaminen oli salkouittoa helpompaa,

Verkkojatan merkkeinä käytettiin poijuja. Hyvässä poijussa oli kaksi lippua, musta ja valkoinen. Lipun kuviointi taas voi paljastaa naisväen kesähameiden kankaanlaadun.

koska silloin ei tarvinnut tehdä määrän aikana pitää myös Inkerin- maalla olevaa Harmaalan majakan vilkkua, jos se sattui tulemaan kohdakkain joko luotsilaivan tai rajareimarin kanssa. Maamerkeitä ei luonnollisestikaan ollut apua sumuisella säällä. Silloin oli turvaututtava kompassiin ja suoritettava sokkharavointia taikka odotettava sään selkenemistä. Maamerkit olivat välttämättömiä silloin, kun verkot jätettiin ohuilla naruilla jäähän kiinnitettyinä odotamaan jättien lähtöä. Verkot jäivät jätten lähdelevä paikoilleen ja nostettiin naaraamalla ylös. Onnistuessaan tällainen operaatio toi tuloksena runsaan saaliin, mutta yhtä hyvin saattoi käydä niin, että saaliin saamisen sijasta menettiin kaikki pyydykset jäiden jäätyä viikoiksi paikoilleen mätänemään.

MAAMERKIT

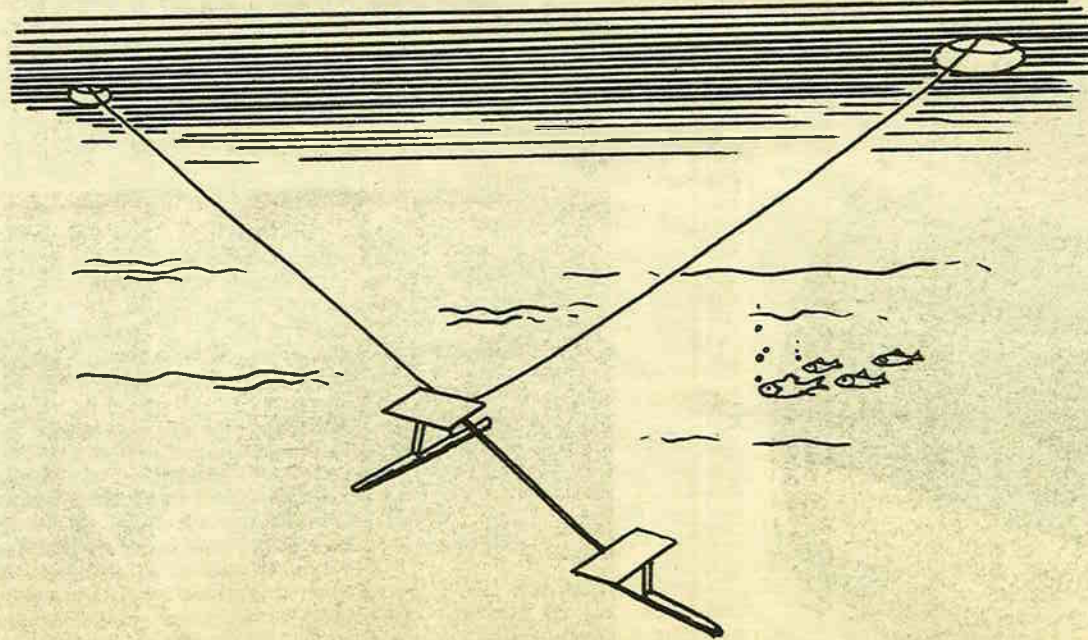
Siltä varalta, että myrsky saattaisi viedä poijut mennessään, pyrittiin verkot laskemaan kuten nykyäänkin tehdään maamerkkien mukaan. Maamerkkien suhteen eivät kaikki rannat olleet yhtä edullisessa asemassa, olihan merkki riittävällä etäisyydellä takamaastossa. Oli tärkeätä, että merkit myös muistettiin oikein. Joskus saattoi tästä syntyä kiistaa, erityisesti silloin, kun naaraamisen alettua verkot eivät heti tarttuneetkaan »kissaan».

Inon kohdalla maamerkkien tehtävää hoitivat myös rajareimarit, venäläisten kiinteä luotsilaiva, Tolbuchinin (Tolpokinan) majakka ja Kronstadtin saaren luoteiskärki. Hyvänä maamerkinä voitiin hä-

KULKUNEUVOT

Kesällä oli ainoa kulkuneuvo merellä luonnollisestikin tavallinen kalastajavene. Näitä oli hieman toisistaan poikkeavia tyyppisiä. Ainoat uudet veneet, jotka muistan Inossa 30-luvun ympärillä valmistetun, olivat Mikko Rehmosen Inon Niemessä tekemät pari kolme kappaletta. Hän lienee tehnyt niitä myös muualle. Tekijä oli kurseja käymätön mies, mutta järkea ja taitoa hänellä oli muillekin jakaa. Meriveneet hän osasi ainakin tehdä sellaiset, joilla uskalsi lähteä merelle tuulisellakin säällä. Parempia en ole vielä tavannut. Hänen tekemällään veneellä pelastettiin Inon merionnettomuudesta turvaan 9 miestä olosuhteissa, joissa pelastuksen mahdollisuudet näyttivät olemattomilta.

Venemoottoreista ei siihen aikaan kukaan osannut haaveillaakaan, soutamalla tai purjehtien tehtiin merellä kaikki matkat. Purjeet valmistettiin usein vehnä- jauho- tai sokerisäikeistä, joissa komeilivat pesussa lähtemättömät englanninkieliset mainostekstit. Ottaen huomioon purjeiden suuret pinta-alat ja veneiden risteily pitkien rannikkojen, jossa majaili runsaasti kesävieraita, mainoksen arvo oli melkoinen. Nykyään sellainen maksaisi rahaa, mutta siihen aikaan kalastajat tekivät työn ilmaiseksi. Kalastajien mainonnastako vai mistä lienee johtunut, mutta

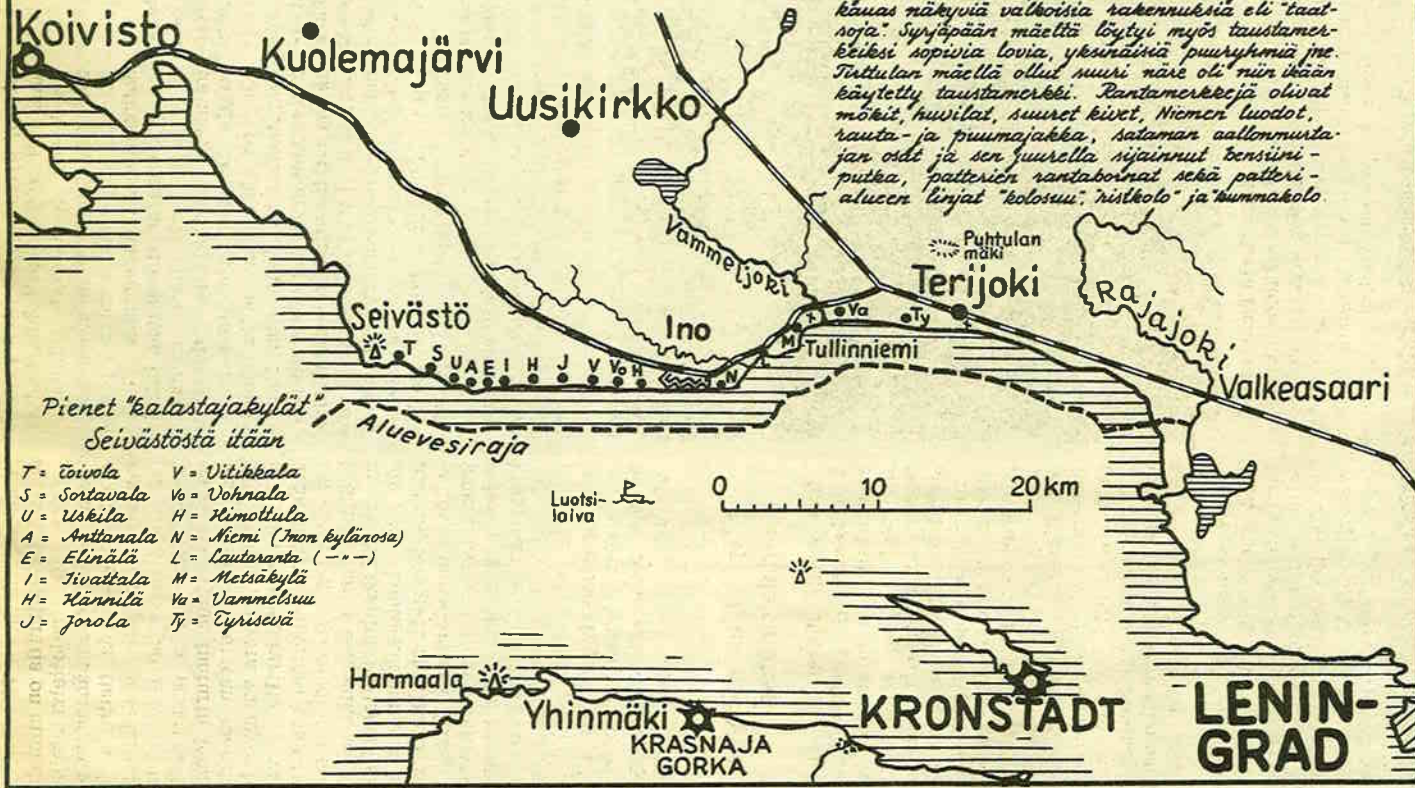
LEIJAUTON PERIAATE

KARTTA

kaakkoisesta merialueesta

KALASTUSOLOSUHTEET 30-LUVULLA

Inon kohdalla käyttivät kalastajat maamerkkeinä mm. Terijoen ja Vammeluun kirkkotalon kirkkoja, Tullinniemen, Puhtulan mäkeä ja useita kauas näkyviä valkoisia rakennuksia eli "taastaloja". Syväpään mäeltä löytyi myös taustamerkkeiksi sopivia lovia, yksinäisiä puuryhmiä jne. Tullulan mäellä ollut suuri oli "min ikään käytetty taustamerkki. Rantamerkkejä olivat mökit, huvilat, suuret kivet, Niemen luodot, rauta- ja puumajakka, sataman aallomuurin odot ja sen juurella sijainnut bensini-putka, patterien rantaborinat sekä patterialueen linjat "kolosuu", "riukko" ja "kummakolo".

purjeissa mainostettua amerikkalaardia syötiin rannikkoseudulla ennenpitkää joka perheessä.

Purje oli lihasvoiman säästäjänä tarpeellinen, mutta sen rakenne jätettiin kalastajaveneissä vaatimattomaksi tilojen mahdollisimman tarkoituksenmukaisen käytön vuoksi. Vain irroitettava masto, jonka ympärille purje käärittiin ja pirkkeli kuuluivat purjeen varusteisiin. Perää pidettiin tavallisesti airoilla. Airojen hankaimina käytettiin yleisesti puutappeja ja veneet sekä aivot pintakäsiteltyinä tavallisesti tervalla. Muita puunkyllästys-, maali- ja lakka-aineita ei juuri paljon käytetty. Kun ter-
vaa pantiin tervan päälle, tuli venestä vuosien mittaan pikimustia.

Talvella käytettiin kulkuneuvoin apostenlien hevosten lisäksi sukia, potkukelkkaa ja hevosta. Ne, joilla oli hyvä hevonen tai tahtoivat ylpeillä sellaisen omistamisesta, poimivat matkan varrelta väsyneitä jalkamiehiä kyytiin rekeensä. Hevoseen voi aina luottaa, sillä se löysi oikean tien pilkkopimeässäkin, samoin se osasi perille, vaikka tuisku olisi lyönyt tiet umpeen. Jalkamiehillä oli tavallisesti kuormattu kelkka peräsään, joten jos oli oikein höveli hevosmies, reessä saattoi olla monta peräkelkkaa vetävää kyytiläistä ja hevoselle tulla kuormaa enemmän kuin oli kohtuullista. Pääasia oli, että mahdollisimman moni pyyntimies ehti ajoissa rantaan markkinapaikkaan muuttamaan saaliinsa rahaksi. Kala tosin säilyi talvella, joten se voitiin myydä tuoreena vielä seuraavinkin päivinä, mutta kädestä suuhun eläjän oli saatava päivän saaliista mieluummin heti rahat näppiin.

Jotkut rohkenivat jättää kalat jälle koperoon, josta sopimuksen mukaan merellä ajellut ostaja, raasseli, muutti ne seuraavana päivänä rahaksi.

KALAKAUPPA

Kuhan ja siian markkinointi — lohista puhumattakaan — oli helppoa minä vuodenaikana tahansa. Sitä vastoin hailin ja muiden alempiarvoisten kalojen myynti tuotti jo vaikeuksia. 'Puntari nokas o kaik kallista', on sanontatapa, mutta senkin oikeellisuus riippuu siitä, miltä kantilta asiaa katsoo. Kannaksen silakallekin tuli hintaa vasta kun se oli kaupunkilaisen pannussa Viipurissa, mutta kalastajalle siitä ei juuri käteen paljoa jäänyt.

Silakoita kaupattaessa ei puntari aina ollut tarpeen. Sen puuttuessa näet käytettiin mittana kalojen kappalemäärää, jonka laske- mistapa juontaa keisarinvallan ajoilta. Säännön mukaan otettiin kolme silakkaa oikeaan ja kaksi vasempaan käteeseen ja alettiin laskea. Tällainen mittaus kävi tottuneelta nopeasti ja maksu perittiin kappalelun mukaan. Ostajan asiana oli pysäyttää laskeminen, kun oli arvellut saaneensa tarpeeksi. Viisi silakkaa teki yhden »pätjän» ja 20 pätjää oli siten 100 kappaletta. Tätä laskemistapaa käytettiin usein, kun kala myytiin suoraan kuluttajalle.

Kuten muussakin liiketoiminnassa, myös kalakaupassa oli tuottajan ja kuluttajan välillä olemassa välttämättömät väliportaatt. Raasselit, jotka ostivat kalat kalastajilta, toimittivat ne kulutuskeskuksiin, ja Viipurin tukkukauppaan, joka puolestaan toimitti kalat vähittäismyymälöille ja nämä edelleen kuluttajille. Kun väliportaita oli näinkin monta, voi arvata, että kalastajan saaman ja kuluttajan maksaman hinnan suhde oli melkoinen. Talvella, kun kala säilyi hyvin, raasseleita oli useita ja ne kävivät ankaraa kilpaa tuottajista. Kalastaja saaliineen tunsii olevansa arvossa, kun häntä kumarrelliin ja liehiteltiin. Rantautumispaikoista muodostui markkinapaikkoja, joissa erityisesti kuhankalastajan ei tarvinnut tyrkyttää tuotteitaan. Hyvän kelin ja vähän lumen aikana ostajat, joilla oli hevoset, ajelivat merellä kala-apajilla ostamassa kaloja suoraan avannoilta.

Inon Niemen rannassa kävi hyvinä talvina kalakauppa vilkkaana. Vaikka saaliit eivät miestä kohti kohonneetkaan kovin suuriksi, tuli kaloja päivittäin parille kolmelle ostajalle kuormat täyteen, sillä pyytäjää oli paljon. Ostajista mainittakoon »Sepä-Salu» Lautarannasta, joka osti kaloja perhetroikan voimin, mukana tytär ja vävy-poika, sekä Tuokko-niminen mies Raivolasta. Paksut pompat tai turkit päällä varustautuneina ostajat odottelivat silmät tarkkana mereltä tulijoita. Pakkasesta ja pyrstä pittaamatta holkkitupakka suupieleen liimattuna he käsillään pakasta mitaten järjestelivät ajankulukseen kaloja reessään kuin halkoja pinoon. Sepä-Salu oli vähän hajamielinen, huononäköinen ja -muistinen, mutta reilu. Hänen puheensa oli sellaista matalaa papatusta.

Rannassa, eli rintassa, oli myös tietojen vastaanotto- ja jakelupaikka. Tuoreen kalanhajun leijaillessa ilmassa siellä luisti juttu ja siellä sai kuulla keisarinajan parhaan kaskut. Siellä ennustettiin tulevia, veikattiin säättä, kerrottiin ajankohtaisia tapahtumia eikä unohtettu puhua myöskään naisista. Ostajien vanavedessä kulivat pulkkakauppiat. Jos tuli hyvä saalis, ei voinut vastustaa kiusausta haukata sokerilla kuorutettua pulkkaa ja viedä tuomisia kotiin. Maukkaimmat ja isoimmat pulkat olivat muistaakseni Sirkkiän Marin (sainoi-Mari) Kangaspäästä leipomia. Vaikka päivän raskaan aherruksen päälle ei aina palkoille pääsyyttään, pettymykset nieltiin alas tai käärittiin hurttiin huumoriin ja luotettiin seuraavan päivän parempaan onneen.

Avoveden ajaksi kalastajien ammattikunta harveni huomattavasti, sillä työ oli silloin kovempaa ja vaati vesilläliikkumiseen tarvittavaa kalustoa. Ne, joilla oli maata, pysyttelivätkin kesän ajan pelto-tilkuillaan. Sulanveden pyynnin ajaksi hävisivät myöskin useimmat raasselit kuin muuttolinnut näyttämöltä ja kalastajien oli usein markkinoitava kalansa itse. Näin oli asianlaita ainakin kesän kuumimpana aikana ja aina silloin, kun myytävänä oli muu kuin ns. arvokala.

Ino oli suuri kylä ja kun jaksoi kalakoria retuuttaa tarpeeksi pitkälle, löytyi »ylämaalaisissa» aina särpimen tarvitsijoita jos osasi laittaa hinnat sopiviksi. Omakohtaisena kokemuksena sallittaneen tässä kertoa, että ollessani siinä kymmenen ikäinen sain aina osalleni tämän vastenmielisen kalanmyyntihomman. Kun muitakin myyjä voi liuskella samoilla paikoilla, oli aina nuuhkaistava ilmaa ja osattava suunnistaa oikein, ettei tallannut edellä kulkeneen jälkiä. Minulla oli tavallisesti oma vakituinen reittini.

Myyntihinta määrättiin tavallisesti kotona, mutta tinkimisvarakin myönnettiin. Yritin pitää tavoitehinnasta kiinni niin kauan kuin voin. Tämä onnistui kuitenkin aniharvoin, sillä niin kovia olivat kyläläiset tinkimään. Eräs poikkeus oli Marttilan kansakoulun johtajaopettaja Huttunen, jolle tinkiminen oli vierasta. Mutta kun hän sai kuulla, että olin myynyt toisille halvemmalla, hän antoi minulle tästä moitteita eikä suinkaan aiheutta. Tämän jälkeen tein kui-

tenkin vakaan päätöksen, että niin pian kuin tästä myyntihommasta vapaudun, en ikinä tule kauppaamaan mitään. Tästä päätöksestä tuli variksen vala, sillä jouduinhan myöhemmin muiden ikäisteni tavoin kauppaamaan ainakin henkeäni. Se riepu osoittautui kuitenkin myyntitarkkailuna kalojakin huonommaksi.

PUTKAKALASTUS

Tarton rauhanteon jälkeen putkakalastus syrjäytyi luonnollisista syistä lähes kokonaan. Kun kuitenkin muutamia putkia jäi vielä jäljelle, käytettiin niitä siirryttäessä pois omilta vesiltä. Siirtyminen tapahtui aina länteenpäin. Putka ratkaisi kortteripulman, vaikka se oli asuntona kaikkea muuta kuin kehuttava. Putka oli lämmöneristyksettään usein melko hatara, josta oli sekä haittaa että hyötyä. Se sisälsi kamiinan ja neljästä kuuteen laveria kahtena kerroksena. Kun kuusi miestä ahtautui niinkin pieneen tilaan kuin kalastajaputka oli, ei olossa ollut keuhkumista. Ellei siinä kärsinyt raittiin ilman puutteesta niin ainakin vedosta, kylmyydestä tai hääkkaasusta. Jos ei ollut miehillä miellyttävät olivat puupurkissaan, vielä huonommat olivat asiat mukana olleella hevosella, joka sai värjötellä avonaisella jääl-
lä viimassa ja pakkasessa seisten vain harvako säkistä tehty tuulensuoja edessään. Miten ihmiset ja eläimet selviytyivät tällaisista oloista sairastumatta, on ratkaisematon arvoitus.

KALAMIEHIÄ, HEIDÄN HUVINSA JA MURHEENSA

Monet niistäkin meren ulottuvilla asuvista, jotka omistivat maata niin paljon, että olisivat sillä tulleet toimeen, harrastivat talven aikana kalastusta. Täydellisiä ammattikalastajia kuitenkin olivat rannalla eläjät, joilla ei ollut riittävästi maata eikä muutakaan toimeentuloa. Kun merellä alkoi olla ahdasta tai saaliit vähenivät, ulotettiin pyynti oman paikkakunnan vesiltä muualle. Pyrkimys suuntautui aina länteenpäin siten, että Terijoelta ja Tyrisväältä päin tuli talvisin miehiä kortteeriin Inoon ja muutamia inolaisia puolestaan siirtyi länteen Seivästölle ja Koivistolle saakka. Inon Niemessä majailleet Iukkoset, Nokkoset, Hiiret

ja Luukkoset jne. olivat Terijoelta ja Tyrisväältä. Niemessä pidettiin »ripakkojen» vakituksena kokoontumispaikkana Räsänen Liisan kahden huoneen mökkiä. Tässä tuuheiden pensaiden ja aittojen ympäröimässä punaisessa rakennuksessa, joka sijaitsi Mogilianskin puiston siimeksessä, sekä kortteerimiehet että niemeläiset kävivät iltaisin lyömässä turakkaa. Innokkaita turakan pelaajia olivat Nikodemus Rokka (Nieme-Niku) ja Herman Uttu (Nieme-Herman). He, samoin kuin Salomon Ressi Lautarannasta ja »Tamiko Aapraham» Seivästöltä, olivat niitä kalamiehiä, jotka tunnettiin ympäri rannikon.

Kortinpelussa olikin kalastajien lähes ainoa huvi, mutta tuskin kovinkaan vähäinen, sillä niin innostuneita olivat miehet asiaansa. Taistelu maineesta ja kunnias-
ta pani usein ottamaan asiat hyvin vakavasti. Kaiken korvasi vahingonilo, joka syntyi aina toisen saatua hyvin päihinsä. Pirut kuuluivat asiaan tunnelman lisääjinä ja he saivat vuorollaan astua onneeseen koettamaan jos uskalsivat. Kaikki oli kuitenkin leikkipeliä, mutta tälläkin tavoin saatiin tunnelma nousemaan korkealle ja aika kulumaan mukavasti. Valittamista ei ollut kenelläkään niin kauan kuin oli leipää ja lämmintä, ja jos leipä loppui, särvinä ainakin riitti. Useimmilla kalastajilla oli näet harvojen verkkojen ohella ainakin yksi hailiverkko, joka harvoin, jos koskaan, jätti kalamiehen vatsan tyhjäksi.

Jäiset silakat pantiin sekä kovaan että riimusuolaan tai riehtilälle kokonaisena kiehumään. Tällä tavalla nälkäinen vatsa täytettiin kaikkein nopeimmin. Keitinliemeen kun pani suolan lisäksi sipulin ja muutaman pippurimarjan, niin ah vot! kyllä kelpasi syödä. Leivän kuoria liemessä liottaen muodostui siitä täydellinen juhla-ateria, jota parempaa ei osannut kaivatakaan.

Toimeentulon epävarmuus oli kalastajien jatkuvana huolen aiheena. Synkimmät varjot heidän elämänsä loivat ihmishenkiiä vaatineet onnettomuudet. Järkyttävien näistä oli 1935 vuoden alussa tapahtunut Inon murhenäytelmä, jossa kahdeksan kalastajaa menetti henkensä. Tämä synnytti koko Kannaksen kalastajaväestössä järkytystä ja pelkoa, jota täydensivät sekä Neuvostoliiton että Suomen viranomaisten tukenneet otteet aluevesirajan koskemattomuuden suojaamiseksi. Monissa koukuisissaan kalastajat vannaivat, että ainakaan Inon onnettomuuden tapaista katastrofia ei enää koskaan saa syntyä. Kaikki voitava pyrittiinkin tekemään onnettomuuksien estämiseksi. Kesken turvallisuusvalmistelujen yllätti kuitenkin hyökyaalto Kyrönniemessä syksyllä 1937 vieden viisi terijoke-
laista kalastajaa kylmään hautaan.

Jokaisella kannakselaisella kalastajalla on sekä yhteinen että yksilöllinen tarinansa. Mitä on sanottu inolaisesta kalastuksesta pitää paikkansa muidenkin kaakkoisrannikon paikkakuntien kohdalla. Paikallisia eroavaisuuksia on silti ollut olemassa, joista voisi paljonkin kertoa.

Kun ryhtyy puhumaan menneitten aikojen kalastuksesta, on sama kuin ammentaisi »serpakolla» vettä merestä, aina jää suurin osa haavin ulkopuolelle. Kalamiehen elämä Kannaksella 20—30-luvuilla ei ollut ruusuilla tanssimista, mutta se oli elämää, jota ei voi pyyhkiä pois menneisyydestään. Se aika on kuin täynnä oikkuja oleva nuoruuden lemmitty, joka on vienyt sydämen, eikä luovuta sitä koskaan takaisin.

Toivolassa kouluun

Yrittävän pikku Mairen oli opetettava tavaamaan. Opettajaksi ilmoittautui Erkki-eno, joka talutti tytön aapiskirjoiineen kamarin oppia saamaan. Kotvan kuluttua ilmestyi Maire tupaan ilmoittaneen osaavansa jo sujuvasti tavata lauseen "Mummon nimi on Anna". Ja opetuksen mukaisesti tavasikin ylipäänä: "Muu-äm-mum-mo-o-mo Anna".

TARINOITA INOSTA JA INOLAISISTA

»Käräjäpaikat»

Suuressa kylässä, kuten Inossa, oli jokaisella kylänosalla oma paikkansa, jonne kansa kokoontui haastamaan ja aikaa kuluttamaan. Kesäsunntaisin kerääntyi ukkoja jo varhain ennen kastepisaroiden haihtumista mm. Jyrin notkoon, josta tie haarautui eri mäille. Tähän keskeiseen paikkaan tuli sunnuntaipalaveria pitämään kansaa kaikkialta lähitaloista. Notkoja ja suojaista paikkoja istuntoja varten oli muuallakin pitkin mäkien rinteitä. Marttilan kylänosan asukkailla oli oma kokoontumispaikkansa, samoin Taikinalla, Kylänpäällä, Hovinpäällä jne.

Kokoontumispaikan tuli olla kylää tai kylänosaa halkovia liikennereittejä lähellä, koska liikenteen seuraaminen kuului olennaisena osana asiaan. Ohikulkijakin saattoi hetkeksi pysähtyä levähtämään ja liittyä käräjänpitäjien joukkoon. Täten hän voi rikastuttaa tietojansa, joita hän voi viedä matkallaan eteenpäin. Hän voi olla myös tiedon tuojana. Näitä kokouspaikkoja karttavat voivat ohittaessaan kiihdyttää vauhtiaan lyömällä hevostaakkaa piiskalla selkään, jos halusivat välttää sanasodasta pilkkakirveiden kanssa. Joskus saattoi käydä niinkin, että leukaperiltään väljä ohikulkija lauloi liian viisaiksi itsensä luulleet paikalliset huuliveikot suohon.

Kesähelteellä viettivät kyläläiset pyhää paistattamalla suurin joukoin päivää sataman aallomurtajan takana olevalla ihanalla hiekkarannalla. Unohtaa ei sovi myöskään kaikkien kyläläisten yhteistä kokoontumispaikkaa, rautatieasema, joka veti puoleensa kansaa kaikkina vuodenaikoina. Pelkkä junankatselu tuskin oli syynä paikantuntua, vaan halu vaihtaa mielipiteitä ja irtautua arkisista ympyröistä.

Meren lähellä asuvat kerääntyivät tietenkin lähimpään paikkaan meren rantaan tietoja vaihtamaan. Heidän innoittajanaan oli edessä avautuva vuorimaisema. Ukot kävivät oikein kilpaa siitä, kuka parhaimman jutun osasi veistää entisen Pietarin ajollta. Niemen ukkojen kaskuunien kärkimiehenä oli Matti Rouvari. Hänellä oli muitakin nimiä, kuten Nieme-Matti, Vanha-Matti ja Sykelä-Matti. Sokena sai tämä paljon kokenut patriarkka viettää vanhuudenpäiviään meren partaalla sijainneessa torpassaan. Siinä hän sai kuitenkin kuunnella hänen korviaan niin hiivelevää meren kohinaa. Matti kertoi entisajan seilauksista, kauppiamiehistä, hyvistä ja huonoista kaupanteoista, myrskyistä ja haaksirikkoista, rosvopäällikkö Oramasta ja tämän uroteoista, Jumalasta ja pirusta, sekä kaikkesta, joka liittyi entisajan vilkkaaseen elämään. Hänen tarinoistaan, jos ne olisivat muistissa, saisi kokoon monta suurta kirjaa, joide sisältöä ei puuttuisi jännitystä. Seuraavan parin vaatimattoman tarinan alkuperästä ei ole tietoa, jutut ovat aikojen kulussa kulkeutuneet mieheltä miehelle.

Holodniekka

Viedessään maitoa Pietariin inkeriläiset ensimmäisinä huomasiivat käyttävä maidon kylmentäjänä astioissaan konnikkaista, sammakkoa. Kun sammakko on kylmä ruumiiltaan, luultiin tämän edesauttavan maidon säilymistä. Mene ja tiedä, mutta venäläiset näyttivät tämän käytännön hyväksyvän — pidettiin esim. sellaisen kaimon vettä, jossa tiedettiin olevan sammakoita, erittäin virkistävä ja maukkaana. Sammakkot pidettiin suuresti maistoasiassa eli kuksinassa, josta maito sitten kaadettiin suoraan asiakkaan astiaan. Kaikki asiakkaat eivät alkuaikoina olleet tietoisia sammakoiden olemassaolosta. Monet hygieniasta rakastavat venäläiset tuskin olisivat katsooneet suopein silmin sellaista maidonmyyjää, jonka kannussa uiskentelivat sammakot.

Eräältä inkeriläisemännältä sattui kerran maitoa kaadettaessa

huomaamatta livahtamaan sammakko asiakkaan astiaan. Emäntä huomasi vähän ajan perästä vahingon palaten vaatimaan asiakkaaltaan sammakkoa takaisin:

— Holodniekka jäi maijjo sekkaa, antasittaks työ sen pois!

— Holodniekka? ihmetteli asiakas hämmästyneenä. Hän sattui olemaan niitä, jotka eivät holodniekan käytöstä olleet tietoisia.

— Nii-i, holodniekka, holodniekka! tivasi emäntä. Hänen silmänsä suurenvat toisen tietämättömyydestä. Asiakkaan ollessa edelleen ymmällä emäntä sanoi, että: »Katsotaa kannuust.»

Katsottiin kannusta, ja sieltähän se holodniekka emännän suureksi iloksi löytyikin. Nyt suurenvat vuorostaan asiakkaan silmät ja tämä oli valmis tuotapikaa kaatamaan maidon maahan. Mutta yhtä nopeasti kuin hän tuotui, hän myös lahtui kuunneltuaan aikansa emännän vakuuttelua. Oppia ikä kaikki. Kai asiakkaankin oli myönnettävä, että tieteen aikakaudella kehitys menee kaikilla aloilla eteenpäin.

Valistuksen ja tiedon levittäessä ei holodniekan käytöstä syntynyt enää pulmaa. Maito säilyi kauemmin, pysyi virkistävänä ja hyvämmäkuuisena ja sehän oli pääasia. Näistä ajoista on kulunut paljon, paljon aikaa.

Kiertäjät

Heti Inonniemestä Vammelsuuhun päin mentäessä meri on useita satoja metrejä rannasta matalaa ja hiekkapohjaista. Tässä Luharannan matalikossa pyydystettiin kesäisin kaloja »kiertämällä». Kiertämiseen erikoisesti kudotun verkon yläpaulan lenkki otettiin käteen ja alapaulan lenkki pantiin isoon varpaaseen sekä alettiin kiertää. Kiertämisessä tarvittiin kaksi miestä, mutta kaverin puuttuessa sen voi tehdä yksinkin.

Kesän kuumana aikana menivät lehmät Luharannassa matalaan veden vatsojaan myöten vilvoittelemaan. Seisoessaan tuntikausia paikoillaan lehmät ulostelivat veteen ja kalat, ruutanat, säyneet, särjet ym. kävivät syömässä näitä ulosteita. Kalat oppivat vähitellen niin viisaiksi, että kuullessaan lehmän kelloa kalkatuksen, ne suurina parvina touvaillivat rantaa kohden. Pienemmät kalat vetivät perässään petokaloja, haukia.

Hyvinä kesinä haukia oikein kuhisi Luharannan matalikossa, josta niitä sitten kiertämällä rantavedessä keräiltiin. Lehmät, jos sattuiivat jäämään tielle, ajettiin pyydystämisen ajaksi rantaan.

Kun kaloja oli runsaasti, ne touvaillivat lehmien jaloissa niin, että näiden oli väliin potkaistava. Sattui tapauksia, että lehmien nänneihin iski hauki hampaillaan. Tästä lehmä säikkyen ja mölyten juoksemaan rantaan hauki vielä hampaillaan nänneissä kiinni. Vastaa rantaan tullessa irroitti kala teensa karkuun livahtaen. Lehmälle jäivät vertavuotavat haavat kertomaan tapahtumasta.

Lähellä Inonjokea asuva itsellinen kävi usein auringon laskiessa muiden tavoin kiertämässä. Kun kaloja sattui olemaan tavallista vähemmän, hokutteli hän niitä paikalle panemalla vaimonsa kulkemaan lehmänkello kädessään pitkin rantaa lehmää markkeeraamassa. Kyllästyneenä rantavedessä kahlaamiseen vaimo nousi kivalle maalle alkaen ajankulukseen keräillä ajopuita syliinsä. Kun kellonkalkatusta ei enää kuulunut, ukko tästä suuttuneena huutamaan vaimolleen:

— Ämmä hoi! Paa se nuora kaulaheis!

Kun vaimo ei ollut tätä kuulevinaan, ukko ääntään korottaen toistamaan:

Paa se lenkki kaulaheis! Paa se lenkki kaulaheis!

Eukko teki vihdoin työtä käskettyä, pani nuoralenkin kaulaansa ja kyyryssä kun oli ja liikkeellä, ei kellokaan voinut olla jälleen kättämättä. Yksi tie ja kaksi asiaa. Samalla kun hän hoiteli lehmän virkaa, hän samalla hamuili kaislojen seasta lastuja ja hellapuita tai keräsi niitä kasoihin.

Vammeljoen ja meren yhtymäkohtaa kyläläiset kutsuivat Joensuiksi. Tässä kohdassa olivat kalastajien venealkama ja silmumertojen kuivaustelineet. Nahkiaisten (silmujen) pyynti aloitettiin elokuun 15. pnä ja sitä jatkettiin pakkasten tuloon asti. Vanhallasahalla Lintulanjoen ja Vammeljoen yhtymäkohdassa oli toinen silmujen pyyntipaikka.

Sattui kuitenkin lähellä asuva Nieme-Ukko kuulemaan itsellisen huodon tämän komentaessa toista panemaan lenkkiä kaulan ympärille. Luullen vakavat paikat olevan kyseessä ja kalastajan yöllä yrittävän ottaa henkeä vaimoltaan hän siitä paikasta säntäsi rantaan katsomaan ja apuun. Hämmästykseseen hän näkikin vain eukon kyykkivän rannassa lehmänkello kaulassa ja ukon astellessa muutaman sadan metrin päässä vyötyisiään myöten vedessä kahlaten.

Yksilöllisyyksiä

Samalla lailla kuin kukin yhteisö — laaja tai suppea — muistuttaa ja pitää arvossa keulamiehiään, on myös annettava arvo ja tunnustus niille henkilöille, jotka saavuttamatta erityistä asemaa, ovat aikanaan omalla tavallaan rikastuttaneet elinympäristöään. Onko meillä syytä vaieta vielä, vaikka asenteet ominaispainoltaan alempiarvoisiksi katsottuihin, liian yksilöllisiin, tai niin sanottuihin poikkeaviin ihmisiin, ovat muuttuneet. Mitä olisi esim. Inon kylä ollut ennen, jos sieltä olisivat puuttuneet mm.: Hurja-Paavo, Katri-Anni, Jaako-Taavetti, Hiepi-Antti, Hölkö-Yllö, Sorvali (»Sorvaal»), Esi-Hempka jne. Luetteloa voisimme jatkaa, sillä ihmisiä karsoinoin jakavia raja-aitoja ei todellisuudessa ole olemassakaan. Osoitamme huomiomme vain edellä mainituille, koska he ovat syvimmälle painuneet muistikuvamme.

Hurja-Paavo oli nimestään huolimatta vähemmän hurja, pieneläntä, hintelä ja vaaraton mies. Mutta missä vain pidettiin iltamia, nurkkatansseja ja juhliä, siellä oli itseohjauttuna mukana Hurja-Paavo. Hän esiintyi vakaana, teräväsanaana, rytmikkäästi naureskelevana, salaperäisesti silmiään räpyttelevänä miehenä. »Kun minä poika kääntäin, niin miestä kaatuu!» Hurja-Paavo oli aina hyväntuulinen, vaikka elämä ei olisi sitä edellyttänyt. Kun hän oli vähän maistanut, niin takin napit auki ja pitkät takinliepeet viipottaen, hän salaperäisesti naureskellen liikkui kujilla ja teillä. Missä humalaisia oli pitämässä rituaalejaan, siellä oli kullissina aina pieni punakka mies, Hurja-Paavo.

Katri-Anni oli kulttuuri-ihminen seurustellen huomattavan osan ajastaan kulttuuri-ihmisten parissa, varsinkin kesäisin Terijoella. Hän puukeutui huomiota herättävästi, kesälläkin hänellä oli kiiltävän mustaa päällä ja paljon kiiltäviä helyjä ja koristeita käsissä ja kaulallaan. Hän oli tuihukas nähtävyys, aina täynnä suunnitelmia ja aina hänellä oli kanssaihmisilleen uutisia kerrottavanaan. Hänessä pulppusi runosuoni, joka sai kustantajankin kiinnostumaan: »Terijoen ranta,

vaikka on santaa, kylpijät vettä, vaikka kuinka etää...», taikka: »Panepas se poika räätilin oppii, /sehän se sille niin mainiosti soppii, /kun räätili istuu ja räsäilee, /ja herrat ne hotellissa mäsäilee.»

Kansannaisen, jota pidettiin yksinkertaisena ja lapsenomaisena, runokokoelmat oli painettu vihkosina ja niitä oli useita. Nyt niillä olisi kulttuurihistoriallista arvoa, jos ne olisivat tallella.

Katri-Annin »yksinkertaisuutta» käyttivät hyväkseen ihmiset, jotka pitivät itseään henkisesti korkeammalla tasolla. Myös hauskaa pidettiin hänen kustannuksellaan. Hänen rakkaustarinansa sai nolon lopun. Muodollista suhdetta hän oli ylläpitänyt nuoreen asemapäällikköön, joka oli antanut ymmärtää suhteen olleen todellisen. Kun Anni vihdoin viimein kapsahti lemmittynsä kaulaan, tämä työnsi hänet luotaan tokaisten kylmästi: »Nyt tämä menee jo liian pitkälle!» Kumpi näistä kahdesta oli yksinkertaisempi, ratkaiskoon kukin itse.

Jaako-Taavetin taide- ja kulttuuripyrkimyksistä ei ole tietoa, mutta sitä enemmän hänen tieteellisestä kyvystään. Hän oli löytänyt tilaltaan vesilähteen, jossa hän väitti olevan radiumia. Vedellä oli Taavetin mukaan sairauksia parantava vaikutus. Hänen uskonsa oli riittävän luja olakseen horjumatta, vaikka radiumin olemassa olo vedessä kiistettiin. Ei ole tiedossa, miten prosessi päättyi, mutta Taavetti takertuneena irtonaisiin sanoihin kertoi keskustelleensa »Aukustinkin» (Inon kansakoulun johtajaopettaja August Huttunen) kanssa tämän myöntäessä hänen väitteensä oikeiksi. Taavetti piti kulkiesaan aina vesipulloja muassaan ja näytteli niiden sisältöä valoa vasten. Kanssaihmisille hän selosti vuolassanaisesti ja vakuttavasti veden ominaisuuksista tieteellistä terminologiaa käyttäen.

Hiepi-Antti voidaan liittää tähän kategoriaan siinä mielessä, että hän itse tarkoituksellisesti halusi aikanaan olla ympäristönsään pop-henkilö. »Hiepi»-sanan sijasta Antti sai nimensä eteen uskirkkolaisille ominaisen etuliitteen, joka jääköön tässä mainitsematta. Suuren »verssuvelijan», Hiepi-Antin, muistavat ihmiset rämäkkänä, sanavalmiina ja omintakeisista sanakäärteistä viljelvästä mustaviiksisenä piippua leukaperissänsä aina pitelevänä miehenä, joka ei koskaan viinapullon sylkäissyt. Sanotaan Antista lyhyesti vain: »Parrakaia pertsakka, Hiepi-Antti viisii.»

Varmuudella ei tiedetä, mistä lienee Hölkö-Yllö nimityksensä saanut, mutta ei hän sanottavasti eronnut niin sanotuista tavallisista ihmisistä. Ellei nyt siten oteta lukuun hänen huonoa parrankasvuuaan. Olipahan vain

mies, pitkä ja laiha, joka liiojoi itseään esille tuomatta eleli ja lii-kuskeli jännittämättä, sananmu-kaisesti hölkötellen. Ehkä juuri tämä seikka erotti hänet massoista. Elämä ei runsaita anteja antanut, mutta hänen leppoisa ja hyvää tuultaan se ei häirinnyt. Samaa maata oli hänen avioiip-pansa Anna-Mari (Annamar), lauh-kea ja lupsakka ihminen.

Sorvali oli edellä mainituista, kuten sanotaan, kaikkein heikoimmilla, sillä hänelle ei riittänyt edes lempinimeä. Puhevaivaisena hän joutui monasti pilkan-teon kohteeksi, mutta se ei häneen vaikuttanut. Hänen asiansa oli esittää omaa vaatimatonta osaansa elämän teatterissa. Raihnaisena ja köyhänä hänen oli turvaututtava kerjuusauvaan ja sen vuoksi hän lieneekin tehnyt suu-remmalle yleisölle itsensä tunne-tuksi.

Esi-Hempkaa voisi verrata Hiepi-Anttiin, sillä Antille ei Hempka hävinnyt muussa kuin alkoholin käytössä, mutta voitti hänet varmasti monessa lajissa, sillä Hempka oli tuhattaituri. Sanansa paikalleen asettava mestari sai ki-venkin elämään, jos kohta muis-tuttamaan myös kuolemasta, sillä vielä jokin aika sitten hän veiste-li Heinolan puolesta hautamonu-menttia itselleen.

Merkittävien inolaisten yksilöllisyyksien luetteloa voisi jatkaa, mutta jostakinhan se jono on katkaistava.

Yhtä pieni osa kuin on aurinko-kunta linnunratajärjestelmää, yhtä pieni osa on edellä kerrottu Inosta ja entisistä inolaisista. — Ra-japuu.

KANNAKSEN NAISET

Vieraan vaikutuksen vaaran tunti herkkä rajan nainen. Siksi aina olla tahtoi rehti, suora suomalainen.

Meille rakkaan rajaseudun naiset puhtaasti oli. Siel' ei käynyt vieraan kanssa. Minkäänlainen teerempel.

Tosin siellä viettelykset eivät olleet suuren suuret. Paljon voimakkaammat oli suomalaisen hengen juuret.

Rajaseudun nainen oli oiva kodinhengen luoja, suomalaisen yhteiskunnan horjumaton tuki, suoja.

Maailmalla kulkeisamme — minne viokään askeleemme — kiitollisin mielin aina kunniaa me teille teemme.

Uuskirkkolainen

Tasavallan presidentti ja rouva Kekkonen Uudenkirkon pitäjäjuhlissa v. 1961.

TOIVO MANNONEN:

Uusikirkko-Säätiön toiminnasta

Uusikirkko-Säätiö on perustettu 1948 lokakuun 22. päivänä Salossa »Kirkkojärvi-säätiö»-nimisenä. Nimen muutos Uusikirkko-Säätiöksi vaihtui oikeusministeriön päätöksellä 1952 21. päivänä marraskuuta. Tällä nimellä säätiö edelleen toimii. Säätiön alkupääoma muodostui Uudenkirkon Sähkö Oy:n ja Uudenkirkon »Terävä»-nimisen voimistelun ja urheiluseuran lahjoittamista varoista, omine ehtoineen. Säätiön alkuajoina ovat lahjoituksia tehneet Halilan Osuuskauppa, Rieskalan-Leistilän ja Neuvolan Maidonmyyntiosuuskunnat, Inon Osuuskauppa-Säätiö ym. entisen Uudenkirkon alueella toimineet osuuskunnat ja yhdistykset.

Alkupääoma vuonna 1954, jolloin säätiö alkoi jakaa säännöllisesti opintoavustuksia, painatti Uusikirkko-teosta 1500 kpl (Konsta Sirkkiän kirjoittamaa) ja liittyi Karjalain Liiton jäseneksi, oli 55.608 nmk, johon mennessä myös lahjoitukset olivat pääasiassa tuloutuneet säätiölle. Vieläkin on muutamia entisiä osuuskuntia ja yhdistyksiä, joilla on varoja ja toimivat myös täällä Kanta-Suomen alueella. Olisi toivottavaa, että nämä osuuskunnat ja yhdistykset, kun lopettavat tai aikovat lopettaa toimintansa, muistaisivat silloin kotikuntansa nimeä kantavaa säätiötä — Uusikirkko-Säätiötä.

Säätiön toiminta on sääntöjen puitteissa hyvin rajoitettua. Sen toimialoina ovat jokavuotiset pitäjäjuhlut, joista tänä kesänä vietetty oli 26. pitäjäjuhla. Juhlien puhdas tuotto on ollut suurin tulo säätiölle viime vuosien aikana. Kiitokset tästä lankeavat entisille uusikirkkolaisille ja muillekin heimomme jäsenille, jotka niin runsaslukuisesti ovat osallistuneet pitäjäjuhlillemme, kiitokset

myös juhlatoimikunnille ja karjalaseurojen jäsenille, jotka ovat joutuneet kantamaan suuren työtaakan ja vastuun pitäjäjuhlien järjestämisestä.

Tulolähteenä säätiölle on myös ollut Uusikirkko-viirin myynti, joskin viirien menekki on alkuinnostuksen jälkeen pienentynyt kovin. Toivoisin, että Uusikirkko-viiri olisi jokaisen entisen uusikirkkolaisen kodissa kunniapaikalla. Viiriä saa tilata asiamieheltä.

Suurin menoerä säätiön alkuaikoina oli Uusikirkko-teoksen painatus. Muistoteos valmistui vuonna 1955 ja maksoi säätiölle 15.000 nmk. Teos on ollut loppuunmyyty jo v. 1965 eikä uutta painosta vielä ole otettu, koska nykyinen hinta tulisi olemaan n. 50.— kpl ja ennakkotilauksia on vain 40—50.

Jäseneksi Karjalain Liittoon säätiö liittyi v. 1958, josta lähtien on myös suoritettu kannatusmaksua liitolle.

Säätiö on lahjoittanut varoja toimintansa aikana karjalaiseurojen välityksellä kahdelle Karjalain jääneiden vainajien muistopatsas-

toimikunnalle, Er. P. 3:n muistotoimikunnalle ja Meripirtti-kerholle. Uusikirkkoteosta on lahjoitettu 15 kpl eri yhteisöille, mm. Kanneljärven kansanopisto, Karjalain Liitto, Karjalainen Osakunta, Amerikan Suomiseuran yhdistys ym. ovat saaneet ko. teoksen. Viime vuosina olemme lahjoittaneet pitäjäjuhlien yhteydessä Uusikirkko-viirin puhujille sekä pitäjäjuhlalapaikkakuntien kunnalle ja seurakunnalle. Muut lahjoitukset tekevät yhteensä 900 mk.

Erikoisesti tulkoon mainituksi Karjalain Liiton 30-vuotisjuhlakokoukseen osallistuminen entisten elämän- ja työtapojen esittelemisenä. Myös muihin Karjalain Liiton suurjuhlisiin olemme osallistuneet Uusikirkko-kilven kanssa.

Lähes kymmenen vuoden ajan on säätiö koonnut omistamalleen nauhurille vanhojen uusikirkkolaisien juttuja, on muisteltu pääsiäistapoja, virpomisista, evakkomatkan sattumia sekä myös usein on äänitetty säätiön kokoukset.

Opintoapurahoja on vuodesta 1950 lähtien jaettu yhteensä 58.710 nmk 1.049 opiskelijalle. Opintoapuraha on määrältään pieni, mutta hakijamäärä on suuri. Hakijoita on keskimäärin viime vuosina ollut noin 90 vuosittain. Hakemusten hylkäämisen syynä on ollut etupäässä, että samana vuonna ei ole annettu kahdelle hakijalle samasta perheestä eikä opintoavus-

Karjalaisten 30-vuotissuurjuhlakulkueesta Helsingissä v. 1970.

tusta ole myönnetty kahtena vuotena perätysten.

Säätiön hallintoneuvostoon kuuluu 12 jäsentä ja hallitukseen 6 jäsentä. Säätiön monet käytännön asiat ja ulkopuolisen edustuksen on hoitanut koko toiminta-ajan säätiön asiamies. Säätiön hallintoneuvoston puheenjohtajana ovat toimineet Kalle Vesterinen, Pertti Nikkanen, Toivo Mannonen, Paavo Sirkkiä ja Kauko Susi ja tällä kertaa hoitaa puheenjohtajan tehtäviä varapuheenjohtaja Reino Turklin. Hallituksen puheenjohtajina ovat toimineet Kalle Vesterinen, Herman Vesterinen ja Herman Parkkari, hoitaen tointa edelleenkin. Säätiön asiamiehinä ovat olleet Viljo Vehola, Juho Hietanen, Herman Vesterinen ja Toivo Mannonen, hoitaen tointa edelleenkin.

Pitäjäjuhlia olemme pitäneet seitsemällä eri paikkakunnalla. Viime vuosina vain Salossa, Perniössä, Turussa ja Halikossa, koska näillä paikkakunnilla on ollut parhaat yleisömäärät ja parhaat juhlatilat sekä kokoontumispaikat tarpeeksi suuret. Pitäjäjuhlissa on keskimäärin ollut 1.500—2.000 kävijää vuosittain. Presidentti Urho Kekkonen vieraillessa vuonna 1961 pitäjäjuhlissamme oli juhlayleisöä lähes 3.000 henkeä. Säätiön kotipaikka on Salo ja asiamiehen osoite: Salo, Yltjärvi.

UUSIKIRKKO-SEURAN

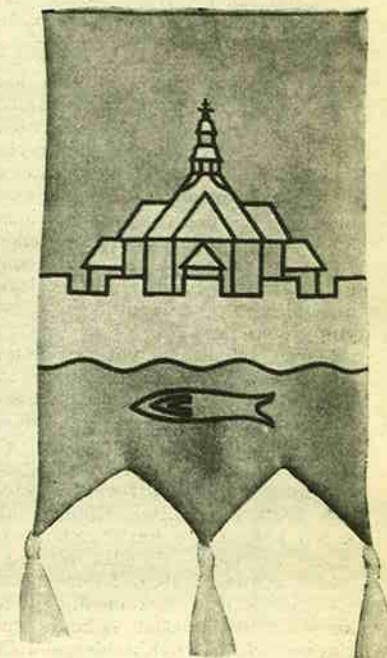
perustava kokous pidettiin Salossa Uudenkirkon pitäjäjuhlien aattona 3. 7. -71. Seuran tarkoituksena on mm. toimia entisen Uudenkirkon kunnan alueella asuneiden ja heidän jälkeläistensä keskinäisenä yhdyssiteenä, koota ja tallettaa Uudenkirkon historiaan liittyviä kulttuuriarvoja ja muutenkin valiaa kotiseutunsa muistoja ja perinteitä sekä yhdessä Uusikirkko-Säätiön kanssa järjestää vuosittaisia pitäjäjuhlita. Yhdistys tulee kuulumaan jäsenenä Karjalain Liittoon ja on sen varsinaisen kotipaikka Salon kaupunki, jonka ympäristöpitäjiin uusikirkkolaiset ovat pääasiallisesti sijoittuneet.

Heti perustamistilaisuudessa ja seuraavan päivän pitäjäjuhlissa liittyi seuran jäseniksi toistasataa henkilöä.

Perustamistilaisuudessa valittiin ensimmäiseksi puhjohtajaksi liikkeenharjoittaja Armas Saustila Salosta, rahastonhoitajaksi pankinjohtaja Lauri Aulosalo Eurasta ja sihteeriksi rak.tark. Esko Paju Salosta Rinteentie 12. Muut johtokunnan varsinaiset jäsenet ovat: Irja Kankainen (Kouvola, Seppälä), Vilho Ranki (Tampere), Ilmo Määttänen (Halikko, Kumio), Emma Himanen (Lahti, Savonkatu 1 B-20), Viljo Beranger (Imatra 80, Vuoksen Haka B-16), Martti Uuttu (Hietämäki) ja Toivo Mannonen (Muurla) ja varajäsenet: Sulo Saustila (Pori, Tullipuominkatu 5, varapuhjoht.), Niilo Kynnäräinen (Sauvo), Uno Pöyhönen (Turku 31, Talinkorventie 11 A-4) ja Elsa Inkinen (Imatra 10, Kuparintie 111).

Seuran varsinaisen toiminta pääsee alkuun »kesäkiireitten» ja lo-

mien päätyttyä ja ensimmäiseksi ryhdytään jäsenhankintakampanjaan. Jäseneksi voi liittyä kaikkien edellämaintittujen henkilöiden kautta ja on jäsenmaksu 3 mk hengeltä vuodessa. Tervetuloa siis kaikki asiasta kiinnostuneet vaimaan Uudenkirkon muistoja. Seuran ilmoitukset tullaan toistaiseksi julkaisemaan vain heimolehdes-sämme Karjalassa. — E. P.

Uudenkirkon viiri

sinisessä kentässä on aaltokoroinen ja sakarainen hopeinen muuri, jonka yläpuolelle kohoaa yläkenttään pelkistettynä kultainen hopeakattoinen Uudenkirkon kirkko. Alakentässä on kultainen verkkokäpy. — Sininen väri on sama kuin Suomen lipussa ja tarkoittaa samaa: sinisiä järviä ja sinistä vapaata taivasta. Verkkokäpy kuvaa yhtä varhaisaikaisista elinkeinoista - kalastusta, korostaen samalla pitäjän sijaintia meren rannalla. Kirkko kaiken yläpuolella muodostaa pääsymbolin, koska kirkko-sana esiintyy myös pitäjän nimessä. Aaltokoroinen sakarainen muuri kuvaa Uutta-kirkkoa rannikko- ja rajapitäjänä. Viiri on piirtänyt ylioppilas Esa Paju ja se valmistui v. 1967.

Olipa peto

Oli eräs vanhapoika Ville nimeltään. Pituutta miehellä oli liki kaksi metriä ja käynti vähän kumarainen.

Siihen aikaan oli tien varsilla puuaitoja. Eläinlääkärin rouva tuli Villeä vastaan, taluttaen koiransa, joka oli erittäin pieni. Kun Ville näki koiran, oli juonikin valmiina. Hän tarrasi aitaan ja hyppäsi sen yli kiireesti. Näyttäen koiraa, hän sanoi rouvalle: "Älkää päästäkö tuota pettoa miu perähei". Rouva ei naurunsa vuoksi enää meinannut päästä eteenpäin.

— Juho Koli.

Uusikirkko-Säätiön kokouksesta v. 1966, istumassa oikealta: Väinö Anttalainen, Toivo Mannonen, Eero Vikström, Herman Inkinen, Herman Tetri, Ville Tuittu, Reino Turklin, Kauko Susi, Herman Parkkari ja Eino Kurppa, seisomassa oikealta: Vilho Hietanen, Kalle Hussi, Jalmari Beranger, Vilho Lempiäinen ja Esko Paju.

MARJATTA KAPARI:

Uuskirkkosii terveisii tää aja "Lönnrotilt"

Kuvitelkaammepa vuosikymmenien takainen, mahdollinen tilanne, jolloin uusikirkkolaisemäntä joutuu ensimmäistä kertaa kosketuksiin lounaissuomalaisen sijoituspaikkakuntansa ihmisten kanssa. Hän ehtii jo ehkä hämmästellessä joutuneensa vieraille kielialueelle, ennen kuin tovin kuluttua ymmärtää paikkakuntalaisemännän ystävällisesti tiedustellessa: »Sovesisiks viaral juar kaffet meitin kans.» Selviävähän alkuhankaluudet toki jo emännän ehdittyä puhejaksonsa loppuun luvaten »tällät viäl nisukakko pööräl.» Kahvintuoksu on sama molemmille, ja juttua vielä jatkettaessa alkaa molemminpuolinen ymmärtäminen sujua. Huomataan, että »sammoi suomalaisiha sitä ollaa, vaik vähä eri suunnilt.»

Samalainen luova tauko saattoi kehkeytyä portailla istuskelleiden isäntien taholla, kun karjalaisen mieleen juolahti ajatus siitä että "ei nää kuitekaa tii' ä, mite meil Kannakseel oikee elettei, jot pitäs niit vissii vähä valistaa". Sitten hän alkaa eloisaan tapaansa kertoa, miten "kutsaar istu jässikä pääl peretniekka vyöl ja joi takanaast saijjuu". Äänessä ollut ehkä ihmettelee sanojensa vaisua vastaanottoa. Paikkakuntalaisisäntä vain istua jököttöö aitan askelmalla, ei haluaisi olla epäkohteliaskaan eikä keksi muuta keinoa selvittää pulmatilanteesta kuin vaihtaa jutun aihetta. Alkaa sitten har-

vakseltaan puhella katonharjaan tuijotellen: "Täytyy täsä vaa vahrat noit vareksi, ku nii taitamatomaste tuppava taplema ja riitelmä tosa rästäl". Siitä juttu vielä jatkuu, miten "eilä poikkatten kans tapetti riht tual mätä lairas". Nyt on vastapuolella vuorostaan syytä itseksenkummastella, "et mitä ne oikee tappaat ja mättäät iha sekasii, ja on nää nyt merkilissii, ku kuulema pannoot jakkuu päälle, vaik myö sil tavallisest istutaa". "Makuastikii niil taitaa olla vähä vial, ku ain sannoot et o tuimaa, vaik kui paljo suoloi lisätköö. Sit nää o viel nii hiivati arkoit, et niitä ujostuttaa kehata. Ilkii-

mistä ne ei tai' a tunteekkaa." Nyt vuosikymmenien kuluttua nämä ilkiimiset, kehtaamiset ja viitsimiset tuskin tuottavat hankaluuksia. Vähittäinen kotiutuminen uusille asuinsijoille ja jatkuva yhteydenpito paikkakuntalaisiin on poistanut ne ymmärtämisvaikeudet, jotka kahteen pääryhmään (länsi- ja itämurteet) kuuluvien murteiden niin sanastolliset, muoto-opilliset kuin äänteelliset erot tuottivat. Karjalaiselle olivat varmaan avuksi hänen välittömytensä ja luontainen kielivaistonsa.

Murre-erojen tuottamat kontaktivaikeudet eivät olleet yksin aikuisten. Ne aiheuttivat päänsivä-vä myös uudessa ympäristössä koulunsa aloittaneelle ensiluokkalaiselle. Ei ihme, että joutui hämmennyksiin, kun kotona tuttuja sanoja käyttäessään sanoi enemmistön mielestä aina jotain hassua. Vaan kyllä sitä pian opittiin puolia pitämään ja kalavelkoja makselemaan. Kenelläkäs oli silloin syytä pieneen pilaan, ellei tarkkakorvaisella karjalaislapsella, kun lounaissuomalaiset toverit opettajan kieliopilliset neuvot toistuvasti unohtaan virkkoivat pitsiä ja näki-vät, miten talo palas. Itse he kai-ken kukkuraksi paloivat kotiin. Nämä kouluajan elämyksetkö lienevät olleet alkuna kiinnostukseeni murteisiin ja pontimena oman kotimurteeni tallentamiseen.

Kansanmurteet sekoittuvat

ja tasoittuvat jatkuvasti. Joukkotiedotusvälineet ovat yleistyneet. Nopeat kulkuneuvot ovat lyhentäneet välimatkoja, mikä taas on mahdollistanut vilkkaamman keskinäisen vuorovaikutuksen kaukakin toisistaan asuvien välillä. Lukeneisuus on lisääntynyt. Kaikki edellä mainitut seikat ovat osaltaan kaatamassa paikallismurteiden välisiä raja-aitoja. Tapahtuu jatkuvasti lähentymistä yleiskieleen. Toisaalta paikallismurteet kuu-luvat varsinaisesti maaseutuun. Kun maaseudun osuus maamme asutuskannassa on nykyään ratkai-sevasti toinen kuin ennen, tämäkin vain lisää murteiden tasoittumista. Paikallismurteiden tilalle on syntymässä erilaisia sosiaalisia murteita, ts. erilaisten yhteiskunta- ja ammattiluokkien sekä harrastusalojen piiriin kuuluville muodostuvat omat kielitottumuk-sensa.

Vanhon kansanmurteiden häviämistä sukupolvien myötä ei voi estää. Karjalan murteen muita nopeampaa turmelemista on edistänyt asutussiirto. Sitä tähdellem-pää ja kiireellisempää on nimenomaan tämän murteen tallentami-nen nyt, kun murteen taitajia vielä on.

Uusikirkkolainen murre on rikasta

ja elävää niin sanastoltaan kuin muodoiltaan. Rajat lähipitäjien murteeseen ovat tietenkin liukuvat, paljon on yhteistä. Kauemaksi edettäessä erot suuremistaan suurenevät. Varsinkin vanhemman uusikirkkolaisen puheessa vilah-taa vähän väliä jokin alkuaan venäläis-peräinen, kansan suussa omaan muotoonsa vääntynyt sana, mikä selittyy melko vilkkaasta vuoro-

vaikutuksesta venäläisten kanssa. Olihan Uudellakirkolla melko paljon itäisten naapureitten omistamia taatsoja ja hoveja, eivätkä Pietarissa käynnittään liene olleet ennen aikaan uusikirkkolaisille vieraita. Niekka-loppuisia tekijä-nimiä on murteessa monia. Löytyy arentniekkaa ja lotniekkaa, raamatniekkaa ja sattoiniekkaa, sirusniekkaa ja selesniekkaa. Esi-merkiksi kutsari- ja saatu-sa-noille on osoitettavissa äänteelli-sesti melko lähellä oleva alkukielinen vastine. Pommoijaamaksi kutsuttiin taatsan lähellä olevaa jätkeuoppaa. Venäläinen vastine löytyy sanakirjasta likavesisankoa tarkoittamassa. Venäjää taitamatoman lienee uskallettua tehdä päätelmiä siitä, miten pitkälle nämä lainavaikutukset ulottuvat, mutta yhtä kaikki nuo uulitsat, miestat, taatsat, kuharkat, torku-vitsat ja nakomat, samaten sukunat, kuksinat, vanarit ja man-nerkat houkuttelevat tekemään päätelmiä venäläisistä lainai-luista.

Sieltä täältä saattaa murteesta tavata ruotsinkin vaikutusta, tosin huomattavasti vähemmän kuin läntisistä murteista. Mitäpä ne rys-sät, vörmyntärit, vankvyöräilit ja ryökkinät, vaaprikat, raatit, tokat ja taltarikit muuta ovat kuin vään-tyimiä läntisen naapurikansan kie-lestä, tosin pienin muutoksin käyt-töön kelpuutettuja.

Nämä itäiset ja läntiset lainailut ovat toki pientä verrattuna siihen suureen omaleimaisten, usein äänteellisestikin kuvailevien ja humorististen sanojen määrään, joka kuuluu uusikirkkolaiseen murreaarteeseen. Ne vain vieras-lähtöisinä tarttuvat korvaan ensi kuulemalta herkästi. Omien sanojen käytellyssä saattaa eri puhujilla havaita pientä vivahde-eroja. Onhan kaikilla saman murteenpuhujillakin oma, toisestaan hieman poikkeava, persoonallinen puheta-pansa, yksilömurteensa.

Tuskin lapsuudessaan täysin karjalaisessa ympäristössä kas-vanut haastateltava edes huomaa arkikieleensä kuuluvia, omaperäi-siä ilmaisuja, jotka minulle ovat tuottaneet löytämisen iloa. Voiko murjottavasta, vihaisesta ihmi-sestä käyttää kuvailevampaa sanaa kuin ökkötörö tai saamatonta kutsua osuvammin kuin lökkeröksi ja sanoa mankujaa vikleejäksi. Holotna saa melkein hampaat kal-lisemaan suussa ja äkslääntti tun-temaan pahan maun. Kyllä sitä ny-kyäänkin vielä suvaitaan, vaaneip-ä ole suvaittavia. On heiloja ja frendejä ja muita vähemmän sa-novia ilmaisuja. Siinä missä lounaissuomalainen heittää siannahat sisarensa tai veljensä silmille, käyttää uusikirkkolainen hiukan hillitympää ilmaisuja, esi-isien kaskenpoltosta lainattua kuvaa ja sanoo jollekulle "käynee nii epe-loost, et hänele tekkii rasi". Mel-kein leikkimielelle tulee, kun kuu-lee, miten "saa' e jo alko hörös-tää", ja ihan selvästi voi kokea, et-tä sanat puhuvat, kun joku "torho-velloo" ja toinen taas "rojaht mak-kaamaa ja alko korostaa".

Omat murreharrastukseni

ovat liittyneet opiskeluun ja keskit-tyneet pääasiassa Uudenkirkon paikannimistön muistiinmerkitse-miseen ja tallentamiseen. Siinä ohessa on uusikirkkolainen murre valottunut kaikessa monimuotoi-suudessaan. Vanha karjalainen elämämpiiri on esittänytyn ta-poineen ja tottumuksineen. Ilokse-ni uusikirkkolaiset ovat suhtautu-neet erittäin myönteisesti, suostuneet haastateltaviksi, vaikka minä ehkä olen tulla tupsahtanut

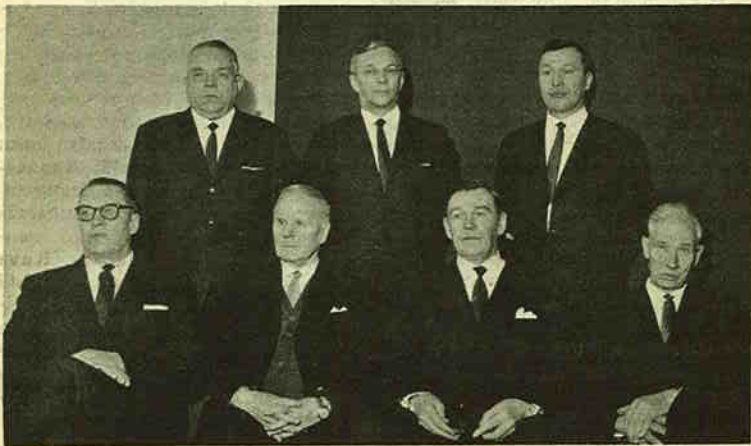
joskus sopimattomaankin aikaan. Minulla on ollut joukko vireitä ja hyvämuistiisia oppaita. Heistä kai-kista huomasi, miten he yhä ovat kiinnostuneita ajallisesti ja paikkal-lisesti kaukaisen synnyinseutunsa asioista, ja miten he ovat oivalta-neet uusikirkkolaisen murteensa arvon ja sen tallentamisen tärkey-den. Haastateltavieni antamat tiedot eivät toki ole jääneet pöytälaa-tikkoon. Olen järjestänyt materi-aalin, analysoinut sitä ja tehnyt vertailuja saatavissa oleviin pai-nettuihin lähteisiin ja arkistomate-riaaliin, mm. 1840-luvulta peräi-siin oleviin isojakokarttoihin. Ke-räelmä on, paikannimitutkimuksen erikoistuntijan, professori Nissi-län hyväksyttyä sen, liitetty Suo-men nimiarkiston (Helsingin ylio-pistossa) kokoelmiin, missä se on tutkijoiden käytettävissä.

Yhteiset haastatteluhetket

ovat olleet minulle mieleen painu-via elämyksiä. Paitsi että sain runsaasti arkistoitavaa materiaalia, minulle merkitsi paljon se, että saatiin tutustua niin moniin uusiin, kiinnostaviin ihmisiin, välittömään ja ystävälliseen uusikirkkolaiseen. Tällaisten hedelmällisten haastat-telutilanteiden myötä alkoi mi-nuuttien huomaamatta täytyessä tunneiksi elää koko vanhan ajan uu-sikirkkolainen miljöö vossikkoineen, ryökkinöineen ja kuharkkoi-neen, korotniekkoineen, kylänukkoineen ja raasseleineen. Sain kuulla ja melkein näin, miten "val-lat tulliit kevähäl ja syksyyt män-niit". Uusikirkko eli, kävi laukku-ryssä sianharjaksia ostamassa, italianukkoa posetiiveineen ja on-nenlehtineen, saksalaisia torven-soittajia piikkisaappaineen. Eiso- vi auuksenämmiäkään unohtaa. Miten olisikaan käynyt, ellei olisi saatu "neulaa, naulaa, naskalii, pi-rupaskaa ja pippuri". Kaiken tä-män ainakin kausittain erittäin vilkkaan elämän keskellä viljeli uusikirkkolainen peltojansa, kal-lasteli ja kävi metsällä. Lienee siinä emännällä ollut kesäaikana kiire kannoilla, kun vatraskan paistolta ynnä muulta vielä piti ehti-ä pellolle, sillä vossikkaisännän oli lähdeittävä valtoja "Kantjärve (tai oikeammin siihen aikaan Uu-denkirkon tai Pahaojan) asemalle völjäämää". Talvelle sentään lienee maaseudun rauha ja hiljaisuus laskeutunut kesällä niin vilkkaana sykkineen elämän ylle, ja tämä ke-sän ja talven rytymien vaihtelu oli varmaan omiaan säilyttämään mielen tasapainon ja rauhan. Osat-tiin ottaa elämä sellaisenaan niin iloineen kuin murheineen, oli aikaa toiselle ihmiselle. Pystyttiin pitämään loitolla se levottomuus ja rikkinäisyys, josta tämän ajan ai-naisen kiireen takaa ajama ja elin-tasokilpailun uuvuttama ihminen kärsii.

Toisinaan kävi niin,

että haastateltava miltei unohti mi-nun olevan näitä jälkipolven uusi-kirkkolaisia, jonka paikallistunte-mus rajoittui vain joihinkin lapsen hajanaisiin muistikiviin: oli äidin hajuhernepenkki tuvan seinustalla, oli portaat, joilla istuen piti leipoa hiekkakakua linja-autoa odotta-valle isälle, joka "läkt Immolaa ja jätti piene Mallattaa ykinnää". Sitä huolta sitten piti kipaista äidin turvalliseen syliin purkamaan. Vielä liittyi varhais-lapsuuden mielikuviin kauempana kimmel-tävä Kirkkojärvi, sitten heräämi-nen kesken leikin pommikoneen mahtavaan jylinään, jota olisi väenväkisin pitänyt päästä ulos kuulemaan äidin estelyitä uhma-ten. Kun nyt oppaan kanssa liikut-

Inon Osuuskauppa-säätiön hallitus v. 1970, istumassa vasemmalta: Väinö Anttalainen, puheenjohtaja Konsta Sirkiä, säätiön asiamies Aaro Vesterinen, Paavo Vesterinen, seisomassa vasemmalta: Nestori Sirkiä, Einari Porkka ja Pentti Vesterinen.

INON OSUUSKAUPPA-SÄÄTIÖ

Vuosisadan alussa oli inolaisia kokoontunut Kustaa Suden taloon tarkoituksella perustaa Inon osuuskauppa. Jo alussa oli asia saanut myönteisen kannatuksen. Niinpä 23.1. 1910 perustavassa kokouksessa oli päätetty perustaa Inon Osuuskauppa r.l.-niminen osuuskunta ja valita sille hallitus, johon valittiin 12-miehiinen johto-kunta opettaja Aug. Huttusen johdolla. Opettaja Huttunen toimi hallituksen puheenjohtajana kuole-maansa saakka v. 1935. Inon Osuuskaupan päällike sijaitsi Inon rautatieaseman vastapäätä, sivu-myymlöitä oli Inossa, Marttilassa ja Taikinon kyläosassa, Vitikka-lassa, Tarkkalassa, Jukkalassa ja Kaipialassa. Osuuskauppaliike oli saanut suuren kannatuksen Uuden-kirkon läntisen rannikon asukkaiden keskuudessa. Toiminta jatkui talvisotaan saakka ja vielä sodan aikana Inossa. Valtio korvasi I ja II korvauslain mukaan osittain Osuuskaupan menetykset rahana ja korvausoblikaatioina.

Joulukuun 9. päivänä 1953 olivat Osuuskaupan jäsenet kokoontuneet Turussa päättämään Osuuskaupan jäämistöstä, tällöin yksimielisesti päätettiin perustaa Inon Osuuskauppa-säätiö. Hallitukseen valittiin 6 jäsentä ja puheenjohtajaksi opettaja Konsta Sirkiä, joka toimi hallituksen puheenjohtajana kuole-maansa saakka v. 1971. - Edes-menneestä hallituksen puheenjohtajasta opettaja Sirkiästä olisi kir-joitettava aivan eri artikkeli, sillä hän oli erittäin lahjakas inolainen,

hänen sydäntään lähellä olivat koti-seutu ja sen asukkaat. Hänen te-oksensa Uudenkirkon historia antaa siitä selvän todistuksen.

Oikeusministeriö vahvisti säätiön säännöt. Säätiön kotipaikka on Turun kaupunki. Säätiön tarkoituk-sena on rahallisesti avustaa uusi-kirkkolaisia entisen Inon Osuuskaupan jäsenperheisiin kuuluvia opiskelijoita. Tämän lisäksi oli perustavassa kokouksessa tarkoitus, että säätiön puolesta pidettäisiin jäsenperheille tiedotus- ja virkis-tystilaisuuksia. Näitä onkin pidetty 4 kertaa, joihin tilaisuuksiin on saapunut runsaasti jäsenperheisiin kuuluvia. Viimeinen tilaisuus oli 8.11. 1970 Turussa Osuuskaupan ravintolassa, johon oli saapunut 108 henkilöä eri puolilta Suomea.

Säätiö oli ennen toimintansa alkua lahjoittanut Uusikirkko-säätiölle, sen toiminnan tukemiseen 200.000 vanhaa markkaa, Karjalan Liitolle 100.000 markkaa ja jokaiselle entisen Inon Osuuskaupan jäsenper-heelle pitäjähistorian, joita lahjoitettiin 300 kpl. Säätiön pääoma 1.000.000 markkaa oli sijoitettu pankkitalletuksiin ja arvopaperei-hin. Toimintansa aikana säätiö on jakanut opintoavustuksia v. 1954 jälkeen lähes 1.000.000 vanhaa markkaa. Monet opiskelijat ovat kiittollisina kirjeitse ja suullisesti esittäneet kiitoksensa lahjoittajal-le. Inon Osuuskauppa-säätiö jatkaa edelleen toimintaansa jakamalla opintoavustuksia, joiden jakami-sesta ilmoitetaan vain sanomalehti Karjalassa.

Mei Sergei ei muuta ko propsii propsii, mlu tahtois poikalapsii, sano Bobrova rouva (Uusikirkko).

tiin mielikuvissa pitkin maanteitä, välillä metsäpoluille poiketen, saattoi käydä niin, että oli joedetty jonkin matkaa, ennen kuin todettiin minun pudonneen kärryiltä. En ollutkaan ilman muuta - kuten haastateltava oletti - huomannut jotakin tien mutkaa tai mäenkumpareita. Jokin Harakkataatsa tai Hiiskulanmäki ei ollutkaan oikealla paikallaan, tai jokin Munalampi tai Silmäjärvi olivat luvatta vallan vaihtaneet paikkaa.

Haastattelujen avulla

sain runsaasti Kirkkojärveä, Mäkiemäkeä, Peippolaa, Uiskolaa, Hytinkylää, Kaukjärveä, Anteroalaa, Kauppola, Kalliola, Halilaa ja Kuujärveä koskevaa paikannimimateriaalia. Pystyin mielestäni hahmottamaan alueen maastosuhteineen, asukkaineen ja asumuksineen jonkinlaiseksi kokonaisuudeksi.

Maastosuhteiltaan huomasin Uudenkirkon kovin vaihtelevaksi. Oli metsäistä kangasmaata, mäkiä ja selänteitä, paljon pieniä järviä ja metsälampia, soita ja puroja isompien vesien lomassa. Asutus oli keskittynyt Terijoelta Viipurin johtavan maantien tai kyläteiden varsiin, joiden liepeillä olivat suurimmaksi osaksi myös viljelykset. Asutuimmilta seuduilta saamani tiedot olivat runsaimmat ja tarkimmat. Kaukaisilla metsäalueilla liikuskeltiin harvemmin, joten on luonnollista, että näiden seutujen pienehköjen maastonkotiennimet olivat vuosien mukana karisseet mielestä. Paikallisuus oli myös näiltä osin torjuvaa.

Keräelmässäni mielenkiintoisimpia

puhtaat luontoniimet, ts. maastoa ja vesistöä koskevat. Asumusten ja tilojen nimet ovat olleet alttiina vaihtumiselle, sillä ne ovat useimmiten syntyneet omistajien etu- ja sukunimistä. Ilmeisesti samasukunimisyys on johtanut tapaan kutsua talon asukasta hänen isänsä ja isoisänsä etunimen tai ammatin mukaan, kuten esim. Olli Hermani Herman, Simo Salu, Sepä Risto tai Silto Jussi. Vilkas mielikuvitus tuntuu myös olleen kärkeä keskimäärin liikanimiä asianomaiselle jotenkin leimaa antavan piirteen

mukaan. Tällä tuskin pahaa tarkoitettiin, ja tuskinpa nimitely sitä pahakseen otettiin. Historiallista pohjaa löytynee nimityksestä "suomepuoliselta", joilla tarkoitettiin muualta Kannakselle muuttaneita. Vain varovaisesti voi vihjailta, että nimitys ehkä juontaa alkunsa ajalta, jolloin Kaakkois-Suomi kuului Venäjälle ja muu Suomi Ruotsille (1721-1809). Nimen merkityskenttä on sittemmin laajentunut niin, että muualta Kannakselta seudulle muuttaneet saattoivat uusikirkkolaisten mielestä olla "suomepuolisii". Henkilön nimen mukaan nimitystä rakennuksista löytyi kiintoisia keisarillisiin omistussuhteisiin viittaavat, Halilan parantolaa kuuluvat Aleksantreskoj, Nikolanski ja Mareski.

Paikkoja nimettäessä

oli käytetty perusteena esim. sijaintia johonkin tiettyyn kohteeseen nähden. Oli Maatjärveä, Kirkkojärveä, Myllyvonkkaa, Sahankangasta, Yljärvenniittyä, Kolmikanoinpaloa, Vaaprikansuota jne. Seuraavissa taas on jokin maastoon liittyvä ominaisuus otettu nimeämisperusteeksi: Mäkiemäki, Vettelikkö, Hyllyvänsuo, Sammaljärvi, Itkumäki, jonka kupeessa sijainnut lähde "itki", Kannikkoinmäki, Jussikkoinniitty ja Lepikkoinniitty. Paikannimi saattaa myös viitata jollakin tavoin muotoon tai väriin. Portinhoikaksi kutsuttiin kahden suon välissä ollut kapeaa kannaskohtaa portteineen. Oli haarainen Haaroinniitty, Väärämäki, Pitkäjärvi, Punanenportti, Valkeehovi ja Töttötaatsa, töttöineen eli torneineen. Vertailukaan ei ollut unohdettu nimiä muodosteltaessa, siitä esimerkkinä mm. Suuroja, Pienoja, Suur Kanasuo, Pien Kanasuo ja Kolikkoinmäki, joka oli nimetty Viipurissa sijainneen samannimisen "rötypaikan" mukaan. Jotakin maanviljelykseen liittyvää tai liikennettä koskevaa saattoi myös kuulla nimen alkupeurää udellensa (Alakartoolmaa, Ojarasijoki, Piilite jne.), samoin omistussuhteisiin viittaavaa (Makilaiseniitty, Juutalaisenhovi, Herrametsä). Kirjavaisen kaivoiksi kutsuttiin erästä kyläkaivoa, jonka lähettäviltä löytyi raunioita. Paikalla arveltiin aikoinaan asuneen jonkun Kirjavaisen, nimi siis on saattanut säilyä, vaikka mahdollinen nimenantaja ei enää elä-

nyt. Samaten esim. Piretanniemi oli säilyttänyt nimensä, vaikka niemellä ei enää ollutkaan Pyhälle Birgitalle omistettua kappelia. Niin ikään saattoi jokin palanut kangasalue yhä kulkea palon nimellä, vaikka paikka oli jo aikaa metsittynyt.

Varsin mielenkiintoisia olivat monet

tapakulttuuriin

tai joihinkin yksityisiin tapahtumiin liittyvät selittelyt ja tarinat. Terijoelta päin tullut ruumis saattue pysähtyi Kellomäelle, ja viestinviejä lähti antamaan merkkiä kuulinkellojen soiton alkamisesta. Kirkolle oli pitäjän laitamilta pitkä matka. Eivät sitä kulkiesä olisi tuohivirsut kauan kestäneet, ellei olisi käyty avojoihin Virsumäelle saakka, pesty jalat Virsujärven vettä ja sitten vasta sonustauduttu virsuihin. Murkinmäellä taas tapasivat paimenet syödä eväitään ja Kukkarokivelle jättää kukkaronsa talteen. Kokkomäellä (tämä nimisiä löytyi useita) poltettiin kokkoja, ja Kiikkumäellä pidettiin leikkejä. Sikkoinraiskassa arveltiin susien ennen vanhaan raadelleen sikoja, ja Karhunkivilä taas karhut lienevät ahdistelleet karjaa. Vanhaan aikaan kuljettiin kuulemma vettä väkevämpää tynnyreissä, ja tynnyrin tappi oli hanikka. Mistäs sen osuvampi nimi Hanikkasuolle, jonka laitamilla tiedettiin ryyppiskellyn. Voipytyntiitty taas kätkee nimeensä tarinan, jonka mukaan maanjoon aikoin mitturi oli ollut lahjottavissa voipytyllä saajalle edulliseen jakoon.

Läheskään kaikkien paikannimien nimen annosta ei luonnollisestikaan voitu sanoa yhtään mitään, eikä se toki ole välttämätöntäkään. Tärkeintä on, että mahdollisimman monet nimet tulevat tallennetuiksi ja niiden sijainti jatkuvinkin määritetyksi. Jotkut nimet ovat ehkä hyvinkin vanhoja, eikä niiden nimenantoperuste ole sen takia tiedossa. Toiset ovat lisäksi saattaneet aikojen kuluessa äänteellisesti siinä määrin muuntaa alkuperäisistä, ettei niiden viimeksi tunnettu asu anna mitään viitteitä selityksille esim. Puikrillanoja, Laikonpää). Vaikka ei mitään äänteellistä muuntumista olisi tapahtunutkaan, vaan yhdysnimen molemmat osat ovat selvästi ymmärrettävissä, ei yhteyttä nimen antoon aina enää voitu tietää. Tällaisista ovat esimerkiksi Kampa-korpi, Koiralampi, Pillisuo, Paimemäki.

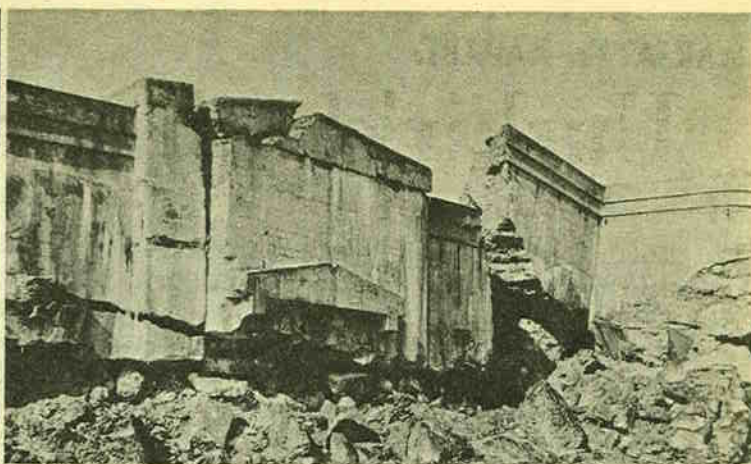
Edellä on ole pyrkinyt mihinkään yhtenäiseen esitykseen, vaan olen yrittänyt korostaa Uudenkirkon murteen tallentamisen tärkeyttä ja kiireellisyyttä, välittää niitä tunnelmia, joihin antoisat haastattelutilanteet ovat minut virittäneet ja tuoda esille sieltä täältä murrekäräelmästäni poimittuja, toivottavasti edes jossain määrin valaisevia yksityiskohtia.

Kaikesta saamastani avusta uusikirkkolaisia haastateltaviani sydämellisesti kiitän.

Ku ennennii

Aatami oli erittäin vahvarakenteinen ja hyvin harvasanainen kivi mies. Elettiin aikaa, jolloin kieltoaki kumottiin. Eräänä päivänä kylän poikia kokoontui yhteen. Pojat lähtivät Aatamin mökille viemään uuden "Karhu"-viinan maistajaisia, viina maksoi 12 mk pullo. Päivällä oli lehtiutisissa ilmoitus, että pullon hinta nousee 16 mk:aan. Pojat sanoivat Aatamille: "Nyt on viina kallista". Tähän Rissanen äreällä äänellä rähti: "Eihä se sen kalliimpaa oo ku ennennii, kaikki rahat siihen meni ennennii".
- Juho Koli.

Maal ko o myrsky ni merel on kaks. (Uusikirkko)

Inon patterien räjäytettyjä tykkipesäkkeitä. Toukokuun 15. p:nä 1918 venäläinen varusväki räjäyttäneen osan laitteista poistui linnoituksesta. Loput laitteista hävitettiin v. 1920 Tarton rauhansopimuksen perusteella.

INON PATERIT

Tsaari-Venäjänsuuruuntainen suunnitelma linnoitusjärjestelmän luomisesta Pietarin turvallisuutta varten koko Suomenlahden alueella toteutettiin suurimmalta osaltaan I maailmansotaan mennessä, rakentamisen kestäessä sodan loppuvaiheisiin saakka ja sen tullessa maksamaan suunnattomia summia (Pietari Suuren merilinnoitus).

Eräs järjestelmään kuuluvista, Pietarin turvallisuuden kannalta tärkeimmistä linnoituksista, Inon linnoitus (Fort Nikolajevskij = Nikolain portti), valmistui 1917 mennessä. Rakentaminen aloitettiin syksyllä 1909.

Linnoituksesta on olemassa runsaasti asiantietoa, mm. Uudenkirkon historiassa. Maailmansotien välisenä aikana sekä sotien jälkeen on linnoitus silloin tällöin ollut sotahistorioitsijoidemme ansiosta suurpolitiikan valokeilassa. Ino ja Uudenkirkon pitäjät olivat sitä aluetta, jonka Neuvostoliitto katsoi kuuluvaksi ns. Leningradin etumaastoon. Alueesta käytiin neuvotteluja mm. Suomen kansanvaltuuskunnan ja Neuvosto-Venäjän kesken 1918 tammikuussa, samoin se oli erä-

den muiden alueiden ohella kiistakapulana Tartossa 1920 ja Moskovassa syksyllä 1939.

Inoa ja sen merkitystä Suomen ja NL:n välisten suhteiden kehityksessä on viimeksi käsitellyt V. V. Pohlekin kirjassaan »Suomi vihollisena ja ystävä», tällä kertaa siis vastapuolen näkökulmasta katsottuna. Olisiko Suomi pelastunut suuremmalta katastrofilla, jos jo Tartossa 1920 tai Moskovassa 1939 olisi ymmärretty NL:n strategiset tarpeet, siitä kysymyksestä on taltettu paljon peistä, mutta johon ei kuitenkaan koskaan voida antaa pitävää vastausta. Ainoa asia, josta ei tämän kysymyksen yhteydessä ole syntynyt väittelyä, on se, että olisipa ratkaisu ollut mikä hyvänsä, osa etelä-Kannasta, Uusikirkko ja Ino mukaan luettuna, olisi joka tapauksessa menetetty. Asian laajempi pohittaminen ei kuulu tähän. Kuva voi kertoa puolestaan erästä itsenäisyytemme lapsuusajan erikoislaatusista tapahtumasarjasta kaakkosella rajalla. Näiden raunoiden ja tuliputkien katveessa eripitkien etäisyyksien päässä ovat sijainneet synnyinkotimme. — S. R.

Uudenkirkon palotorjuntatyöstä

Uudenkirkon vapaapalokunta perustettiin kesäkuun 6. päivänä 1885. Siis jo niin aikaisessa vaiheessa oli asian tarpeellisuus ymmärretty ja toiminta aloitettu. Mutta täällä palotorjunta ei ollut yksinomaan ainoa vaihtoehto palokunnan toiminnalle. Palokuntien järjestämistä juhlatilaisuuksissa on myös sen henkinen panos arvioitava korkealle, varsinkin seuranneiden sortovuosien aikana.

Uudenkirkon VPK toimi viime vuosien aikana ennen sotaa kunnalliseen palotoimeen kuuluvana palolautakuntana, joten se tavaltaan oli virallinen kunnan elin.

Neuvolan VPK eli »ruiskuyhdistys» perustettiin vuoden 1913 aikana ja toimi se jatkuvasti hiljakkseen aina talvisotaan saakka.

Palotorjuntaa Inossa

Inon kokoisessa kylässä heräsi kolmikymmenluvun loppupuolella kysymys palotorjallisuuden parantamisesta. Niinpä kylän nuoret miehet päättivät Anttalaisen Väinön luona pitämässään kokouksessa 1937 perustaa Inon vapaapalokunnan. Asiasta ryhdyttiin ripeästi toimiin, kunta valitsi palopäälliköksi Väinö Anttalaisen. Kokous valitsi palokunnan sihteeriksi Heimo Rangin ja rahastonhoitajaksi Risto Rokan. Uudenkirkon VPK lahjoitti alkavalle palokunnalle hevosvetoisen ruiskun. Omilla voimillamme rakensimme kolme palokaivoa. Inon »notkot» olivat hyviä kaivojen paikkoja, koska niissä virtasi runsasvetisiä oja. Kaivoissa oli vettä noin 20.000 litraa, joka riitti ensi hätään. Letkuihin tarvittavat rahat hankittiin lahjoituksina ja pitämällä iltamia. Uudenkirkon kunta avusti myös-

kin alkavaa palokuntaa rahallisesti etenkin palokaivojen rakentamiskustannuksissa. Kaluston säilytyspaikka oli Markuksen mäellä Väinö Anttalaisen kotona. Ensimmäinen palokaivo oli Rokan Hermanin luona, toinen Nikkasan Konstantin maalla ja kolmas Utunmäellä »Vanha Tahvolaisii kaivo». Useampien kaivojen rakentaminen oli suunnitelmassa, mutta suuremmat tulipalot katkaisivat kehityksen.

Pieni tarina palokunnan totisen toiminnan ajoilta.

— Olin Kangaspäässä puimassa, kun Jyrin mäellä syttyi tulipalo, tuli jumalaton kiire, en ehtinyt ottaa polkupyörää, vaan juoksinkin läpi peltojen ja uin porskutin yli Inon joen. Näin jälkepäin ajattelen olisi pyörällä ehtinyt paremmin, mutta palokuntalaisen toimintahan on suoraviivaista. Ehdin hyvin paloon. Ehdin myöskin estämään ei-palokuntalaisten kirkvesmiesten suunnitelman letkujen poikkihakkaamiseksi, koska luulivat, ettei letkua voisi laittaa mutkalle. Tulihan siihen hätään myöskin Uudenkirkon VPK, joka sammutti palon ja sanoi meille inolaisille, että »korjatkaahan se Diabolonne tieltä pois.» — Väinö Anttalainen.

Kaukjärven VPK

Kaukjärvellä (Metsäkelolassa) heräsi vuonna 1926 ajatus, että olisi perustettava puolueeton seura tahti yhdistys tänne Metsäkelolaan. Kaukjärvi käsitti kahdeksan eri kylää, ollen alue yhteensä 8 kilometrin pituinen. Sen toisessa päässä toimi jo ennestään Kaukjärven nuorisoseura »Kipinä», mutta se ei yksin jaksanut tyydyttää ja koota kaikkia paikkakunnan nuoria yh-

Uudellakirkolla kolme parantolaa

Halilan parantola

Suomen vanhin tuberkuloosiparantola oli Uudenkirkon Halilassa. Se oli perustettu huomattavasti muita aikaisemmin. Parantola perustettiin jo viime vuosisadan lopulla, perustajana lääkäri Dittman. Ostons kautta parantola siirtyi Venäjän keisarille Aleksanteri III:lle. Noin 8 km Uudellakirkolta sijaitseva parantola kaunin hiekkakankaan keskellä, alueelta olivat näköalal Halilan järvelle ja Kaukjärvelle sekä eri kylien viljelysaukeille. Ennen Suomen itsenäistymistä olivat potilaat yksinomaan venäläistä väestöä kuin myöskin itsenäistymme alkuvuosina emigrantteja. Parantolan tultua Suomen valtion omistukseen tuberkuloosityön palvelukseen, oli potilaita kaikkialta Suomesta, missä ei vielä ollut omia tuberkuloosiparantoloita.

Halilan parantolan otti Suomen valtion haltuun vapaussotamme jälkeen talousneuvos Juho Hietanen, joka toimi taloudenhoitajana parantolassa. Laitoksen ylläkkärinä viime sotien alkuun saakka toimi R. Elmgren. Parantolassa oli kolme eri rakennusosastoa, Vanha-Halila, Uusi-Halila ja lastenparantola. Potilaspaiikkoja oli näissä yhteensä yli 400 ja henkilökuntaa noin 150, maatilallaan kanssa yhteenlaskettua. Parantolalla oli myös oma kirkko, tarpeelliset talousrakennukset, pesulat, leipomot yms. Alueella oli posti ja puhelinkeskus. Parantolan ympäristö oli hyvin hoidettu kukkaistuksin ja hiekk-

käytävin. Alueen halki kulki leveä viertotie, jota leikatut koivut reunustivat.

Parantolaan kuuluneen maatilalla kokonaisala oli yli 670 hehtaaria, josta peltoa lähes 100 hehtaaria ja puutarhamaata 4 hehtaaria, maatilalla oli myös iso ensiluokkainen karja. Kaikki nämä yhteensä tarvitsivat paljon henkilökuntaa ja työväkeä, siten tukien paikkakunnan hyvinvointia verotulojen ym muodossa.

Patrun parantola

Uudenkirkon pitäjässä oli toinenkin tuberkuloosiparantola, joka sijaitsi Kuujärvellä, Patruussa joen töyräällä. Maa-alue kuului aikaisemmin maanviljelystilana eräälle venäläiselle paronille. Päärakennus oli suuri kaksikerroksinen puutalo, jossa myöhemmin parantolan toimisto, posti ja henkilökunnan asunnot sijaitsivat. Sittemmin paikan omisti venäläinen hyväntekeväisyysyhdistys nimeltään Valkoinen Kukka. Pääosa rakennuksista muodosti keuhkotautiparantolan, jossa potilaina oli pitkät ajat venäläisiä sotilaita. Valkoinen Kukka-yhdistys rakennutti suomalaisen arkkitehdin piirustusten mukaan sekä suomalaisen urakoitsijan ja työväen avulla upean parantolarakennuksen, joka oli uudenäköinen. Täysin valmiiksi tönsi ei rakennus ennättänyt tulla venäläisvallan aikana, mutta siellä oli potilaita jo ennen Venäjän valtakunnan loppua. Useita vuosia oli ra-

kennus autiona, kun Halilan parantolaa kunnostettaessa siirrettiin kalusto- ym. irtaimisto sinne.

Valtion huomio kuitenkin kiintyi tähän tyhjiin rakennukseen, kun tarvittiin sotaväessä tuberkuloosiin sairastuneille parantolaa. Ulkomaalaisten hoidotta jääneenä omaisuutena Suomen valtio osti sen ja korjaustyöt pantiin heti alulle, jonka jälkeen toiminta alkoi Patrun parantola nimisenä vuonna 1928. Laitoksen ylläkkäriksi tuli tohtori Forsman. Alussa oli kaikki paikat varattu vain asevelvollisille ym sotilashenkilöille, mutta kun rakennus tuli täysin kunnostetuksi ja lisäksi rakennettiin uusi kolmikerroksinen rakennus, voi parantola ottaa vastaan myös maksullisia siviilipotilaita. Parantolassa sijaitsi myös ajanmukainen leikkauksali. Vuosien mittaan moni puolustuslaitoksen palveluksessa sairastunut pääsi hoitoon tämän uudenäköisen parantolan suojiin. Sairaanhoidossa kiinnitettiin paljon huomiota työhoitoon. Kun potilaat paranivat sille asteelle, että kykenivät kevyeen työhön laitoksen huolenpidon alaisina, voivat he työkodissa kehittyä työntöissä ja karsaistua tulevia aikoja varten.

Rantamäen työkoti

Rantamäen tila sijaitsi Patrun parantolan lähellä Halolan järven rannalla. Tila joutui vuonna 1935 kokonaan Suomen Puolustuslaitoksen Palvelleiden Keuhkotautisten Avustamisyhdistys r. y:lle. Paikka oli kaikin puolin sovelias juuri potilaiden ruumiillisen kunnan kohottamiseksi. Täällä sai jokainen voimiensa mukaan tehdä sellaista työtä, mihin terveys antoi myötä.

Patrusta kävi siellä työskentelemässä 25 - 30 keuhkotautista toipuvaa potilasta. Alussa potilaat yöpyivät Patruussa ja kävivät työssä Rantamäessä, myöhemmin työkohtiin voitiin sijoittaa asumaankin 165 - 170 potilasta. Työkoti aloitti toimintansa vuonna 1936, johtajanaan majuri Eino Kaullo. Patrun parantolan lääkäri suoritti käynnit työkodissa, huolehtien potilaiden terveydentilan kehityksestä, työkodissa oli myös sairaanhoitajat. Potilaiden ja henkilökunnan ravitsemisesta huolehti emännöitsijä apulaisineen. Talvisodassa työkoti tuhoutui, mutta aloitti uudelleen toimintansa vuonna 1941 pystytetyssä rakennuksessa. Lääkärinä toimi edelleen Patrun parantolan silloinen ylläkkärä Soimio. Ei kestänyt kauan kun Rantamäen työkoti palveli taas entistä tarkoitustaan, mutta vuonna 1944 se menetettiin toistamiseen.

- Herman Parkkari.

Patrun parantola 30-luvulla.

TOSIKASKU RANTAKYLÄSTÄ

Kun jatkosodan aikana rintamat olivat jähmettyneet paikoilleen, alkoivat evakot palaila kotikyliinsä. Uudenkirkon Rantakylään palasi myöskin eräs mökin mies, sanoakamme häntä vaikka Tassuksi. Tassu ei ollut luonoltaan lempeimpiä muutenkaan, mutta mökinsä tuhkaa ja kivikasaa katsellessaan hän kerrassaan suuttui: - Voi pirulauta, minkä ovat tehneet, manaili hän - ja täyteistäkö tuo on jätetty sitten. Vähän matkan päässä seisoi nimittäin ehjänä tietty vinokattoinen lautahötkeli. Senkin aikoi Tassu nyt vihansa puuskassa hajoittaa ja siinä tarkoituksessa hän naapurin korsiasta (asukkaat asuivat nimittäin sodan aikaisissa korsiissa ja venäläisten välirauhan aikana rakentamissa parakeissa) haki lapion. Mutta lapiosta muistuihin hänen mieleensä jotain: hänhän oli kaivanut metsään, kiven kupeelle..... Ja sen enempiä vinokattoista muistamatta Tassu vaivihkaa puikahti metsään.

Rantaan, kylän kohdalle oli sijoitettu Rannikkotyökistön patteristo, nuoria suomenruotsalaisia, lähes ummikkoja, jotka eivät olleet todellista sotaa vielä kokeneetkaan, vaan suorittivat vartiopalvelua hiljaiselon vallitessa. Ei näkynyt Suomenlahdella vihollisen sotalaivoja, ei lennellyt nyt pommikoneitaakaan. Kaukopartioista tosin oli erikoisesti varoitettu. Ne tulivat mereltä kumiveneillä, kätkivät veneet ja sukelsivat rantametsikön suojaan. Rauhallisena kiersi nytkin vartiomies reittiään. Kaikki oli hiljaista, kunnes äkkiä metsästä alkoi kuulua ääntä.

Kaukopartio, vihollinen, välähti vartiomiehen mielessä ja hän seisautti kuunteluun.

Varmasti kaukopartio, ja monilukuinen. Kuului karjauksia, joita ei vartiomies keltä taitamattomana ymmärtänyt, oliko se suomea, vai venettä. Ja taas kuului: Tsort vasmii, jukolaut, saatana, mänköö mökki, mut maata ei viijä tuumaa-kaa, ei ni tuumaa, turak, tsort vasmii.

Jokin tuttu sana sattui vartiomiehen korvaan ja nyt leikkasi: Sellä on partio ottanut suomalaisen siviilin vangiksi ja nyt kiduttaa sitä tietoja saadakseen. Selvä tapaus. Vartiomies otti pikapyrähdysten komentokorsuun:

- Herra luutnantti, vihollispartio läheisessä metsikössä.

Luutnantti ei haaskannut aikaa kyselyihin. Tässä oli vihdoinkin tehtävä, jonka suoritus mainittaisiin armeijan päiväkirjassään.

- Hälytys, komensi luutnantti, täysi aseistus joka miehelle.

Ripeästi täytettiin käsky. Kohta seisoi joukkue lähtövalmiina komentokorsun edessä. Joka miehellä olo käsikranaatti ja jännitys kuvastui kaikkien olemuksessa. Nyt koetaan sotaa. Hetki oli vakava. Joku liukutti huuliaan, äännettömästi rukoillen. Luutnantti komensi ketjuun ja liikkeelle. Edettiin varoen.

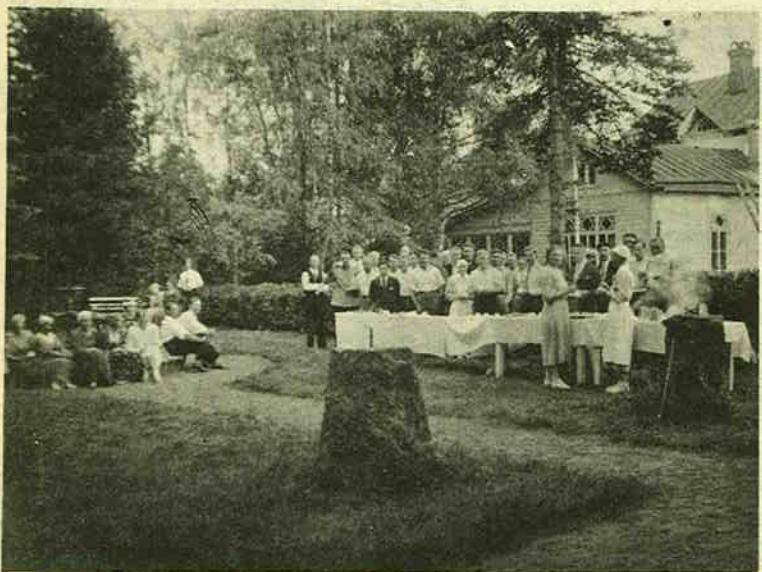
Metsässä kyyryssä hiipivä joukko pysähtyi luutnantin kuiskaten antamaan käskyyn: - Seis. Kuunnelkaa. Metsästä kuului taas ryskettä ja kaameita karjauksia. Niitä seurasi lyhyt hiljaisuus, sitten korinaa. Kuoleeko siellä joku, kuiskailtiin miehestä mieheen ja jännittyneet tunnelma tiivistyi.

Luutnantti pelkäsi väijytystä, hiljaisuus enteili hyökkäystä, mutta sen keskeytti tuontuostakin outo korina. Tilanne oli kaamea. Luutnantti komensi: - Syöksyyn. Eteenpäin.

Ketju syöksähti eteenpäin, korina lakkasi ja kuului äkkinen karjaus: Ruki ver, saatanat stoi, taik saatta lapjaast. Suome poika ei pelkää.....

Luutnantti ymmärsi suomea, mutta pystyyn komennetun ketjun eteen avautunutta näkyä hän ei käsitellyt:

Kiven päällä seisoi siviilimies, lappio kädessään, iso viinapullo jalakainsa juuressa ja hui toi ja huusi kuin kymmenen miehen voimalla. Tajuttuaan, että tässä oli suomalainen mies, komensi luutnantti käsikranaatit pois. Ei ollut aihetta

Rantamäen työkoti parantolan potilaineen.

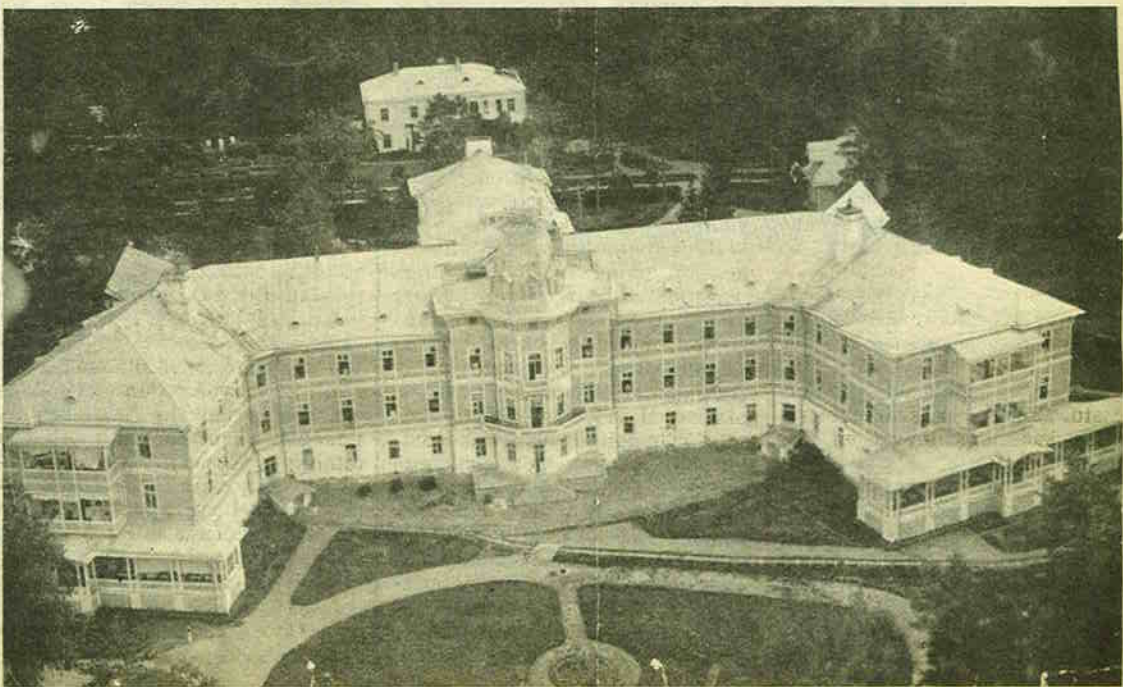
teen, samoin vanhempi väki kaipasi jotain toimintaa. Poliisikonstaapeli Herman Parkkari ehdotti, että perustettaisiin palokunta, joka olisi puolueeton ja joka samalla olisi välttämätön tajaan asutussa Kaukjärven kyläosassa, aivan sotilasleirin välittömässä läheisyydessä. Parkkari kutsui kokouksen, johon saapui runsaasti osanottajia, ja tuloksena oli Kaukjärven VPK:n perustaminen tammikuun 29. päivänä 1926. Alussa toiminta oli keskitettävä varojen hankintaan, iltamia, juhlia ja arpajaisia toimeenpanemalla. Heti alussa liittyi mukaan myös naisia, jotka pitivät ompeluiltoja valmistuen arpajaisvoittoja. Toiminta alkoi vuokrahuoneistossa. Alkuun ostettiin iso miesvoimin käytettävä ruisku, jonka jälkeen voitiin jo osallistua sattuneisiin tulipalojen sammutuksiin.

Valittu rakennuslautakunta alkoi suunnitella oman huvi-, kokous- ja harjoitustalon aikaansaamista seuralle, jossa tarkoituksessa ostettiin Salomon Keloselta isonpuoleinen kasinorakennus, joka purettiin ja siirrettiin sitä varten vuokratulle tontille. Talo valmistui v. 1930. Sen juhlasali oli maaseudun suurimpia. Kauppias Ville Hussi oli hankkeen suurimpia tukijoita. Risto Vp. Kokko kävi Helsingissä

palopäälystökursilla, josta toi toimintaan uutta oppia ja innostusta. Vuonna 1935 ostettiin palokunnalle uusi moottoriruisku ja 500 metriä letkua, jatkotikapuut ym. uudenäköistä kalustoa. Seuraavana vuonna ostettiin kuorma-auto ja letkukärrit, ollen palokunta kalustonsa puolesta maaseudun parhaimpia. Uuden palolain tultua voimaan vuonna 1939 Kaukjärven palokunta toimi Uudenkirkon kunnan kanssa tehdyn sopimuksen perusteella Kaukjärven palopiirin kunnallisena palokuntana. Palokunta toimi kehollisen kunnan kehittäjänä järjestämällä monenlaisia urheilu-, hiihto- ja luistelukilpailuja. Palokunnan puheenjohtajana toimi Vilho Mellanen vuoteen 1932 ja sen jälkeen Risto Vp. Kokko talvisotaan asti. Palopäälystykönä oli Ville Työppönen vuoteen 1935 ja sen jälkeen Risto Vp. Kokko. Palokunta oli jäsenenä Suomen Yleisessä Palokunta Liitossa ja Viipurin läänin läänin- jaoksesta, osallistuen kaksi kertaa palokuntapäiville ja paraatiin Viipurissa.

Kaukjärven VPK sai kaikkien kansalaisten kannatuksen. Se palveli paikkakuntalaisten sekä henkisiä että taloudellisia etuja.

Herman Parkkari.

Halilan parantolan Vanha-Halila.

VAPAAEHTOINEN MAANPUOLUSTUSTYÖ

Inon sk. - Uudenkirjon pitäjän jakaantui kahteen sk. alueeseen. Inon suojeluskuntaan kuului rannikkoseutu aina Vammelsuusta Toivolan kylään saakka. Sk:n aluepäällikkö oli yhteinen kirkonkylän sk:n kanssa.

Sk. alue perustettiin heti vapausodan jälkeen. Varsinaisina aluepäällikköinä toimivat ensiksi, alue- ja paikallispuhallikkona mv. Jalmar Lempiäinen, sitten aluepäälliköksi tuli vänrikki Laulajainen, majuri Saarenmaa ja viimeisenä majuri Mäntylä.

Paikallispuhallikkoina olivat: ensiksi Eino Kuusela, sitten Iivari Salmi, Verner Saarenmaa ja Vilho Lempiäinen sk:n lopettamiseen

saakka. Toiminta suojeluskunnissa oli ripeätä ja sk. järjestöön kuuluivat useimmat nuorista miehistä ja oli joukko vanhempiakin mukana. Inon sk. rakennutti oman talon Inon aseman lähellä olevasta venäläisten rakennuttamasta veturitalista, joka piti olla koko Viipurin sk. piirin parhaimpia kurssimyllyjä ja jossa sk. järjesti lukemattomia iltamia oman taloudellisen asemansa rahoittamiseksi. Talvisodan rauhanteon jälkeen sk. järjestö lakkautettiin ja sk. asioiden selvittelyelin kokoontui Joutsenoon, jossa arkistot ja muu omaisuus luovutettiin valtion arkistoon. - Vilho Lempiäinen n e n, viimeinen paikallispuhallikkö.

MUISTELMIA PIKKULOTTATYÖSTÄ

Neuvola - Kirjavalan koulupiiri oli hyvin poikavaltainen. Yhteena-aikaan oli koulussa 30 poikaa ja vain 8 tyttöä. Pojilla oli oma suojeluskunnan poikaosastonsa, joka kokoontui pääasiassa Neuvolan koululla runsaslukuisena. Tyttöillä ei ollut aluksi vastaavanlaista toimintaa, mutta he tuntuivat olevan halukkaita toimimaan samanlaisissa harrastuksissa kuin lotat. Kun sitten kuultiin, että lotat olivat ottaneet toimintaohjelmaansa tyttötyön, oli ilman muuta selvää, että perustettiin lottien kyläosaston alaiseksi tyttöosasto n. s. pikkulotat.

Lottien kyläosaston johtokunnan puheenjohtaja Alina Mannonen oli samalla lottien johtokunnan kanssa johtavana elimenä tyttötyössä. Ohjaajina toimivat ainakin Lempi Hietanen ja Irja Nylander. Mitään ylempää annettuja toimintaohjeita ei ainakaan alkuaikoina sanottavasti ollut, siksi oli luonnollista, että toimittiin lottien toimintaohjeiden mukaisesti. "Uskonto, koti ja isänmaa" muodosti perustan kaikelle toiminnalle. Nähtävästi ajan mukana saatiin runsaastikin ohjeita sekä paikallisosastolta että lottapiiriltä, mutta näin vuosikymmenien takaa ei enää jaksaa muistaa missä määrin työtä ohjattiin muualta käsin. Vaikka tyttöjä oli paikkakunnalla verrattain vähän, voi varmuudella sanoa, että ainakin 12 oli keskimäärin vuosit-

heittellä niitä. Elkä aihetta ensinkään aseita käyttää.

Miehet nähtyään Tassukin jätti huutonsa ja teutaroisensa lapion kanssa.

- Ka, työhä uotta Suome armeija miehiä, vai mitä pojat, sanoi Tassu ja suu meni leveään hymyyn. Työhä uotta lähteneet suurel sakki liikkeelle.

Lutnantti seisoi nolostuneena. Mikä tilanne. Lähtee nyt 20 miehen voimalla yhtä ukonkappyrää ...

Miehetkin tuntuivat noloilta. Mutta Tassu ei ollut nolo.

- Mie peiti maaha talvisovas viinapullo, tähä kive viere ja nyt mie löysin sen. Meil uusikkosille ko tul nii äkäsä lähtö sillo täält Rantakylästä, näät. Älkää pelätkö, en mie teile uo vihane, venäläisilehä mie. Mie uon humalaas. Kihah viina nii päähä, tais unneeki välis viijjä, mie uon, mut ei nyt enää mitä. Ei huoli pelätä yhtää, saatta juuva tuon viinalopunkii, jot että vilustu. Mie viinapässäi luulin vihollise kans tappelevvai, en mie teile mittää tie.

Sotilaat kuuntelivat ymmärtämättä juuri mitään, mutta lutnantin sisua kaiveli Tassun viaton sanalla. Kun tämä vain ei tulisi toisten upseerien tietoon.

- Mutta Tassu nosti rauhallisena lapion olalleen ja marssi pois. Sotilaat palasivat hiljaisina "sodasta", harmistunut lutnantti hiljaisimpana kaikista. - M a u n u M u u r i n e n.

tanu. Jotkut siirtyivät määrätyn ikärajan saavutettuaan lottien riveihin.

Tärkein pikkulottien kokoontumispaikka oli määrätynä viikonpäivänä Neuvolan kansakoulu. Siellä laulettiin ja suoritettiin monenlaista ohjelmaa. Suunniteltiin myös mitä tehtäisiin seuraavassa kokoontumistilaisuudessa. Reipas, pieni marssilaulu "Kuljemme kohden aamuruskon maita" valittiin tyttöosaston nimikkolauluksi. Muistelen, että tehtiin myös käsitöitä ja leikittiin. Talvella osallistuttiin hiihtokilpailuihin, jotka pidettiin suojeluskunnan poikaosaston ja lottien hiihtokilpailujen yhteydessä. Muutenkin harrastettiin hyvin paljon hiihtämistä ja retkeilyä. Pisin matka suuntautui Raja-joelle. Mustamäen aseman rapuilta otettiin joukosta ikimuiستettava valokuvakin. Pikkulotat toimivat lottien apuna monenlaisissa muonitustehtävissä ja toimittivat asiointia "juoksupoikina". Mielellään he toimittivat työnsä ja muistini mukaan olivat yleensä kaikki tarvittaessa mukana.

Huomattava saavutus oli, kun saatiin hankituksi lottapuvut ja omat tyttöosastolaisten neulat. Juhlallisin tilaisuus, jossa pikkulotat olivat mukana oli paikallisen kyläosaston 10-vuotisjuhla. Siellä Sirkka Viuhko esitti tyttöosaston puolesta tervehdyksen ja onnittelemus lottaisarille jotenkin seuraavaan tapaan: Puolesta uskonnon, kodin ja isänmaan/ on lottilla tunnustuseenaan./ Uskollisina tälle aatteelle/ te kuljitte kymmenvuotistaipaleen./ Ei toiminne, touhunne mennyt ole hukkaan./ vaan entistä paremmin puhjennut kukkaan./ Me, tyttöosastolaiset, olemme todisteena siitä./ kylin kiittämään teitä eivät sanamme riitä./ Tehän katsoitte meidänkin kelvollisiksi/ oman, rakkaan Suomemme puoltajiksi./ sillä isänmaan pelloilla laajat on sarat/ ja moninaiset sen toimialat./ Niin tahdomme mekin kanssanne olla./ hyvät työmiehet isänmaan vainioilla./ On kaikkien tyttöosastolaisten toivomus./ teille, lotat, menestys ja Korkeimman siunaus.

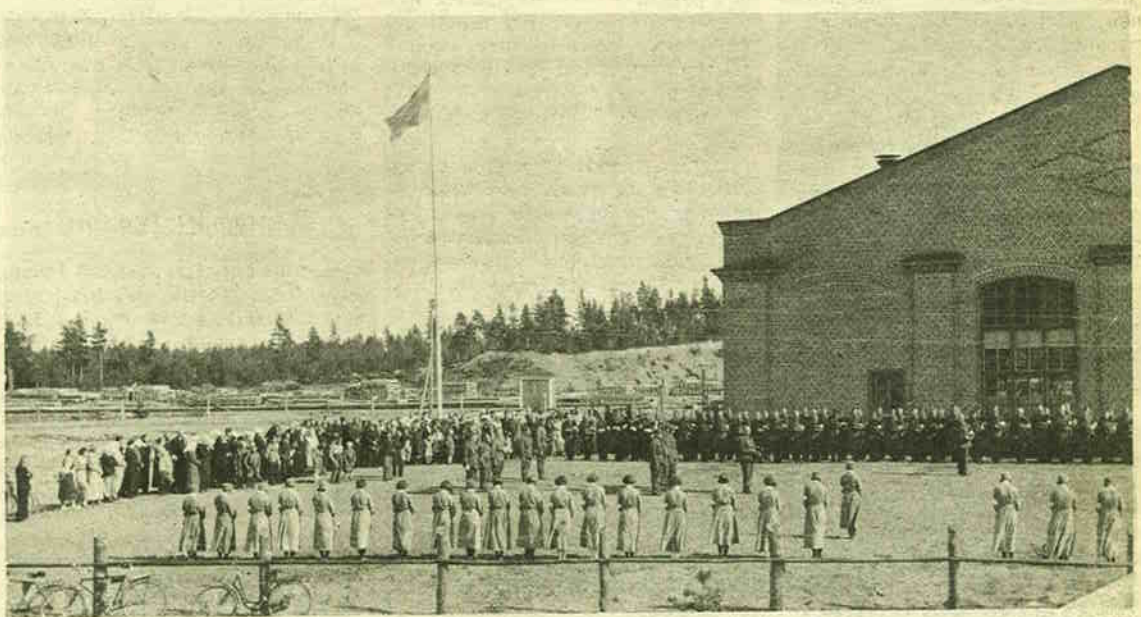
- Hyvää, vilpitöntä tahtoa palvelulla rakasta isien maataloityy sen ajan nuorilta. Haikain mielin viipyy ajatus niissä ajoissa, jolloin nuorilla oli niin puhtaita ja kauniita ihanteita. Herää vaan ajatus, miksi kaikki tämä on kuin pyyhkäisty pois, miksi on pitänyt luovuttaa samoin kuin kotiseutukin. Lohdutuksena on kuitenkin tietoisuus, että muistoja - noita kultaiseen nuoruuden aikaan liittyviä - ei kukaan voi riistää.

Näin muistelee opettaja M a i j a T y n e l ä tyttöosaston toimintaa omassa koulupiirissään. Saman tapaista oli toiminta myös muiden kyläosastojen alueella.

Turkittomal on ain tuul pohjoisees. (Uskirkko)

Uudenkirjon sankarihautojen vihkiminen v. 1942.

Inon suojeluskunnan ja lottien valanottotilaisuus Inon sk-talon kentällä.

Pikkulotat ja Maija Tyynelä.

ELETTIIN SITÄ ENNENKIN

Inon suuri ja monimuotoinen kylä oli sijoittunut pitkin Suomenlahden rantaa melkein kymmenen kilometrin pituudelta kolmeen ja toisiin paikoin neljään eri mäkiastutukseen. Myöskin elinkeinotoiminta oli hyvin monen laatuinen. Maanviljelys antoi niukan jokapäiväisen leivän. Kalastus, etenkin talviseen aikaan oli merkittävä lisätulojen antaja. Maanviljelys alkoi kolmikymmenluvulla osoittaa huomattavaa elpymistä, vaikka isonjaon aikainen maanjako tuotti järkipäiselle viljelykselle huomattavia vaikeuksia. Tilojen pieni koko,

keskimäärin viisi viljeltyä hehtaaria, oli osaltaan synyn heikkoon taloudelliseen kannattavuuteen. Maanviljelijän omatoimisuus alkoi tuottaa hedelmää, mainittakoon Inon maamiesseuran omistama lainajyvästö. Jyvästön käytössä oli Marttilassa Osuuskaupan yksi varastoista ja sieltä jaettiin keväisin halukaille vehnää, ohraa ja kauraa etupäässä siemenviljaksi, syksyllä lainat maksettiin pienen koron kanssa jyvästölle takaisin. Maamiesseuralla oli muutakin toimintaa, mutta sitä on selostettu toisissa yhteyksissä. Inossa toimi myöskin kaksi puimaosuuskuntaa, jotka talosta taloon kulki korvasivat varstat ja riihet. Hyvin tavallista oli myöskin, että kaksi naapurina

Rautajäättä

Samuli Juhana oli hyvä kertoja. Niinpä olen kuullut hänen kehuneen Vammeljärvestä talvella nostettua jäätä seuraavasti: "Mie ko toi suure jääkapana talveel tuoho kartanomaale. Meinas peittää sitä, mut mie äkkäsi, jot eihä se sulant muutkaa. Ko tulliit varit heinäaikkaa, se kapana vaa vähä niiko ahavoitu ja kest kokonaiseen koko kesä, se olkii oikijaa rauta-jäättä.

- J u h o K o l i.

Inolaiset o niiko venäläist: heiniä myövä, olkii ostaat, keväheel lehmii hännästä nostaat.

osti yhdessä jonkin kalliimman maataloustyökälyn. Myöskin aikaisemmin toimineet nuotta-arttelit olivat osuuskuntatoiminnan esimuotoja. Pieni kaupankäynti oli inolaisella verissä, kalaraassellit tekivät pitkiäkin kauppatokjoja ylämaahan myyden haitit ja kurvit halukaille. Myöskin "kapsitut haitit" (savusilakat) olivat kesäajan kauppatavaraa. Inolaisten metsät olivat hyvin lehtipuuvallista, joten koivua riitti myytäväksi, "naliikka halkojen" kuorimat tekivät matkaa Terijoelle, jossa ne heti vaihdettiin välttämättömiin taloudessa tarvittaviin tavaroihin. Myöskin harjaukot ja munaammät kuuluivat kyläkuvaan neula-nappilaatikkoineen ja pulkka- (pulla) koreineen. Inolaisten raasselli- ja torkumiesmainetta kuvaa kuulemani vähän nankuin pikkuaulaksi tarkoitettu viisu:

Hailii happamii Inolaisii tappamii viisimarkkaa sata pytyst, senko lapa.

- V ä i n ö A n t t a l a i n e n.

Kaukjärven nuottakunnan yhdestä apajasta 6 hevostuormaa lahnoja

Kaukjärvi oli 10 kilometriä pitkä ja kilometrin leveimmältä kohdalta ja se oli verrattain kalarikas. Jo ammoisista ajoista oli kalastus eri kyläläisten keskuudessa tuottava lisäelinkeino. Anterolan kylässä oli entsaikaan nuottakuntakin. Talvikalastus nuotalla tuotti suuriakin tuloksia. Vanhempien miesten kertoman mukaan suurin saalis nuottakunnan apajasta oli ollut peräti kuusi hevostuormaa lahnoja, mikä oli tapahtunut siihen aikaan kun kalat kuljetettiin hevosella Pietariin. Nuottakuntaan kuuluivat Pietari, Mooses, Juhana, Henter ja Herman Parkkari sekä Ristjan Juusti. Hyttilän ja Kaukjärven kyläläisillä oli myös omat nuottakuntansa.

Keväisin saatiin toisinaan rysillä ja verkoilla suuria kalasaaliita, etupäässä haukea ja lahnaa. Myös syksyisin ennen järven jäätymistä tuli paljon kalaa. Ei ollut montakaan taloa, josta ei olisi kalastusta harjoitettu, ellei myyntiin, niin ainakin kotitarpeiksi. Innokkaimpia kalastajia Anterolassa olivat Herman Jp Parkkari sekä hänen poikansa Kalle, Joonas, Herman ja Otto sekä Väinö, Malakias ja Kalle Ap Parkkari, samoin Antti Patrakka koko perheen voimalla. Kauppolan kylän kalastajista tunnettiin Juhon Toivonen, Taavetti Porokuokka sekä Antti ja August Kotro. Kalat myytiin suureksi osaksi Halilan parantolaan, suurimmat saaliit vietiin osittain Viipuriin.

Parhaat kalapaikat löytyivät Kaukjärvestä Anterolan puoleis-

ta päästä, Valkjärven ojan suut, Kotron rannat sekä Viljam ja Kalle Hussin rannat, mihinkä jokainen koetti ensiksi pyydyksensä asettaa. Kaukjärvestä ja Anterolan joesta sai myös suurimmat hauet, niinpä Kalle Parkkari sai 16 kiloa painavan ja Joonas Parkkari 16,5 kilon hauen. Kaukjärven laskeva Anterolan joki sekä Uiskolan joki ja järvi olivat myös hyvin kalaisia. Sotien välillä sai konstaapeli Karonen Uiskolan järvestä peräti 22 kilon painoisen hauen.

Hyttilän ja Tommilan kalastajista mainittakoon Joonas Paju, Malakias Paju, Matti, Herman ja Salomon Paju sekä Kalle Kurppa. Halilan järvi oli 5 kilometriä pitkä ja sen toisessa päässä oli Hyllyvä saari, jonka ympäryspaikat olivat ihanteellisia kalojen kutu- ja oleskelupaikkoja, kalastajista ei myöskään siellä ollut puutetta. Kalastajista mainittakoon Kristian Akkanen, Herman Leskinen, Juhon Vesterinen, Juhon Lindström, Taavetti, Ville ja Uno Anteroinen, Halilan Mamian kylänosassa olivat Anteroinen ja Kakon veljekset, Makulan kyläläisistä, jotka asuivat Halilan järven toisella puolella, kalastelivat Tuitun veljekset, Haloset, Ville Kuparinen ym.

Kuujärvestä, joka oli pikkuinen, mutta ruohikkorantainen ja hyvin kalarikas, kalastelivat Pusan veljekset, Kupariset ym. Edelläkierottujen kylien asukkaat asustivat mainittujen järvien välittömässä läheisyydessä, joten kalaonnea teki mieli koettaa, ja joskus onni olikin hyvin antoisa. - Herman Parkkari.

Rannikkokylien kalastuksesta

Uudenkirkon pitäjää jakautui sijaintinsa perusteella kuin kahteen vyöhykkeeseen, ylämaahan ja rannikkoseutuun. Rannikkoseudun elämäntavat olivat hieman erilaiset, maanviljelyksen ohella harjoitettiin laivaliikennettä Pietariin, ajettiin halkoja ja rantasora.

Kalastuksesta mainittakoon ensiksi verkkokalastus talvella ja kesällä, kesäkalastuksesta taas kesänuotat ja suuret merirysät, joilla saatiin kaikenlaista kalaa, esim. lohta, kuhaa, siikaa, ahventa, silakkaa ja särkeä.

Talvella harjoitettiin myös nuottakalastusta. Aikaisemmillä ajoilla oli nuottia vedossa noin 50 kpl, jakautuen Inonniemestä aina Uskilan kylän kohdalle saakka. Viimeisillä ajoilla oli talvunuottia enää noin 20 kpl. Kalasaaliit olivat toisinaan runsaita, etupäässä silakkaa, joskus ekysi lohenvonkalekin, kuhaa ja siikaa nuotan perään. Nuottakuntien joutuessa saattimelle saakka, josta nuotta vedettiin ylös, mätettiin kalat koppareisiin, josta ylösostajat eli raasselit arvioivat saaliin painon ja sitten isäntä eli keppari myi kalat huuto-kaupalla enimmänsä tarjoavalle.

Aikaisemmillä ajoilla kalat kuljetettiin Pietariin, myöhemmin lähetettiin niitä kaikkialle eri puolille Suomea.

Kalastus ja laivaliike antoi rannikkoseutulaisille silloin täystyöllisyyden, ja meri oli vapaa kaikille, kunnes rajat Venäjän kanssa sulkeutuivat ja meriraja tuli noin 2 kilometriä Suomen rannasta. - Vilho Lempiäinen.

Maal ko o ilma ni merel o kaks. (Uusikirkko)

Uudenkirkon maamieskoulu (edessä) ja kotitalouskoulu n v. 1930 ylempässä kuvassa, alemmassa v. 1929 palanut maamieskoulun oppilasrakennus »Alahovi».

Metsäkylän kansakoulun III ja IV luokan oppilaat koulun portilla v. 1937. Oikeassa yläkulmassa opettaja Liljeqvist, nyk. Katava.

ULLA ANNELI PAJU:

UUSIKIRKKO - KOTIPITÄJÄNI

»Mä sielujen silmillä nään sen näyn: talot, vihreät metsät, jos katuja käyn ja mun mieleni palajaa sinne.»

On kohde, jota ajatellen nuo alussa mainitut runoilijan sanat pitävät paikkansa. Uusikirkko, rakas kotipitäjäni, joka ei koskaan minulta unohtu, on varmaan syöpyneen monen muunkin mieleen. Uusikirkkohan sijaitsee eräällä maapallossa merkittävimmillä paikalla, jossa idän ja lännen voimat ovat iskeneet yhteen. Se on ollut aina yksi uhanalaisista alueista. On ollut aikoja, jolloin kaikki ovat katsoneet sinne päin odottaen kohtalon ratkaisua.

Minulla on kotipitäjästäni kaksi muistoa: On lapsuuden aikainen muisto, joka on hällä ja lämmin - on toinen, karu ja kova muisto. Tuo aikaisempi muisto on minulle rakkaampi, sillä siinä Uusikirkko on mieleissäni koko kukkeudessaan ja sellaisena sitä mielelläni muistelen. Siinä muistossa ovat sen maaisemat piirtyneet lähtemättömästi mieleeni: Sen järvien kauniit rantatietot, vehmaiset lehdot ja kalaiset veet, idylliset jokien partaot, viljapellot, korkeat mäet, tiet ja talot. Niitä olen kaivannut, mutta ennen kaikkea olen kaivannut kotikirkkoa, Uudenkirkon sydäntä, valoa ja voiman lähettä, lähettä, jolla minäkin sain olla ammentamassa. Läheisin oli minulle Kirkonkylä. Sehän oli pitkän aikaa minulle koko Uusikirkko. Kun 7-vuotiaana isän estyneenä ollessa lähdin viemään hevostamme armeijan katsastukseen 3 km:n päässä olevaan Peipolan kylään, ajoin kovanonassa kuten muutkin. Kun minulta sitten tiedusteltiin, että mistä tämä hevostamies on, minä vastasin kärrynpohjalta: Uuveltir-

koolt. Silloinhan minulle lienee selvinnyt, että Uusikirkko onkin laajempi kuin vain kirkonkylä. Tämän jälkeen nuo hauskanimiset kylät kuten: Himottula, Iivana, Keppola, Makula, Putrola, Päättilä, Tirttula, Vohnala ym alkoivat tulla minulle tutuiksi.

Tuli sitten talvisota ja silloin Uusikirkko tunsu, että raskaat ovat rajan kirot. Ero kotipitäjästä tapahtui tietämättä, sillä en minä, sen paremmin kuin kukaan muukaan osannut aavistaa, ettei sitä koskaan tule näkemään samanlaisena. Me kaikki uusikirkkoiset jouduimme siirtymään turvallisemmille seuduille, palataksemme takaisin, kun sodan äänet ovat vaienneet. Kun noin 30 km:n päästä loin katseeni Uudellekirkolle päin, muistan eräänä sodan järkyttävimmistä elämyksistä oman rakkaan kotipitäjäni palon kajastuksen taivaalta.

Paikka, jonka yli sota on kahdesti käynyt, ei ole kaunista katseltavaa. Nähdä tuo kaikki edelläkuvattu sodan hävittämänä, nähdä se taivaanrannan punainen kajastus tuhkana. Vain karjalaiset tietävät, miltä se tuntui. Hävitys kotipitäjäni kohdalla oli miltei täydellinen. Palaneiden talojen savupiiput töröttivät. Pommien repimät asuimusten katot retkottivat ja kolisivat tuulessa. Ikkunat ammittivat onttoina, hiiltyneet puut haroivat mustilla oksillaan pilviä. Mutta kesän kehityksessä kukki punainen horsma kaikkialla. Se viihtyi hiiltyneitten hirsien, väännyneitten putkien ja rautasänkyjen vieressä, tiilikasoiksi sortuneitten kotiliesi-

en päällä ja se menestyi kuloksi palaneessa puutarhassa. Se peitti punaisilla kukillaan kaiken kuin suojaava matto. Kun näin kotipitäjäni rauniot, en voinut muuta kuin kotini kohdalla istua kivelle rauunion viereen. Siinä tulivat nuo menneet muistot mieleeni ja elin nuo lapsuuden ajat uudestaan. Minulla ei ollut enää kotia - oli pois-sa rakas porraspuu sekä kaikki muu.

Mutta olihan Uusikirkko taas meidän. Se piti herättää eloon. Siksi taloja rakennettiin, peltoja viljeltiin ja jokainen yritti parhaalla taidollaan saada se jälleen elämään. Mutta sodan äänet eivät oleet kaukana. Uusikirkko kuului sotatoimialueeseen. Me kaikki toivoimme, että saisimme omistaa sen pysyvästi. Mutta se toive ei toteutunut. Uusikirkko jäi taas yksin, mutta tällä kertaa jäi yli 400 sankarivainajaa nukkumaan ikuuntaan sen helmaan. Rakas kotipitäjäni, olet parhaillaankin silmiäni edessä järvinäsi, metsinäsi, kaikkinesi

Sinä Uusikirkko,
Sinä Rakkauteni,

ja minä palvon sinua surren, mutta voin myös iloita muistaessani runoilijan sanoja:

Ei niin rajaa suljettua,
ei niin vahvaa vartiota,
ettei mieli sinne mene
muiston kerä kuljettele
vapahana vaeltele
noilla kotikunnahilla
aurinkoisilla ahoilla.

Ko hitonraato

Toivolaisessa talossa eleli lapsen pariskunta. Emännän hentous ja laihius huolestutti isäntää ja hän valitteli naapureille:

- Voi tuota miu pientä pertsakaijajai, ko hää on huono (laiha) ko hitonraato, eikä syö mitää". -

Summassa

Kerran naapurin poika Summan rintamalla ollessamme päätti hakata hänkin itselleen suoja-ateron. Maa oli kovasti jäässä, sillä pakasta oli - 40 astetta ja ylikin. Eemelin käsiin tulivat isot vesirakot, sillä hän ei ollut tottunut raskaaseen työhön. Kuopan kaivettuaan hän tokaisi: "En mie uskoontenne, jot maa o näi paksuu".

- J u h o K o l i .

Sanavalmis tyttö

Uudenkirkon rantakylissä kävivät naisetkin miesten mukana kalastamassa, ja yksinkin. Eräänä talvena palaili nuori tyttö apajilta, joilta saalis oli ollut heikonlainen. Vastan tulivat jäällä kalanostelijat Mikko Kilkki ja Mikko Kiiski, jotka huutelivat tytölle, olisiko liikoja kaloja, siis myytävää. Tyttö vastasi topakasti:

- On, kiiskit ja kilkit on kaik liiko.

KIRKONARKISTOMME AARRE

Kirkonarkistossamme säilyneitten asiakirjojen joukossa on eräs käsikirjoitettu kirja, jonka kannessa on nimi: »Kyrkoherdar och kapellaner i Nykyrka». (Uudenkirkon kirkkoherroja ja kappalaisia). Kuka teoksen kirjoittamisen on alkanut ja milloin se on tapahtunut, ei kirjassa sanota. Tekstistä käy kuitenkin ilmi, että aina vuoteen 1846 on kaikki muistiinpanot tehty samalla käsialalla eikä sillä kirjoitetussa tekstissä ilmene vuotta 1843 myöhäisempää vuosilukua. Tästä päätellen on kirjan aloittanut ja mainittuun vuoteen asti muistiinpanot siihen koonnut vuosina 1838—1846 Uudenkirkon seurakunnan kirkkoherrana ollut Gustav Wilhelm Wirenius. Hänen jälkeensä on itsekin kirkkoherran viran haltija muistiinpanoja jatkanut.

Tämän kirjan sivuilla on säilynyt monia pieniä seurakuntaamme ja erikoisesti sen papeja koskevia tietoja, joilla on oma mielenkiintonsa ja siksi on syytä julkaista katkelmia näistä muistiinpanoista tässä lehdessäkin, kuten jo ennenkin on ollut.

Kirjan alkusivuilla on muutamia tietoja seurakunnan menneistä vaiheista. Siinä mainitaan m.m. joku tieto seurakunnan vanhimmista tunnetuista papeista sekä kerrotaan laveammin Talpolan kylässä Kaukjärvellä olleesta Birgitan kirkosta, luetaan Uudellakirkolla toimineita tehdaslaitoksia ja lahjoitusmaita Uudellakirkolla omistaneita sukuja. Vielä mainitaan pitäjän väkiluku eri aikoina sekä kylät, jotka pitäjään ovat kuuluneet.

Erikoisen mielenkiintoinen on kirjoittajan kuvaus uusikirkkoisten kansallispuvuista vielä 1850 tienoilla. Kirjoittajan kertoman mukaan niitä vielä silloin aivan yleisesti käytettiin. Hänen tätä koskeva kuvauksensa on seuraavanlainen:

»Uudenkirkon asukkaat ovat karjalaisia, jotka puhuvat puhdasta karjalan murretta ja ovat ottaneet kieleensä sangen harvoja venäläisiä sanoja, vaikka ovatkin alluisessa kosketuksessa Venäjään. Suurin osa asukkaista on äyrämöisiä, jolla nimellä he itseään kutsuvat ja eroavat pienemmästä väestön osasta sava-koista selvästi punansa puolesta. Savakot ovat uskottavasti myöhemmin pitäjään lännestä päin muuttaneet. Äyrämöisten pukuna — niin miesten kuin naisten — pitkä valkea takki (kostoli), jota pidetään toisten vaatteitten päällä. Naisilla on siniset, punaiset tai punaisenkirjavat sukut, punainen koruomeltu linainen liivi, jossa hopeinen solki ja upeasti kirjailtu esiliina.

Sukkien väri on Uudellakirkolla punainen ja Kuolemanjärvellä sininen. Naineilla naisilla on päässään valkea linainen henna, jolla on mysyn muoto (huntu). Tyttöjen tukka on kammattu nutturalle keskelle päätä ja sidottu punaisella nauhalla. Emäkirkon (uusikirkkoisten) äyrämöisten puku eroaa kappelilaisien (kuolemajärvisien) äyrämöisten puvustosta niin paljon, että ensinäkemältä tuntee, onko tapaamansa henkilö Uudellakirkolta vai Kuolemajärveltä. Savakot eivät käytä kostolia ja ovat lähinnä pukeutuneet samalla tavoin kuin pukeudutaan Viipurin pitäjässä. Monet svut ravaan keskuudessa polveutuvat säätyläisistä ja on heillä ruotsalainen tai saksalainen nimi, kuten: Kihlström, Gotskalk, Grosmeister, Palander, Breimen, Forselius, Nylander, Nyström, Taberman, Hoppius, Fagerlund, Palmgrén, Moberg jne.

(Uudenkirkon Seurakunnan Seurakuntaviestistä n:o 6 syyskuu 1946)

UUDENKIRKON OSUUSKASSAT

Ennen ensimmäistä maailmansotaa olivat Uudenkirkon pitäjässä maatalouden ja kalastuksen ohella huomattavana tulolähteenä erilaiset huvila-asutuksesta saadut tulot. Pietarista saapui tuhansittain väkeä kesänviettoon, rahaa tuli helpomalla kuin maasta, joten pelot useassa tapauksessa pääsivät rappiolle.

Aika muuttui, kesävieraat loppuivat rajan mentyä kiinni. Nyt piti palata takaisin peltojen pariin. Tarvittiin rahaa. Osuuskassat tulivat avuksi. Yksi kassa oli perustettu jo vuonna 1909, mutta se alkoi säännöllisesti toimia vasta vuonna 1920. Uusia kassoja perustettiin OKO:lta 50.000—100.000 markkaa kassaa kohden, joten myönnetty lainat olivat yleensä pieniä eikä niiden hoidossa ollut suurempia vaikeuksia. Myöhemmin 30-luvulla alkoi toisissa kassoissa ilmetä vaikeuksia. Sellaisia tuli liitettyksi naapurikassoihin, mm. yksi osuuskassa liittyi Terijoen Osuuskassaan ja kaksi Neuvolan Osuuskassaan sekä yksi Halilan Osuuskassaan, joten talvisodan alkaessa oli 3 kassaa, jotka evakuoitiin ja joutuivat OKO:n selvitystoimiston haltuun.

Jatkosodan aikana 1942 palautettiin kassat takaisin Uudellakirkolle yhteen paikkaan hoidettavaksi. Alku meni varsinaisesti kassojen järjestelyyn, tehtiin päätökset kassojen yhdistämisestä. Vasta kesäkuun puolivälissä 1943 alkoi toiminta päästä vauhtiin niin, että jo vuoden lopulla oli jälleerakennuslainoja nostettu lähes 9 miljoonaa markkaa. Talletuksia oli 2,3 milj. ja käyttövarat 12,5 milj. Jäsenmäärä oli 714. Alkupuoli vuodesta 1944 jatkui suotuisasti, toimintaluvut olivat nousseet melkein kaksinkertaiseksi, kun kesäkuun 11. päivänä oli Uusikirkko taas jätettävä. Osuuskassa evakuoitiin Heinolaan, jossa toimi vuoden 1944 loppuun. Seuraavana vuonna kassa muutettiin Nousiaisiin ja vuonna 1946 Saloon Salon Seudun Osuuskassaan, mihin se saman vuoden lopussa liitettiin, joten tähän päättyi kassojen toiminta lopullisesti. — Antti Nurmiainen.

sa joutui leijumaan osaksi kuilun yläpuolella, joten siihen keinuun uskaltautuminen vaati rohkeutta.

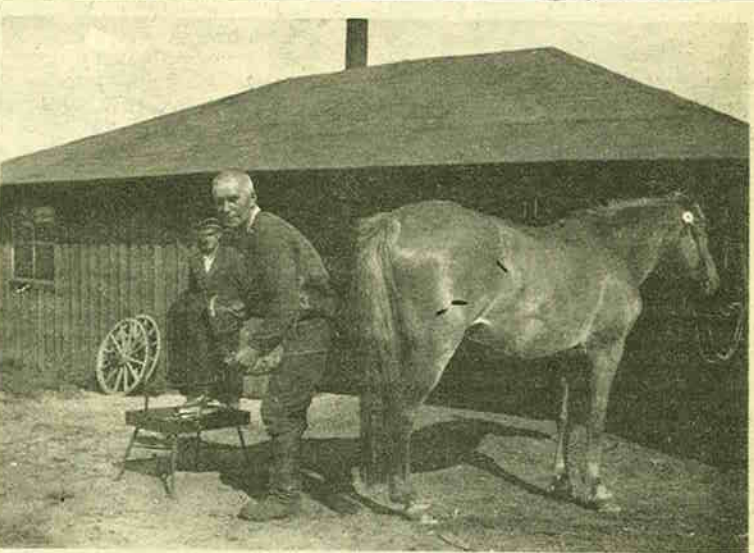
Nämä monet joet tekivät kotiseutuni vaihtelevan kauniiksi. Ne haarautuivat toisiin paikkoihin kulkien yksinäisinä, sitten jälleen yhtyen muodostaen leveämpiä ja kapeampia uomia. Oli hauska seurata joen mutkittelevia rantoja. Mistä tahansa saattoi puikahtaa esiin pieni peltoaukeama lukuisine kukkineen. Välillä taas oli matalaa harvaa metsikköä, sitten saattoi olla kookkaampaakin metsää.

Erään tällaisen joen poukamaan oli eestiläisen tilanomistaja Otto Aarong rakennuttanut runsaasti mielikuvitusta käyttäen ja paikallisten asukkaiden ollessa työntekijöinä taiteellisen huvilansa. Hänellä oli sammumaton kauneuden kauppu eikä luonnonkauneus yksin häntä tyydyttänyt. Pitkät lupini-istutukset reunustivat teitä ja pieniä huvimajoja oli rakennettu puistossa kulkijain lepapaikoiksi. Erään tällaisen majan oven yläpuolelle hän oli laittanut hirvittävän näköisen pirun pään kuvan, minkä vuoksi majaa kutsuttiinkin pirun kirkoksi. Eräässä tekolammen saarella oli imettävän äidin patsas pienoisine lapsineen. Kultakaloja oli istutettu lampeen, joista pienet pojat piilossa ollen yrittivät naurilla niitä ongillaan. Monenlaiset muut nähtävyydet oli siellä todistamassa mielikuvituksen rikkautta ja samalla rahan paljoudesta.

Mutta koti pienoinenkin on oma koti. Minun kodissani ei ollut mitään tällaista, mutta yhdessä kotiseutuni kauniin luonnon kanssa se oli lapsuuteni aarreaitta. Kun keväisinä päivinä poimin kotini pelon pientareelta valkovoikkoja ja syksyisin punaposkia marjoja,

Kilpalypsäjät v. 1928 (Rasilan hovissa). Nuorin, 11-vuotias, lypsäjä sai palkinnon.

Seppo Moukulainen Inossa kengittää Emel Suden hevosta v. 1938.

HEVOSYHDISTYS R.Y.

Uudellakirkolla oli Hevosyhdistys r.y. Perustajajäseniä olivat Antton Ryhänen, Frans Korpi, Ville Turkin, Ville Tähkää, Juho Taaberma ja Kokon veljekset Edvart ja Vilho. Myöhemmin kuuluivat johtokuntaan Matti Hillgen, neiti Hillgen, Ville Tuittu ja Santavuori.

Juoksijahevosista mainitakseni joista useimmat kuuluivat jo kanta-kirjaan: Ryhäsen Oivan ori Poju, Frans Korven ori Virta-Viiva, E. Pentikäisen Pikku Uljas. Antton ja Viljo Pajulla oli useita juoksijahevosia, joista mainittakoon Kirppu Jenny, ori Neero, Solmu, Perho ja Sirkka. Edelleen Matti Hillgenin Siskon Muisto, Taavetti Pusan Tormo ja Panun Veikko, Kokon veljesten Panun Urho, Ronimusten Perko ja Siro, Ville Tähkään ja August Tähkään juoksijat, Risto Parkkarin Vilpas, Salomon Asikaisen Maikki, Jalmari Berabergerin Lotta ja Muisto Viljo Saksin ori. Neiti Hillgenillä oli myös useita juoksijoita. Aleksander Ratiolla ja Juho Tabermannilla, Tauno Laapotilla ja Antti Patrakalla ja Arvi Lenkkerillä myös. Kaikkien hevosten nimiä ei ole tiedossa. — J a l m a r i B e r a n g e r.

tunsin omistavani kaiken, mitä saatoin toivoa. Kuitenkaan en noitakaan saanut kovin kauan omistaa. Vain muistot liittäivät ne nykypäivään. Vaikka olisin taiteilija, en varmaan pystyisi saamaan esille kaikkea sitä kaunista, mitä siellä oli. Ainoastaan omassa sie-lussani olen aina näkevä sen kuvan. Tuon kuvan olen mieleeni tallettanut kultaisiin kehyksiin. Onhan siinä taiteilijanakin ollut itse suuri Luoja ...

— Mirjami Neigli o.s. Ikonen.

HALILAN HAUKAT

Halilassa, jossa toimi jo ennestään monia eri seuroja ja yhdistyksiä, katsottiin tarpeelliseksi perustaa myös voimistelu- ja urheiluseura. Suomen Voimistelu- ja urheiluliiton alainen seura perustettiin v. 1933, saaden nimeksi Halilan Haukat.

Seuralla oli alussa monellaisia vastoinkäymisiä, siksi alkutoiminta oli vaikeata. Voitettuamme alkuvaikeudet, muuttui toiminta riipeäksi, mukaansatempaavaksi. Eri piirien nuoret kohtasivat toisensa kentällä tasavertaisina. Valistustoiminta tapahtui Halilan nuorisoseuran talolla. Suurin toive oli saada seuralle urheilukenttä, joka toive pian toteutui. Saimme läheltä maa-alueenkenttää varten, talkoovoimin ja pikku urakoin olikin seuralla oma ajanmukainen urheilukenttä pian valmiina. Urheilukentän vihkimisen suoritti silloinen Suomen Urheiluliiton puheenjohtaja Urho Kekkonen. Samanaikaisesti olivat myös kansalliset urheilukilpailut monine huippumiehineen. Seuran jäsenistöön kuului aikanaan sellainen mestarijuoksija kuin Eero Riikonen ja monia muita kuuluisuuksia. Olojen pakosta täytyi Halilan Haukkojen, kuten kaikkien muidenkin luovutetun alueen seurojen jättää kotiseutunsa rakkaine muistoinen ja siirtyä vieraisiin oloihin. Toiminta jatkui vielä jonkin aikaa Perniössä, mutta kun paikkakunnalla oli jo ennestään voimisteluseura ja urheiluseura, niin Halilan Haukkojen toiminta lopetettiin. Pikku lahjoituksin muistettiin Uusikirkko-Säätiötä, Suomen Voimistelu- ja urheiluliittoa sekä ja oimme monet urheiluvälineet Periniön eri kylän urheilutoimintaa innostamaan. Siihen päättyi Halilan Haukkojen kunniaslento. — H e r m a n P a r k k a r i.

Onk ukko Inost, ko on koira keral?

SYDÄMENI ON

UUDENKIRKON VAMMELSUUSSA..

Siellä, missä on kotini on myös sydämeni, sanotaan. Niinpä minun sydämeni ja ajatukseni usein viivähtävät Uudenkirkon Vammelsuun kylässä. Kotini sijaitsee siellä lähellä Terijoen kaunista hiekkarantaa, jonka lämpöisellä hietikolla usein lapsena temmelsin.

Pienoinen metsikkö erotti kotini kylän keskustasta. Mielelläni soin sen metsikön siinä olevan, sillä se loi ikäänkuin turvallisuuden tunteen. Tunsin siitä miltei jokaisen puun ja kiven. Kuvittelin suurilla, tuuheilla kuusilla olevan silmät, jotka seurasivat minua kun palasin koulusta talvi-illan hämärässä. Tunsin olevani ikäänkuin hyvässä suojeluksessa. Ja kun metsä loppui, puikahti kotini siinä samassa eteeni lämpöisesti valaistuin ikkunaan. Voi lapsen onnellisuutta.

Tämä onnellinen lapsi pääsi myös kesäisin näkemään Kannaksen lehtikuusimetsän kauneuden ja romanttisuuden. Muistan vieläkin, vaikkon silloin kovin vanha olluksaan, nuo ikivanhat, suunnattoman suuret puut, jotka tuntuivat latvoillaan melkein hipovan pilviä. Me lapset kuvittelimme sellaisten puiden sisässä asustavan haltioita ja siksi tämä metsä oli mielestämme kuin satujen valtakunta. Oli ihanaa juosta kirmaista pehmeää lehtikuusineulasten peittämää polkua mutkikkaalle joelle, joka siellä päivästä päivään, vuodesta toiseen teki matkaansa ja pysähtyi matkallaist ihaillemaan sen luonnonkaunista uomaa. Joen rantoja reunusti toisissa paikoissa kuiva, mustikkavarsinen kangas. Toisaalla kasvoi taas aina vyötäröön saakka ulottuva saraheinikkö, joka leikkasi ilkeästi säärtä siellä juostessamme.

Melkein yhtä lähellä kotiani kuin tuo kuuluisa metsä, oli myös laajalti tunnettu Rakkauden hautausma. Sen järkyttävän romanttinen tarina loi tarunomaisen hoidteen kaikelle, mikä siellä oli ollut ja yhä oli. Kaunis kirkko, jonka kullatut kupolit välkkyivät auringossa, oli upea näky. Kirkkoa ympäröivien luke-mattomien ruusupensaiden kukkalajous oli omiaan luomaan satulinnan tunnelmaa. Matkailijat kävivät siellä usein ja yrittivät uteliaina selvittää sen yksinäisen naisen ajatuksia, joka muutokuvassaankin kauniina ja surumielisenä katseli Suomenlahden ulapalle. Siellä vyöryivät laineet joskus vihaisina ja valkopäisinä vasten rantakiviä, joskus taas hiljentyen kuin omaa voimaansa häpeillen. Usein iltaisin kuu loi meren pinnalle niin pitkän aavaa kohti ulottuvan sillan, ettei silmää sen loppupäästä eroit-tanutkaan. Siellä jossain oli arvoituksellinen tuntemattomuus, joka sekä pelotti että herätti nuoren mielessä uteliaisuutta.

Mutta oli muutakin, mikä pelotti, ainakin nimi sellainen kuin Kuolemankuulu. Kyselin usein vanhemmillani, mistä sellainen nimi johtui. He kertoivat suurista sodista, joissa tuollakin paikalla oli jos-sakin vaiheessa arvattavasti kuol-lut paljon ihmisiä. Ei sinne muutenkaan lapsi mielellään mennyt, sillä korkeitten äkkijyrkkien seinämien alla virtasi musta joki, joka ei koskaan kuohunut vaan ikään-kuin pelottavan tynnenä lepäsi omassa uomassaan. Sen rannoilla kasvavien suurten kuusien tuuheat oksat kumartuivat joen yli tehden sen rannat pimeiksi, salaperäisiksi onkaloiksi. Isommat nuoret olivat rakentaneet keinun ja keinu-

ESTER MARJAMAA:

"Kylhä minjan hyvä ois, jos anoppi nii pittää..."

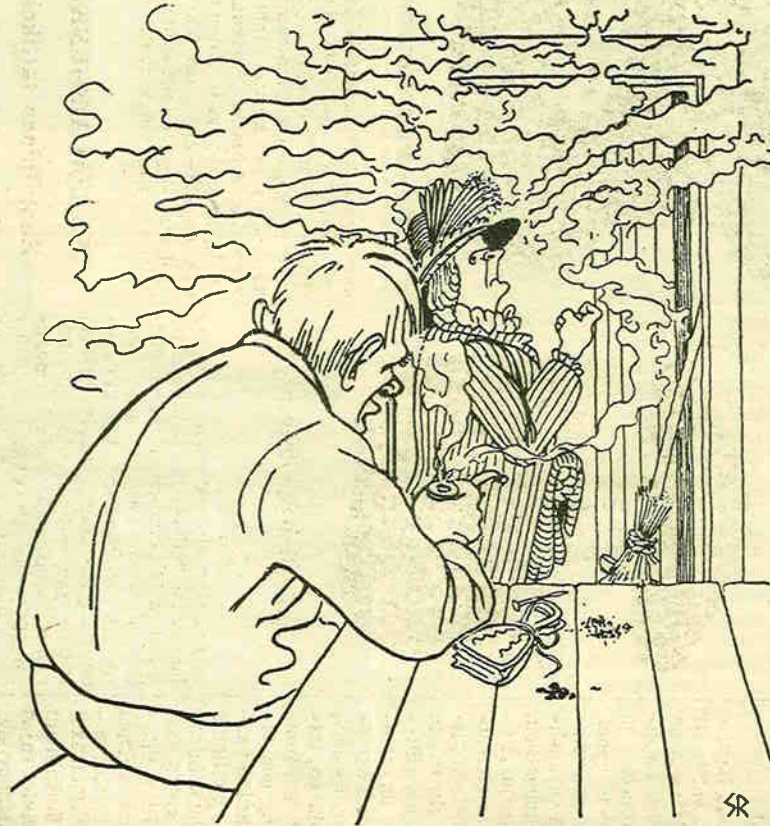
— Häät Uudenkirkon Toivolassa yli 50 vuotta sitten —

Yli 50 vuotta sitten vihittiin Uudenkirkon Toivolassa kylässä Juhana Tahvananpoika Toivonen ja Lyyli Salomonintytär Muurinen. Pari vihittiin morsiamen kotona. Sulhasen ja morsiamen kotien väliä oli vajaa sata metriä, mutta siitä huolimatta ei sulhanen saanut vihkkipäivänä morsiantaan nähdä ennenkuin vihillä. Koko pyhäpäivän morsian vietti kamarissa, jonka ovi oli sivullisilta suljettu. Vain morsiuustyöt, joihin olivat morsiamen ja sulhasen sisaret sekä muutama morsiamen serkku erikseen »virkaan» pyydettyinä, saivat oleilla kamarissa. Laulettiin morsiamen viihdytykseksi hengellisiä lauluja ja virsiä, mutta lomassa harjoiteltiin myös ennen sepitettyjä ja nyt sepittäen, häätaloon tulolauluja. Lauluja johti sauva (=kaaso), joka oli morsiamen isän sisar. Iltapäivällä alkoi saapua läksijäisvieraita. Nyt eivät saaneet enään morsiuustyötkään näyttäytyä, vain sauva oli morsiamen vanhempien kanssa vieraita vastaanottamassa. Jokainen vieras toi »kuostin», vehnärinkelin, jonka ojensi sauvalle ja sauva taas sen luovutti eteenpäin pitoemännille, joihin olivat pääemäntä, joka keitti ruoat, apu-emännät, jotka huolehtivat pöydän kattamisesta yms, sekä apu-työt eli pöytiin passajat. Lisäksi oli emäntä, jonka tehtävänä oli valvoa, ettei kukaan jäänyt ruoka- tai kahvipöytään käskemättä.

Vaikka talot olivat näin lähelläkin,

sulhanen saapui

puhemies ja osan häävieraiden eli »ottajien» kanssa hevosilla ajea kello 5 illalla. Että ottajien kulkue voisi seurata perinnäistä arvojärjestyksestä, piti ajaa kaksi kierrosta kylän ympäri, ennenkuin poikettiin läksijäistaloon, sillä sulhasella oli suuri suku ja ottajien hevosjono näin ollen pitkä. Komeasti helisivät kulkuset, kun ensimmäisessä reessä ajoi sulhanen puhemies kanssa. Seuraavassa reessä oli sulhasen veli sulhasen sedän kanssa. Sitten seurasivat, aina vain 2 henkeä reessä, sulhasen serkkupojat ikäjärjestyksessä ja heidän perästään muut miessukulaiset. Naisväki ei kuulunut »ottajien» joukkoon. Sen vuoksi olivat nuoret serkut kulkeessa ennen vanhempia sukulaismiehiä, kun heidät oli kutsuttu sulhaspojiksi ja näin ollen olivat tässä ominaisuudessa arvossa ylempänä kuin vanhatkaan sukulaismiehet. Hevosia oli 16 ja koko pieni kylä kaikui ja kilisi sulhasen tuloajan. Kun sulhasväki kaarsi pihaan, olivat heitä vastassa pihalla morsiuustyöt ja ulkopuilla sulhasen vanhemmat vastaanottamassa sauvan kera. Jokaisella morsiuustyöllä oli kukka rinnassaan ja täsmälleen samanlainen kukka kädessä. Sen nyt jokainen ojensi parilleen, sulhaspojalle, sulhasen ohjeen mukaan. Tämä parien asetelu oli edeltäsovitettu jo sulhasen ja morsiamen kesken, mutta asianomaiset itse saivat puolin ja toisin parinsa tietoonsa vasta nyt. Tämän jälkeen asetettiin parijonoon sulhasen taakse. Sauva haki valmiiksi puettuna morsiamen kamarista sulhasen rinnalle ja pelimannin soittaessa marssiittiin vierasjoukon halki isoon tupaan, jonka peräseinällä olevan pöydän luona odotti jo pappi. Lattialle papin eteen oli levitetty huopa. Morsian ja sulhasen astuivat huovan päälle, morsiuustyöt ja -pojat erosivat puolimpyrään, tytöt morsiamen, po-

Astu sissää, on siint tult muitakii. (Uusikirkko)

jat sulhasen puolelle, alttariksi.

Huovan päällä olivat sauvan siihen asettamat polvityyny. Vihkimisen aikana seisovat morsiamen vanhemmat morsiuustyöjen kaaren päässä, siis morsiamen puolella. Vihkimisen jälkeen onnittelien ensin pappi, sitten morsiamen vanhemmat, sitten sulhaspoika ja saman valssin sävelissä pyörivät morsiuustyöt sulhasta ja pojat morsianta. Sävel muuttui marssiksi ja mentiin kahvipöytään. Ensimmäinen pappi, sitten puhemies ja sauva, sitten morsiamen vanhemmat, sitten morsiuustyöt ja -pojat. Muuta ei tähän kahvipöytään saanut mennä. Näinkään lähinaapurista eivät sulhasen vanhemmat saaneet olla vihkimisessä läsnä, se olisi ollut tapojen rikkomista. Muu vierasjoukko oli ennen vihkimistä jo kahvitettu ja nyt alkoi

aterian tarjoilu

Viereiseen huoneeseen oli katettu pöytä, kapeat pitkät pöydät, vartavasten tilaisuuteen tehty, kuten höyläämättömästä laudasta tehdyt penkitkin. Pääemäntä ohjaili istumajärjestyksen: pöydän päähän vihkipari morsiamen äiti vasemmalla isä oikealla puolellaan. Edelleen oikealle puolelle puhemies (Ville Rasimus, sulhasen emäntä tässä tapauksessa) ja sauva. Morsiamen äidin viereen kummit, sitten tädit, sedät ja enot pöydän oiselle puolelle, ikäjärjestyksessä. Läksijäisateriaan kuului: tytinää (=sylvtyä), suolakalaa, suolalihaa, kahta lajia leipää, erilaiset piiraat, rostovehnänen (=nyk. ranskanleipä) sekä keittona lihalohko eli lihasoppa, juomana maito, kalja, piimä, jälkiruokana mesmarjasuppi eli rusinasoppa. Samanaikaisesti tanssi jo nuoriväki, myös

morsiuustyöt pareineen, sitä varten varatussa ja koristetussa ulkomakasiinissa, jossa varastohuoneessa. Kun vanhemmat, pappi ja morsiuspari lähivieraineen olivat syöneet, muutettiin astiat ja tanssijat syötettiin pöytä pöydän jälkeen, kunnes koko vierasjoukko, myös kuokkavierat oli ruokittu. Sitten valmistuttiin

laulamaan morsian ulos isän kodista

Morsian ja sulhanen istutettiin päällysvaatteissaan lähelle ovea. Morsiuustyöt ja -pojat asettuivat ympärille, morsiamen vanhemmat istuivat vihkiparia vastapäätä ja morsiuustyöt alkoivat laulun, johon jokainen sai yhtyä: »Nyt isäni majasta lähdet, maailman pauhinan. Sä itket kaikkein nähden, et peitä surua. Isäsi koti sulle oli niin suloinen ja mammasi hellä syli oli niin lämpöinen. Nyt nämä ovet suljet, joissa olet kasvanut ja sulhos kanssa kuljet, jolle olet vannonut. Oi rakas Jeesus Sinä, lähde heitä ohjaamaan. He ovat nuoria vielä, eivät osaa vaeltaa.»

Mitä enemmän nyt morsian itki, sitä onnellisempi liitto. Vaikka tässä vaiheessa itki lähes koko juhlaväki. Morsian syleili vanhempiensa, nämä siunasivat hänet ja lähtö alkoi. Hyvästelyn aikana olivat emännät varanneet esille padan kansia, peltiämpäreitä, lehmänkelloja yms. Kun sulhanen istutti morsiamen ajopeliin, alkoi tavaton räminä ja helinä. Mitä kovempi lähtömeteli, sitä lapsirikkaampi avioliitto. Taas ajettiin kylän ympäri pitkässä jonossa: ensin vihkipari, sitten puhemies ja sauva, sitten morsiuustyöt ja -pojat ja sen mukaan muu saattojoukko, nuotehiset, tarkassa perinnäisjärjestyksessä siten, että lähinnä morsiuustyöt olivat nyt läksijäistalon saattajat. Jonon viimeisenä olivat kuokkavierat.

Kun tultiin häätalon pihaan

olivat sulhasen vanhemmat vastassa portailta. He tervehtivät

Siin o vihane mies, sitä ei hirvii haastattaa ko hevose seläs ja halko kääees.

MORSII MOIKALE...

Ennen Kannaksella oli tapana, että morsiamille annettiin »antia», tavallisesti sellaista, josta morsian sai sitten itse valmistaa mielensä mukaan myötäjäisiä, tai myynejään, tai orsikkojaan, miksi niitä milläkin kylällä sitten nimitettiin. Talollisen tyttärille veivät naapurit ja sukulaiset antinsa tytön kotiin, mutta piikatytöt lähtivät sauvansa eli kaasonsa kanssa niitä itse kokoilemaan talosta taloon. Tapa oli niin yleinen, että monasti oli pitäjää kiertämässä usea morsian kaasoineen, käväistiinpä joskus vierainkin pitäjän puolella. Ja talosta kuin talosta annettiin villoja, sikkia, kangasta yms., jopa niin, että morsiamen viikkosaalis parin kylän osalta oli niinkin runsas, että se oli jätettävä talteen johonkin taloon, mistä sitten sulhanen sen pyhänä hevosella nouti.

Koska talosta sai palvelija, vuodeksi taloon palkattu, aina syksyisin pyhäinmiesten päivän aikoihin vapaaviikon, käytti tällainen »piikamorsian» juuri vapaaviikkonsa keräysmatkaansa. Kun esim. Uudenkirkon pitäjä oli melko laaja ja morsianpaljous syksyisin sen mukainen, oli näitä keräyspareja niin paljon kiertämässä, että samana päivänä heitä kävi useita kylän taloissa. Toivolassa olikin tapana sanoa: »Syksyyl käyp morsiammii sauvoinnee nii ut-uttunnaa, jot ko toise selkä peitty, ni jo toise vatsa näkky!».

Kerran tuli toivolaiseen taloon syyskuun lokaisella kelillä »mor-

siamet», kuten sanottiin. Talon lätkköiselle pihalle oli pantu lankut, joita kulken pääsi latakoiden yli. Sauva kulki edellä ja pääsi onnellisesti portaille, mutta jäljessä tullut morsian liukastui ja kaatui latakkoon. Ikkunasta vierasten tuloa seurannut talon isäntä ärähti: - Tää sen morsii moikale, keräperä keikale, tallais vikkaa ja lankeis likkaa, vaik olliit uuvvet lankut jalkoi al. - Ester Marjamaa.

Katsoha ko enkelöil on Pärty tekemät kengät jalas, sano Nuuttilaisii Herman ko itämisi kuvaelmaa katseel. (Uusikirkko)

Miu syvämei väris niiko lampaa saparo, Paju Mikko sano, ko kylä pojat hänele ilkaa tekkiit. (Uusikirkko)

Kaikkii mie ossaa muuta tehäh, mut en täile länki. (Uusikirkko)

En mie kaikkii rupuskoi syö, sano Vammeljärve mies, ko hautajaisiis rusinasuppi tarjottii.

Aja olloo rupes risovelemaa, ko Uuvekirkko mieh vommel.

Muilaa puisti, a saippuaa sai, sano tyttö mammalle puolist tullessaa. (Uusikirkko)

Kyl kynsii löytyy, ko pyvlyy syvyttää. (Uusikirkko)

Olpas paha näköne ko riibe seinäst revästy ryökäle. (Uusikirkko) A se o joka paikas ko sitta ratataa pyörääs. (Uusikirkko)

sauvan ja puhemies, onnittelivat vihkiparin ja saattelivat nämä tupaan, pelimannin soittaessa marssia. Kun pelimanni lopetti, aloittivat morsiuustyöt tulolaulut:

»Täs ois talloo sorja minja, sitä pittää kiittää. Sil o taitoo monelasta, se neuloo, sekä niittää. Tässä saisi nyt hääväki vastata, mutta tällä kertaa se ei ehtinyt, joten me saattajat jatkoimme: »Tuotiipas myö meijä Lyyli mokomaise hovvii. Ko tuvas ei uo ikkunoi, porstuvaa ei ovvii.» Nyt sai lauluvuoron hääväki: »Sulhanen o kommee poika ja talo on kolinna. Milläs maksaa morsiiurukka tälläse pojan hinnan.» Läksijäisväki: »Koivu kasvaa kartanool, mut juuret tuvan alle. Onha Juhonapakka, mut somemp ois oltkii Kalle. (Kalle oli sulhasen veljen nimi). Issää koton Lyyli ol ko kukka kämmenellä. Taitaa pittää kuokan kans tää mutii hämmenellä. Kylhä minjan hyvä ois, jos anoppi nii pittää, jot vaa syötää munavoita eikä tietä mittää.» Hääväki: »Onks nyt sorjuus hauvattu ja korreet tytöt kuollu, ko poika rihepelättimen on nuorikoksee tuonu.» Laulantaa jatkettiin niin kauan kuin keksimiskyky riitti. Sitten mentiin ruokapöytänsä samassa järjestyksessä

kuin läksijäistalossakin, mutta nyt oli isäntäväkenä sulhasen vanhemmat. Kun oli syöty, asetti puhemies pöytään liinalla peitetyn kartaseulan, johon miespuoliset pistivät rahaa kuin salaa. Sitten puhemies jakoi sauvan avustamana morsiamen tuliaislahjat: isännälle paita, emännälle esiliina ja puserokangas, puhemiesille ja sulhaselle paidat, sisarille esiliinat ja sulhasen veljille sukat, kummille paita, sedille sukat jne. Alkoi yleinen tanssi, jonka kestäessä morsian tanssittiin pois tyttöjen parvesta akaksi ja sulhanen ukoksi. Sen jälkeen heitä nostettiin ja morsiamelta riisuttiin huntu. Hunnussa olleet koristeet, myrtin oksat, jaettiin morsiuustyöille. Nyt sidottiin morsiamen ja sulhasen silmät ja he saivat työstä morsian ja poikien piiristä sulhanen, valita ne, joiden häitä seuraavaksi tanssitaan. Viimeksi tanssivat sulhasen suvun vanhin ja morsiamen suvun nuorin keskenään sukutanssin, joka nivoo suvut tiiviisti yhteen. Tällä kertaa oli nuorin 4-vuotta ja vanhin 5-vuoden ikäinen. Tanssi oli polkka. Nyt jatkui tanssi aamuun asti, jokainen tanssi vointinsa mukaan, mutta vihkiparin oli lupa poistua jo aikaisemmin, aamun alkaessa sarastaa.